

EĞİTİME BAKIŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

ISSN: 1305-1202

Yıl: 16 / Sayı: 50 / Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2020

COVID-19 SALGINI GÖLGESİNDE EĞİTİM

• M. Bahaddin ACAT/Salgın Döneminde Eğitim ve Gelecek Perspektifleri • Muhammet ŞAKİROĞLU/COVID-19 Salgını ve Dünyada Yüz Yüze Eğitimi Sınırlandırmaya Dair Uygulama Farklılıkları • Eray ALAÇA-Mustafa ŞANAL/COVID-19 Salgın Hastalığı Sürecinde Uzaktan Eğitimin Olumlu ve Olumsuz Etkileri • Zeynep ŞİMŞİR/Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi ve Okul Psikolojik Danışmanlarının Sorumlulukları • Zehra ERŞAHİN/Kriz Dönemi Kavram ve Kurumlarıyla Psikolojik Sağlık ve Çocuklar • Emre Emrullah BOĞAZLIYAN/Pandemi Sürecinde Öğrenciler, Öğretmenler ve Veliler • Zeynep OLGUN/Pandemi Sürecinde MEB Uzaktan Eğitim Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: İmam Hatip Okulları Yöneticilerinin Perspektifinden • Sümeyye Ayyüce ŞAHİN/Koronavirüs Salgınında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri ve Etkileri • Büşra GÜR YILMAZ/Ergenlik Dönemi ve Ergenlikte Dijital Bağımlılık • Zekeriya YERLİKAYA/Türkiye’de Yükseköğretim Kurumları ve Kovid-19 Sonrası İçin Beklentiler • Yavuz BAYRAM/Pandemi Şartlarında Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Dair Tespit ve Öneriler

EGİTİMEBAKİŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

ISSN: 1305-1202

Yıl: 16 / Sayı: 50 / Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2020

İÇİNDEKİLER

Salgın Döneminde Eğitim ve Gelecek Perspektifleri

M. Bahaddin ACAT

01

COVID-19 Salgını ve Dünyada Yüz Yüze Eğitimi Sınırlandırmaya Dair Uygulama Farklılıkları

Muhammet ŞAKİROĞLU

13

COVID-19 Salgın Hastalığı Sürecinde Uzaktan Eğitimin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Eray ALACA / Mustafa ŞANAL

21

Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi ve Okul Psikolojik Danışmanlarının Sorumlulukları

Zeynep ŞİMŞİR

29

Kriz Dönemi Kavram ve Kurumlarıyla Psikolojik Sağlık ve Çocuklar

Zehra ERŞAHİN

37

Pandemi Sürecinde Öğrenciler, Öğretmenler ve Veliler

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN

49

Pandemi Sürecinde MEB Uzaktan Eğitim Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: İmam Hatip Okulları Yöneticilerinin Perspektifinden

Zeynep OLGUN

59

Koronavirüs Salgınında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri ve Etkileri

Sümeyye Ayyüce ŞAHİN

69

Ergenlik Dönemi ve Ergenlikte Dijital Bağımlılık

Büşra GÜR YILMAZ

75

Türkiye'de Yükseköğretim Kurumları ve Kovid-19 Sonrası İçin Beklentiler

Zekeriya YERLİKAYA

89

Pandemi Şartlarında Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Dair Tespit ve Öneriler

Yavuz BAYRAM

101

Yayın türü

Yaygın süreli

Sahibi

Eğitim-Bir-Sen adına

Ali YALÇIN

Genel Başkan

Sorumlu yazı işleri müdürü

Şükrü KOLUKISA

Genel Başkan Yardımcısı

Editör

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ

Grafik tasarımı

Caner KAÇAMAK

Baskı, tarihi ve adeti

Hermes Ofset-22.02.2021-8.000 adet

İdare yeri

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No: 86 Kat: 14-15-16 Altındağ/Ankara-TÜRKİYE

Telefon no : (0.312) 231 23 06

Bürocell : (0.533) 741 40 26

Faks : (0.312) 230 65 28

Web adresi : www.ebs.org.tr

E-posta : ebs@ebs.org.tr

www.egitimebakis.org

Eğitim-Bir-Sen'in ücretsiz yayınıdır. Parayla satılamaz.

EGİTİMEBAKİŞ'in bu sayısı 8 bin adet basılmıştır. Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtımı il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

Salgın Kuşatması Altında İnsan Odaklı Eğitim

Şükrü KOLUKISA
Genel Başkan Yardımcısı

Covid-19 salgını, bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de hayatın birçok alanını etkisi altına alarak bireysel yaşayışları, kurumsal işleyişleri değişime zorluyor. Eğitim-öğretim faaliyetleri de bu değişimden en fazla etkilenen alanların başında geliyor. Planlanmış bir zaman çerçevesinde ortak mekânlarda icra edilen eğitim faaliyetleri bu süreçte ya akamete uğradı ya da uzaktan eğitim yöntemleriyle yerine getirilmeye çalışıldı, çalışılıyor.

Dünyanın birçok ülkesinde salgın gibi zor durumlarda uygulanacak yeni eğitim modelleri önerme/deneme, keşfetme ve bunu hayata geçirme çalışmaları gündemdeki yerini koruyor. Bu salgın döneminde uzaktan eğitim, şimdilik azami fayda sağlamasa da, süreci asgari zararla aşmak amacıyla başvurulan zorunlu bir tercih olarak görülüyor. Dünya, bilgiye, beceri geliştirmeye, etkileşime açılan işlek yolları kaybetmenin neticesinde 'mecburi yönü' takip etmeye devam ediyor.

Uzaktan eğitim, ilk bakışta birçok kolaylık vadediyor gibi gözüküyor ama ülke şartları ve bireysel imkânlar göz önüne alındığında adaleti sağlama ve eşitlik ilkesini ayakta tutma konusunda zafiyetler oluşturduğu da tartışmalara konu ediliyor. Zaman ve mekân algısını değiştirerek eğitimin psikolojik taraflarını olumsuz etkilediği vurgulanıyor. Ekranla zihin arasında oluşan sanal bir ortamda, etkileşimi sınırlayan ve kontrolü zor olan bir ortamda eğitim yapıldığı için verimsizliği görülüyor. Kullanılan metot, araç ve teknolojilerle birlikte bilginin niteliği, türü, amacı ve öğrenme biçimi de değişiyor. Bu değişimin olumlu ve olumsuz taraflarını çok iyi görmek gerekiyor.

Aktarımı ve paylaşımı zorlaştıran, etkileşimi zayıflatan; özü sığlaşan, verimliliği tartışmalı, uzak noktalar arasındaki bağlantısı kalitesi kadar olan, gerçekliği ekranın ötesine taşmayan uzaktan eğitimi, 'hevesle sarıldığımız bir eğitim reformu mu, yoksa mecburen icra ettiğimiz bir yöntem mi' konusunu tüm boyutlarıyla ele almak kaçınılmaz bir hâle geliyor.

Bir eğitim düzeninin nitelik ve amaca uygunluk bakımından başarısı, bilginin nasıl ve hangi yöntemle edinildiğiyle doğrudan ilgilidir. Sadece bilgi edinimiyle sınırlanamayacak eğitim faaliyeti, okul çevresiyle başlayan sosyalleşme ile yakından ilgilidir ve bu süreç dinamik bir bütünlüğe sahiptir. Bu aşamada öğretmen, öğrenci ilişkilerinin ne kadar değerli ve esas olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Etkileşim, paylaşım ve dayanışmanın zayıfladığı, birçok boyutuyla hayattan izole olmuş sanal eğitim, öğrenciyi sosyal çevreden koparıp yalnızlaştırmakta, travmalara, psikolojik semptomlara, bunalımlara açık hâle getirmektedir. Bunun çocuklarımızın sosyal karakter kazanmalarını sınırladığı, psikolojik ve bedensel gelişmelerini olumsuz etkilediği herkesin malumudur.

Şartlar ne olursa olsun eğitim açısından değişmeyen bazı gerçekler var. DSÖ, UNESCO, UNİCEF gibi uluslararası kuruluşlar da mümkün olduğunda eğitimin yüz yüze faaliyetlerle devam ettirilmesi konusunda tavsiye kararları aldılar. Bu konudaki gerçekleri göz ardı etmeyen ve tavsiye kararlarını dikkate alan bazı ülkeler, ekonomik durumları, teknolojik imkânları ve dijital altyapıları güçlü olmasına rağmen eğitimi yüz yüze devam ettirmek konusunda ısrarlı davrandılar; eğitim faaliyetlerinin okullarda devam etmesi için çabaladılar.

Bu sayımızda, salgının gölgesinde devam eden eğitimi, riskleri, yenilikleri ve geleceğe etkileri bakımından ele almak istedik. Yazarlarımız, tecrübeleri, damıtılmış fikirleri ve ufuk açıcı yazılarıyla; salgın sürecinde, kampüsten okullarımıza, öğrenciden öğretmenlerimize, fertlerden ailelerimize kadar eğitim düzenimizin nasıl etkilendiğini ortaya koydular.

Yeni sayımızda buluşmak ümidiyle...

Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim

Ali YALÇIN
Genel Başkan

Covid-19 salgını tüm ülkeleri her alanda sarsmış, dünyayı yeni bir düzene geçmeye zorlamıştır, hâlâ da zorlamaktadır. Sağlıktan turizme, ekonomiden kamu güvenliğine, eğitim-öğretim faaliyetlerine kadar pek çok alanı radikal bir biçimde değiştiren bu salgın, fertleri, sektörleri, devletleri topyekûn etkilemiştir.

UNESCO verilerine göre 11 Mart 2020 tarihine kadar toplam 45 ülkede okullar kısmen veya tamamen kapatılmışken, Dünya Sağlık Örgütü'nün salgın kararı aldığı 11 Mart tarihi sonrası, 12 Mart-10 Nisan tarihleri arasında tüm dünyada ulusal ölçekte okul kapatmalarının zirve yaptığı bir dönem yaşanmıştır. Toplam 195 ülkede yüzde 91,3'e tekabül eden 1,6 milyardan fazla öğrencinin eğitim hayatlarını fiziken okullarda sürdüremediği bu yeni dönemde eğitimin tüm zorluklara rağmen sürdürülmesi gerekliliği uzaktan eğitim kavramını eğitim hayatının merkezine koymuş ve dünyanın neredeyse tamamında uzaktan eğitim yoğun bir biçimde uygulanmaya çalışılmıştır. Uluslararası kuruluşlar, salgının ilk döneminde büyük ölçekli uzaktan eğitim programlarının uygulanmasını desteklemiş, eğitim bakanlıklarına okulların ve öğretmenlerin öğrencilere uzaktan ulaşmak için kullanabilecekleri açık eğitim uygulamaları ve platformları sağlamalarını ve bu platformları diğer ülkelerle paylaşmalarını önermiştir.

Bu süreçte uzaktan eğitimler, ülkelerin teknolojik kapasitelerine, öğretmenlerin teknolojiyi kullanma becerilerine, öğrencilerin dijital teknolojilere ve internet bağlantısına sahip olma durumlarına göre senkron ve asenkron yöntemlerle; radyo, televizyon, sosyal medya araçları, dijital platformlar ve uygulamalarla sürdürülmüştür.

Klasik eğitim-öğretim metotlarının salgın karşısında yetersiz kaldığı bu dönemde uzaktan eğitime geçilerek salgının etkilerinin en aza indirgenmesi amaçlanmışsa da bu eğitim modelinin geleneksel eğitim-öğretim yöntemleriyle olan zıtlıkları da sürecin ortaya koyduğu gerçeklerden biridir. Her ne kadar uzaktan eğitim, öğrencilerin öğrenme kayıplarına karşı bir alternatif yol olarak ortaya konulsa da, bu yöntemden kaynaklı kimi olumsuzluklar da dikkat çekmektedir. Bu olumsuzlukların başında, eğitimin olmazsa olmaz şartlarından biri olan okulların uzun süreli kapanmasından ötürü öğrencilerin kimi zaman motivasyon eksikliğinden, kimi zaman da uzaktan derslere erişim sağlayacak araç-gereçten yoksun olmalarından kaynaklanan öğrenme kayıpları gelmektedir. Bundan başka, bu eğitim sürecinde sosyo-ekonomik olarak daha avantajlı olan aileler çocuklarına fiziksel ve teknolojik imkânlar sunarken ve öğrenme konusunda destek olup onları motive ederken; sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı aileler çocuklarına fiziki ve teknolojik olarak yeterli destek sağlayamamakta, çocukların derslerine yardım etme ve onları motive etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu durum ise eğitim sistemlerinde var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Buna paralel olarak da uzun süreli okul kapanmasında dersleri takip edemeyen, bu konuda aile desteği alamayan çocukların okul ile kurdukları bağ azalmakta ve bu durum okul terki riskini artırmaktadır.

Uzaktan eğitimin neden olduğu bir başka sıkıntı ise, sosyal izolasyon nedeniyle çocukların arkadaşlarından ve sosyal etkileşimden mahrum kalarak, hastalık ve salgın kaygısıyla duygusal ve zihinsel sağlık sorunları yaşamalarıdır.

Okulların kapanmasının neden olduğu birçok olumsuz durumdan dolayı UNESCO, UNICEF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar, hastalık yayılımının yavaşladığı, güvenli ortamın olduğu yerlerde okulların açılmasını ve yüz yüze eğitim sürecinin başlamasını oldukça güçlü bir şekilde tavsiye etmişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye’de de Eylül ayında okulların aşamalı ve seyreltilmiş olarak açılması kararlaştırılmışsa da, salgının ikinci dalgasının etkisiyle yeniden uzaktan eğitime geçilmiştir.

Covid-19’un diğer hizmet alanları ve sektörlerle birlikte eğitimi de etkilediği dönemde, uluslararası kuruluşlar hükümetlerden eğitimcilerin ve eğitim sendikalarının da fikirlerinin dinlendiği istişarelerde bulunmalarını beklemekteydi. Kimi ülkelerde kriz anında eğitim planlamalarında sendikacıların sürecin dışına itildiği bir gerçektir. Türkiye’de ise hükümet sivil toplum kuruluşları ile birlikte süreci ortak bir çalışmayla yürütme konusunda hassasiyet gösterdi. Bu kapsamda, 18 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı başkanlığında Çankaya Köşkü’nde tüm sosyal tarafların katılımıyla gerçekleşen “Koronavirüsle Mücadele Eşgüdüm Toplantısı”na eğitim-öğretim ve bilim hizmet kolunun yetkili sendikası, kamu görevlilerinin yetkili konfederasyonu olarak katılarak, alınması gereken önlemleri ve beklentileri dile getirdik. Bu bağlamda, virüsün yayılmasını sınırlamak ve toplumsal paniği azaltmak için eğitimciler olarak sorumluluklarımızın farkında olduğumuzu vurgulayarak, önleyici tedbirler hakkında topluma doğru eğitim, bilgi ve rehberlik sağlama noktasında da nelere ihtiyaç duyulduğu konusunda fikirlerimizi paylaştık. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Maliye Bakanı, Millî Eğitim Bakanı başta olmak üzere, yetkili makamlarla sosyal diyalogu sürdürdük. Bu zorlu süreçte eğitim çalışanlarının mağdur olmaması için yoğun çaba harcadık, eğitimcilerin herhangi bir hak kaybına uğramaması, özlük haklarında bir kayıp yaşanmaması için elimizden geleni yaptık.

Küresel ölçekte etkisini gösteren bir salgına karşı çalışma hayatının aktörleri, çalışanların temsilcileri olarak, uluslararası dayanışmanın ne kadar önemli olduğunun da bilincindeyiz. Salgına ahenkli ve etkili bir şekilde karşı koymak için uluslararası ve bölgesel örgütlerin koordineli bir şekilde iş birliği yapmalarında fayda görmekteyiz. Bölgenin en güçlü eğitim sendikası olarak, farklı ülkelerdeki meslektaşlarımız ile kriz süresince farklı ülke tecrübelerini öğrenmek ve kendi tecrübelerimizi paylaşmak için iş birliği içinde olduğumuz sendika ve konfederasyonlarla video konferanslar gerçekleştirdik. Eğitim Enternasyonu ile online bir araya gelip tecrübe paylaşımında bulunduk.

Eğitim-Bir-Sen olarak, hazırladığımız raporlarda, eğitimciler ve velilerle yaptığımız anketlerde açıkça belirttiğimiz gibi, salgından en çok etkilenen alanların başında eğitim gelmektedir. Başından beri okulların gerekli tedbirler alınarak açık tutulmasını istedik. Bu doğrultuda okulların açılması için karar verme parametrelerini içeren bir ulusal rehber hazırlanması gerektiğine olan inancımızı vurguladık. Okulların hangi şartlarda açılacağı, hangi şartlarda eğitime ara verileceği, okullarda uyulması gereken protokoller ve kurallar, hijyen, maske ve fiziki mesafe ilkelerinin ne şekilde okullarda uygulanacağı gibi konuların bu rehberde yer alması gerektiğini önerdik.

Bu süreç, öğrencileri, velileri, en çok da eğitim çalışanlarını olumsuz etkilemiş, eğitim ve öğretimi daha da zorlaştırmıştır. Özellikle uzun süreli kısıtlamalar, izolasyon, kaygı ve korkular, yakınların kaybı gibi hususlar öğretmen ve öğrencilerin zihinsel ve duygusal sağlıklarında olumsuz etkilere

neden olmuştur. Sendika olarak, öğretmen ve öğrencilerin zihinsel ve duygusal durumlarına ilişkin değerlendirmeler yapılması ve destekleyici çalışmalarla bu olumsuz durumunun giderilmesi gerektiğini belirttik.

Bu zor dönemde evlerini sınıfa dönüştüren, her biri topluma bir meşale olan eğitimcilerimiz online olarak derslerini uzaktan yapmaya devam etmiştir. Gerekli önlemlerin alınması, okullara bütçe gönderilmesi; hijyeni sağlayacak, salgına karşı koruyucu malzeme desteği sunacak adımların atılması çağrımızın akabinde okulların açılmasını, kontrollü bir şekilde yüz yüze eğitimlerin yapılmasını istedik ve kamuoyu oluşturduk. Salgının ilk etkisinin azaldığı dönemde ülkemizde bazı sınıflarda yüz yüze eğitim yapılmaya başladı. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler tarafından sevinçle karşılanan bu süreç uzun sürmedi; genel toplumsal duyarlılığın azalması nedeniyle Bilim Kurulu'nun hareketliliği sınırlamak için önerdiği tavsiyeler doğrultusunda yetkili makamların kararı gereği yeniden uzaktan eğitime geçildi. Bu yeni durumun neticesi olarak okulların kapalı olması, en çok eğitimcilerin işini zorlaştırmış, aynı zamanda streslerini de artırmıştır.

Uzaktan eğitime erişimdeki fırsat eşitsizliğinden öğrencilerde oluşan öğrenme kayıplarına kadar pek çok olumsuz etki, süreç boyunca eğitimcileri endişelendirmekte ve ülkemizin geleceği ile ilgili kaygıları artırmaktadır. Öğrenciler açısından, ilk okuma yazma aşamasında olanlar ve kademelerarası geçişin eşiğinde bulunanlar en fazla etkilenecek kitle iken, eğitimciler açısından en önemli sorunun öğrencilerde oluşan öğrenme kayıpları olduğu aşikârdır.

Bütün bu olumsuzlukların ortasında, salgın şu gerçekliği net bir şekilde ortaya koymuştur: Okullar, aile-öğretmen-öğrenci üçgeninde sosyal iletişimin anahtarlarıdır. Teknoloji her ne kadar kimi yönleriyle öğretmenlerin çalışmalarına katkı sağlasa da, asla onların yerini alamaz. Bu çerçevede hastalığın yayılmasını engellemek açısından okul kapatmanın bazı avantajları olmasına rağmen, olumsuz etkilerinin fazlalığı dikkate alındığında, okulların yeniden açılmasını sendika olarak zaruri görmekteyiz. Bu şartlarda, pek çok ülkede olduğu gibi, gerekli tedbirler alınarak yüz yüze eğitime geçmek elzemdir.

Salgın Döneminde Eğitim ve Gelecek Perspektifleri

M. Bahaddin ACAT *

Giriş

İnsanoğlunun sarsıntı geçirdiği dönemlerden biri yaşıyor. Bütün dünyayı etkisi altına alan ve bütün kurum ve sektörleri etkileyen salgın, eğitim hizmetini de derinden sarsmaya devam ediyor. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim hizmetleri bu sarsıntıyı fazlasıyla yaşıyor ve ortaya çıkan yeni duruma dönük arayışlarla, sorunun üstesinden gelmeye çalışıyor. Eğitim sistemleri küresel salgın öncesi dönemde nicelik ve nitelikle ilgili birçok sorunla mücadele ederken salgınla gelen kapanma, merkezî yönetimleri -bir ölçüde- bu sorunların dışında bir alanla mücadeleye itti. Ortaya çıkan yeni sorun alanları, eski sorunları bir tarafa itti ve sanki bütün eğitim sorunu öğrencilerin internet erişimi ile okula ulaşamamaları gibi, bunları tartışır oldu. Oysa eğitim, salgın öncesi dönemde zaten ağır travmatik sorunlarla baş etmeye çalışıyordu. Salgınla gelen kapanma bu sorunların bazılarının görünürlüğünü azalttı, bazılarının da -sanki dönemin etkisiyle oluştuğu algısıyla- tartışılmasına neden oldu.

Türkiye açısından bakıldığında eğitim, salgın öncesi dönemde de akademik anlamda çeşitli sorunları içinde barındırıyordu. Örneğin uluslararası sınav sonuçları ve ulusal merkezî sınav

sonuçları hiç de iç açıcı sonuçlar sunmuyor, öğrencilerin önemli bir kısmı hiç eğitim alamamış bireylerle benzer durumda görünüyordu. 12 yıla varan uzun, meşakkâtli ve oldukça maliyetli eğitim süreci, eğitim almış bireylerin yarısından fazlasının hayatında hiç etkisi olmayan bir ameliyeye dönüşmüş durumdaydı. Yaşamsal beceriler, erdem, ahlâk ve değerler noktasında da beklenen düzeye yaklaşıldığını söylemek güç. Unutmamak lâzım ki eğitimin bu sorunlarına dair henüz elle tutulur bir çözüm ortaya koymuş değiliz.

Kriz dönemleri, kurumsal kapasite ve kurumsal zaafaların da görünürlüğünü artıran özelliklere sahip. Bu anlamda salgın ile oluşan kriz dönemi kurumsal kapasitenin ve zaaf noktalarının belirlenmesi için önemli veriler sunabilir. Kriz dönemi göstergeleri üzerinden eğitim hizmet alanına bakıldığında, var olan sorunların asıl kaynaklarını tanıma konusunda yol gösterici işaretler belirlenebilir. Bu çalışmada öncelikle salgın ile daha görünür hale gelen sorun alanları tartışılacak ve buna bağlı olarak salgın sonrası dönemde eğitimde sistemsel dönüşümler için odak noktaları ortaya konmaya çalışılacaktır.

*) Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırıkkale/Türkiye
mbacat@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2930-2542

1. Okul Öğrenmelerinin Anlamı ve Değeri

Okul öğrenmelerinin anlam ve değeri üzerine uzun yıllar yapılan tartışmalar ve eleştiriler modern okulun dayatmalarının anlamsızlığı ve işlevsizliği üzerine odaklanmaktadır. Modern okulun dayattığı bilgi yığınlarına dönük eleştiriler; bilimsel bilgiyi dogmalara dönüştürüp üreten insanı tüketici konumuna taşıması üzerine odaklanmakta ve insanî birçok özelliğin göz ardı edildiği, bireyi farklılaştıran sorgulama, sezgisel düşünce, eleştirel bakış ve yaratıcılık gibi nitelikleri törpülediği hatta yok ettiği noktasına da yoğunlaşmaktadır. Bireyin kendini ve diğer varlıkları tanıyabilmesi hedefi; ders kitaplarında başkalarının ürettiği standardize edilmiş tanımlamaları kabul etmeye dönüştüğü, herkese ve her şeye aynı çerçeveden bakmak dışında bir algısı olmayan birbirinin benzeri insanların yetiştiği ve kendi kimliğini yitirerek tasarlanmış kalıp bireylere dönüştüğü de kayda değer eleştiriler arasında yer almaktadır (İliç, 2020; Freire, 2020; Baker 2013; Gatto, 2018). Kendi kültürel bağlamına yabancılaşmış kimlik problemleri oluşturduğu da diğer bir eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçu, 2016).

Verilen eğitiminin yaşamdan kopuk, statik bilgi yığınıyla boğuşan bir ameliye hâline gelmesi yapılanın ahlâkiliğini sorgular hâle getirmiştir. İnsanların emeğini, zamanını ve parasını sömüren ama nihayetinde hiçbir karşılığı olmayan bilgi yığını yüklemenin ötesine geçmeyen ve bireyleri "sınav" denen sopyayla hizaya getirmek dışında bir anlam ifade etmeyen eğitim sürecinin kime ve neye hizmet ettiği de sorgulanması gereken bir diğer husustur. John Dewey, 20. yüzyılın başında yaşamda karşılığı olmayan ve işe yararlılığı tartışmalı bilgi yığınıyla işleyen eğitim uygulamalarının ahlâkiliğinin sorgulanması gerektiğini söylerken bugün okulun geldiği noktayı tanımlıyordu (Dewey, 2015).

Modern okul, bireyi gerekli olan bilgilerle donatmayı vaat etse de günümüzde bunun mümkün olmadığı aşikârdır. Uzun eğitim yıllarına rağmen üretilmiş bilgiye sahiplik, imkânsız bir hâl almıştır. Okulun oluşturduğu yapay öğrenme düzeni, özünde insanın yaşamsal ihtiyacı olan öğrenme işlemini başkaları için zorunluluk ve zorlamayla yapılan bir aktiviteye dönüştürmüştür. Oysa öğrenme; yeme, içme, uyuma gibi insana haz veren temel yaşam gereksinimlerindedir. Doğal -yani otantik- öğrenme düzeni bozulduğundan öğrenme hastalıklarının/sorunlarının ortaya çıktığı söylenebilir. Öğrenmekten kaçınma ya da hiçbir amaca hizmet etmeyen yığın öğrenmeler nedeniyle, öğrenme obezi olma gibi sorunlar yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Özünde insan öğrenmesine yön vermek üzere kurgulanan okul, insanın doğal öğrenme düzenini bozan bir aktöre dönüşmüştür. Bireyler, okul ve onun sopyası olan sınavlar bitince öğrenme ameliyesine kendini kapatır hâle gelmiş ve okul -öğrenme anoreksiyası diyebileceğimiz- öğrenmeden kaçınma, ya da öğrenmeye kendini kapatma şeklinde yaşamsal aktivite bozukluklarının sebebi hâline gelmiştir (Acat, 2020).

Yapay öğrenme düzeni, okulun yaşamdan koparılmasına sebep olduğu için okul öğrenmelerinin yaşamsal değeri ortadan kalkmış; öğrenme için oluşturulan yapay gerekçeler öğrenilen bilgi ile yaşam arasında bağ kurmaya yardım etmekten uzaklaşmış ve tersine "bilmek için öğrenme" dışında başkaca bir gerekçesi olmayan işlem hâlini almıştır. Richardson (1997) bu tür bir yaklaşımla hazırlanan programlar doğrultusunda eğitim yapmakta olan günümüz okullarının tek amacının, bilginin yeni kuşaklara aktarılması olduğunu öne sürmektedir. Buna göre bilgiyi aktarma biçiminde gerçekleştirilen bu tarz bir eğitim, aktarılan bilginin yeni kuşakları gerçek hayata hazırlayamadığı yönünde sıklıkla eleştirilmektedir. Okullarda öğrenilen bilgi, okul ortamında ve okul içi bağlamlarda kullanılabilirken -yani sa-

dece diploma almaya yararken- bu bilginin daha sonra gerçek hayatta kullanılma garantisi yoktur (Acat, 2005). Yaşamla bir bağ kur(a)mayan, sınav günü odaklı eğitim faaliyetlerinin bireyi yaşama hazırlayabilme şansının olmadığı fikri artık herkesçe kabul edilir hâle gelmiş ve okulun anlamının sorgulanmasına neden olmuştur (Acat, 2020).

Salgın döneminde yaşanan kapanma, eğitimde başka sorunların ortaya çıkmasına veya görünmeyen başkaca asli meselelerin görünür olmasını sağladı ya da neden oldu. Okula gitmenin anlam ve önemi sorgulanır oldu. Artık bugün; not vermenin ve sınav yapmanın aslında çok da önem taşımadığı, öğrencilerin öğrenmelerinde oluşabilecek açıkların neler olduğunun göz ardı edildiği, öğren(e)mediler diye eziyet çekilen konu veya becerilerin bir kararla kapsam dışı bırakılabildiği ve bunun sistem için pek sorun teşkil etmediği, bu tür durumların eğitim hizmeti yararlanıcıları açısından da çok önemsenmediği -yani "Bunları öğrenmeden ... nasıl olacak?" gibi cümlelerin hemen hiç konuşulmadığı- bir süreç yaşanmaktadır. Aslında okul öğrenmelerinin büyük kısmının sistem tarafından üretilen ve yapay öğrenmeler olduğu, ne işe yaradığı tartışılmayan bariyerler

(sınavlar/elemler) için öğrenildiği ve bariyer sonrasını pek ilgilendirmeyen engeller olduğu ortaya dökülmüş oldu.

Salgın nedeniyle kapanmanın eğitim kademeleri üzerindeki etkileri, okul öğrenmelerinin gerçek değeri açısından önemli ipuçları içeriyor. Okul öncesi öğrencileri okul öğrenmelerine en çok ihtiyaç duyan kitle konumundadır. Onlar için okulun açık kalmasının diğer kademelere göre çok daha elzem olduğu fikri, okul öğrenme kayıplarının başka türlü telâfi edilemeyeceği fikrinden kaynaklanıyor. Kademeler ilerledikçe ve sınav odaklı öğrenmeler öne çıktıkça okula erişim daha az sorun teşkil etmeye başladı. Liseliler ve üniversiteliler, okul öğrenme kayıpları en az önemsenen grup olarak görünüyor. Okul sınavlarından alınan yüksek notlar ve merkezî sınav kapsamlarının daraltılması sorunu bu gruplar için önemli oranda çözmüş görünüyor. Oysa yüz yüze iken zaten ağır aksak yürüyen eğitim süreci, uzaktan eğitimle birlikte daha da büyük öğrenme sorunlarını beraberinde getirme potansiyeline sahip. Tek güvencesi ve kontrol aracı olan sınavların güvenlik problemleri, üst yönetimlerin uyarı yazısına konu olacak kadar aleni hâle geldi. Tamamen

sınav odaklı öğrenmeye alış(tırıl)mış öğrenciler için sınavdan yüksek not almanın tek gaye olmasının, bu tür uyarıların temel nedeni olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan bu sonuç, değerlendirme sistemleri ve eğitimi kontrol araçlarının ne derece zayıf olduğunu ortaya koyuyor (Acat, 2020).

Okul öğrenmelerinin yaşamsal anlamı, gerçek anlamda gerekliliği ve işlevlerinin değerlendirilmesi; statik, işlevi tanımlanamayan ve bireyin yaşam kalitesine, üretebilme kapasitesine ve kişisel gelişimine katkısı sınırlı olan bu yapıların oluşturduğu yükten kurtaracak bir dönüşüme ihtiyacın olduğu görülmektedir. Yaşam becerileri, tanımlı yetkinlikler ve temel akademik beceriler noktasında bireyin yaşamını zenginleştirebilecek ve herkesçe vazgeçilmez olduğu kabul edilecek yeni bir içeriğe ihtiyaç duyulduğu; böylece eğitim programları, öğretim metodolojileri ve okulun bütün bileşenlerinin bu çerçevede yeniden ele alınması gerektiği söylenebilir.

Bireysel farklılıklar, ortamsal koşullar ve kültürel bağlam gibi hususların aslında hiçbir zaman yeterince dikkate alınmadığı, bu dönemde çok daha belirgin durumu geldi. Bahsedilen hususların, sınıflarda yürütülen yüz yüze eğitimlerde de desteklendiği veya dikkate alındığı bir eğitim programı tasarımından söz etmek imkânsız. Standart eğitim programı ve ders kitabı takibi dışında -bazı özel gayretli öğretmenlerin özel mevzi uygulamaları hariç- farklı bir uygulama içermeyen eğitim düzeneğinin yıllardır uygulanageldiği gerçeği önümüzde duruyor. Oysa eğitim programlarının her bireyin özelliğine göre yeniden düzenlenebileceği, öğretim tasarımının da ortamsal koşullar ve uygulanan bağlama göre şekil alacağı esnek bir yapı içermesi gerektiği ifade edilmektedir.

2. Eğitim Programlarının Yapısı

Modern okul, modern bireyi üreten bir fabrika olarak tasarlanmıştır. Burada bireysel farklılıklar gözetilmeksizin, her öğrencinin tek tip bir programa bağlı kalarak aynı içeriği, aynı düzeyde öğrenmesi beklenmektedir. Okulda bireysel farklılıklar göz ardı edilmekle kalmaz, aynı zamanda törpülenmektedir de. İnsanlar; tasarlanmakta, forma sokulmakta, biçimlendirilmektedir (Şişman, 2009). Eğitim programları, bu insan formunun nasıl bir plan dâhilinde tasarlanacağına dair tasarımlar içerdiğine dönük yoğun eleştiriler almaktadır. Özellikle merkezîyetçi, tek tipçi ve kazistik (esnek olmayan) yapılu programlar tam da bu amaca hizmet etmekte ve yukarıda ifade edilen okul öğrenmelerine yönelik eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

Salgın dönemi, eğitim programlarının bu özelliğinin en yoğun hissedildiği ve gözler önüne serildiği dönem olarak kayda geçecek uygulamalar içeriyor. Salgın, bireysel farklılıkları dikkate almayan, bir merkezden tasarlanan tek tip eğitim tasarımının herkes için olabilirliğinin kabul gördüğü bir eğitim anlayışının ulu orta yaşanmasına neden oldu. "Sınıflarda yapılanlar bundan farklı mıydı?" sorusu sorulmayı hak ediyor. EBA üzerinden yürütülen derslerin her yerde ve herkes için çözüm olamayacağı tartışılırken aslında sınıflarda gerçekleştirilen öğretim tasarımının da büyük çoğunlukta bu özellikleri taşıdığı söylenebilir. Tek tip ders ve etkinlik kitabı, tek program ve tek tip değerlendirme usulünün başka bir sonuç doğurmasını beklemek zor gibi görünüyor.

Bireysel farklılıklar, ortamsal koşullar ve kültürel bağlam gibi hususların aslında hiçbir zaman yeterince dikkate alınmadığı, bu dönemde çok daha belirgin durumu geldi. Bahsedilen hususların, sınıflarda yürütülen yüz yüze eğitimlerde de desteklendiği veya dikkate alındığı bir eğitim programı tasarımından söz etmek imkânsız. Standart eğitim programı ve ders kitabı

takibi dışında -bazı özel gayretli öğretmenlerin özel mevzi uygulamaları hariç- farklı bir uygulama içermeyen eğitim düzeneğinin yıllardır uygulanageldiği gerçeği önümüzde duruyor. Oysa eğitim programlarının her bireyin özelliğine göre yeniden düzenlenebileceği, öğretim tasarımının da ortamsal koşullar ve uygulanan bağlama göre şekil alacağı esnek bir yapı içermesi gerektiği ifade edilmektedir. Esneklik; değişen ihtiyaç ve beklentilere cevap veren, böylece neyin / ne zaman / nerede / nasıl öğrenileceğine dair seçenekleri çoğaltan bir kavram olarak açıklanmaktadır (Casey ve Wilson, 2006).

Hâlihazırda uygulanagelen programların söz konusu koşulları yerine getirmekten uzak olduğu ve standart uygulamaların okul binalarına dahi yansıdığı bir tekdüzelik eğitim sisteminin baskın paradigması durumunda. Salgın dönemi bu bağlamda sosyal adalet, bireysel farklılıklar ve bağlamsal koşulların ne derece göz ardı edildiğini gözler önüne seren bir deneyim yaşatmaya devam ediyor. Çıkar yolun, tekrar normal koşullarda yüz yüze eğitime dönülmesi olduğu düşüncesi bu sorunun büyük yapısal bir dönüşüm gerektirdiğinin unutulmasına neden olmakta. Oysa salgın dönemi; bu durumun sadece daha görünür sorunlara

neden olduğunu, sorunun çok daha derin olduğunu ve çözümün büyük yapısal dönüşüm gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

3. Modern Okulun İki Ütopyası; Kitlel ve Zorunlu Eğitim

Modern okulun temel dayanaklarından biri, psikolojinin ortaya koyduğu yaş guruplarına göre ortak özellikler sınıflamasıdır. İnsan davranışlarının kökeni ve nedenlerinin, bulunulan yaş aralıklarına göre tanımlanan ortak nitelikler çerçevesinde tanımlanabileceği varsayımına dayanan bu anlayış tanımlı ve belirli bir kitlenin benzer uyarıcılara benzer tepkiler vereceği, davranışların da bu yolla değiştirilip kontrol edilebileceğini temel alan bir eğitim anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kitlel eğitim anlayışı genel anlamda bu ortak özellik tanımlamalarına dayanmakta olup sınıf denen guruplara ayrılan öğrencilerin benzer bir sürece maruz bırakıldığında istenen ortak özellikleri kazanacağı ve tasarlanan bireye ulaşabileceği kabulüne göre kurgulanmıştır. Bu çerçevede ideal insan, iyi vatandaş, nitelikli birey hedeflerine ulaşabileceği düşüncesi, bu tür bir eğitimin herkesin öncelikle hakkı olduğu kabulüyle yola çıkmıştır. Ancak ideal insan tanımlaması ve kabulü bunun bir hak olmaktan öte

bir ödev olarak görülmesinin de yolunu açmış ve bütün vatandaşların bu idealize edilen eğitim sürecinden geçmesini zorunlu kılmaya itmiştir. Bugün modern okul, bu iki temel ütopya üzerinden topluma şekil vermeye çabalamaktadır. Bu tür bir anlayışın doğruluğu ve/veya yanlışlığı ayrı bir tartışma konusudur. Burada siyasal tercihler,

Kitlesel eğitimin dayandığı grup ortak normlarının ve nitelik tanımlarının sorunlar içerdiği, aslolanın bireysel özellikler olduğu, grup ortak özellik tanımlamalarıyla yapılan eğitimlerin bu bireysel nitelik farklılıklarından dolayı önemli oranda başarısız kaldığı ve her aşamada bazı bireylerin aslında eğitim hizmetinden daha az yararlandığı, bu kişilerin bir süre sonra başarısızlık yaftasıyla sistemin dışına çıkmak durumunda kaldıkları söylenebilir.

vatandaş tanımlamalarına dair kabuller üzerinden ayrı bir tartışma sürüp gidiyor (Baker 2013; Gatto, 2018). Ancak bu iki anlayışın pedagojik olarak çeşitli sorunları beraberinde getirdiği ve ifade edilen siyasal ve politik tartışmaların dışında üzerinde durulması gereken önemli doğurguları olduğu söylenebilir.

Kitlesel eğitimin dayandığı grup ortak normlarının ve nitelik tanımlarının sorunlar içerdiği, aslolanın bireysel özellikler olduğu, grup ortak özellik tanımlamalarıyla yapılan eğitimlerin bu bireysel nitelik farklılıklarından dolayı önemli oranda başarısız kaldığı ve her aşamada bazı bireylerin aslında eğitim hizmetinden daha az yararlandığı, bu kişilerin bir süre sonra başarısızlık yaftasıyla sistemin dışına çıkmak durumunda kaldıkları söylenebilir. Burada yaşanan sorunlara çözüm üretmek üzere son 30-40 yılda öğrenme

biçimleri/stilleri, çoklu zekâ, farklılaştırılmış öğretim, mizaç temelli öğrenme gibi kuramsal yaklaşımlar ileri sürülmüş; sınıf denen grup içinde alt gruplar oluşturularak yeni bir eğitim anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır (Dun ve Dun, 1979; Gregorc, 1984; Gardner, 2013; Selçuk ve Demirel Yılmaz, 2018). Ancak kitlesel eğitim ütopyası yine devreye girerek ifade edilen özelliklere göre yeni grup tanımlamalarıyla, kitlesel eğitimin devamına yeni yollar aramaktadır. Oysa esas olan her bir bireyin biricikliği üzerinden hareket etmek ve eğitimin, onun özgünlüğünü korumasına zemin hazırlayacak bir yaklaşımla yeniden tanımlamaktır. Bu çerçevede zorunlu eğitim anlayışının da benzer dogmalara dayandığı ve herkese her şey için tek tip bir eğitim dayatmasına varan zorunlu eğitim uygulamalarının bireyin talep ve ihtiyaçları çerçevesinde yeniden tanımlanması gerektiği ve bu çerçevede bir eğitim tasarımına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Dijital çağda doğan ve dijital dünyada büyüyen bireyler için bu grup norm tanımlamalarının artık çalışmadığı, bunlara dayalı bir eğitimin de bu çağ insanlarına yetersiz kaldığı ayrı bir iddia olarak karşımızda duruyor. Dijital çağda biliş biçimi farklılıkları ve öğrenme düzeneğinde oluşan yeni bir tarzın varlığının yadsınamaz bir gerçek olduğu görülüyor.

Salgın döneminde bireysel farklılıkların ne derece önemli olduğu gerçeği, grup ortak norm tanımlamalarının artık ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı gerçeği ve özellikle çağın insanlarına hitap etmekten uzak kaldığı gerçeği daha belirgin olarak karşımızda duruyor. Bu çerçevede "kitlesel eğitim" dogmaları ve "zorunlu eğitim" temel dayanaklarının yeniden sorgulanması gerektiği; bireyi temel alan, özgünlüğü önceleyen, bireyin biricikliğini gözetken hem sosyal adalet hem de temel insan haklarının bağlamında eğitimin yeniden ele alınması gerektiği söylenebilir.

4. Bilişim Alt Yapısı

Son yıllarda eğitim alanında yapılan yatırımlar belki kendinden önceki 40-50 yıllık yatırımlara eşdeğer miktarlara ulaşmış ve özellikle milyar dolarlarla ifade edilen teknoloji alt yapısına dönük yatırımların büyüklüğü kıyas götürmeyecek durumdadır. Ancak bu yatırımların klasik eğitim paradigması çerçevesinde yapılandırılması sonucu, yatırımların statik eğitim süreci uygulaması aparatlarıyla sınırlı kaldığı söylenebilir. Tek merkezden yönetilen ve taşra teşkilatlarının neredeyse sınırlı kullanıcı olma özelliğini dahi kazanmadığı bu devasa yatırımlar, öğrenmeyi sınıfta ve öğretmenin gözetiminde yapılan bir ameliye olarak tasarlayan klasik eğitim anlayışıyla oluşturulan teknoloji alt yapısı tasarımı salgın döneminde sorunlara çözüm üretmekten uzak kaldı. Söz konusu yatırımlar yanında devde kulak sayılacak bir bilişim alt yapısıyla tasarlanabilecek eğitim destek yazılımlarının -Zoom, Canvas, Adob, Meet gibi- öğretmenler ile öğrencilerin sınıf ortamından bağımsız buluşmalarını sağlayacak ve öğrenme sürecini hayatın her ânına yayabilecek güce imkân verdiği ortaya çıkmış durumda.

Günümüzde web 2.0 teknolojileri mekân sınırlamaları olmaksızın eş zamanlı veya asenkron olarak öğretimin tasarımına imkân tanıyan fonksiyonel işlevleriyle öne çıkmaktadır. Yukarıda sözü edilen büyük yatırımların küresel salgın döneminde henüz bu entegrasyonu sağlamaktan uzak olduğunu ve klasik sınıf düzeni eğitim tasarımını destekleme çabasının ötesine geçemediğini gösteriyor. Oysa 2005 yılında eğitim programlarında gerçekleştirilen reform girişimi büyük oranda öğrenmenin sınıf dışında gerçek yaşamla iç içe yürütülmesi odaklı olarak tasarlanmıştı. Bu perspektifin teknoloji yatırımlarına yeterince yansımamış olması, bugün yaşanan eğitime erişim sorunun çok daha derin hissedilmesine neden olmaktadır.

Öğretim programının teknoloji kullanımıyla entegrasyonu, içerik alanı ve öğrenmenin multidisipliner ortamda arttırılması için teknolojinin bir araç olarak dâhil edilmesini içerir. Teknoloji, öğrencilere daha önce mümkün olmayan biçimlerde öğrenme olanağı sağlar. Başarılı bir teknoloji entegrasyonu, öğrencilerin bilgiyi elde edebilecekleri teknoloji araçlarını zamanında

seçebildiklerinde, bilgiyi analiz ve sentez edebildiklerinde ve profesyonelce sunabildiklerinde gerçekleşir (Antifaiff, 2000). Teknoloji; içeriğin aktarıcıları değil, eğiticilerin ve öğrencilerin bilgiyi inşâ etmede ve anlamı paylaşmada kullandıkları bir araçtır (Vrasidas ve McIsaac, 2001). Araştırmalar, çevrimiçi etkileşimin genel amaçlarını iletişim, bilgiyi yapılandırma ve öğrenme olarak ortaya koyar. Öğretime entegre edilmiş teknolojiler, aynı zamanda dağıtılmış / paylaşılmış bilişsel becerileri destekler (Wenger, McDermott, ve Snyder, 2002; Akt. Borich, 2013).

Özellikle sınıf içi öğrenmeleri destekleme ile sınırlı teknoloji yatırımlarının gelecekte eğitimi ileri taşımaktan uzak kalacağı, yeni bir eğitim teknoloji entegrasyonu stratejisine ihtiyaç duyulduğu salgın döneminde sonuçları ağır bir deneyimle ortaya çıkmış durumda. Bu anlamda öğretmenin, kendi öğrencilerinin ihtiyacına göre teknolojiye yön vermek yerine, öğrencilerini merkezden sunulan hizmete uydurmaya gayret ettiği sürece başarı şansının olamayacağı ortaya çıkmıştır. Yani; teknoloji yatırımlarının öğrenme ameliyesini sınıf dışına taşıyarak entegrasyonda okulun temel alındığı atomize bir yapılanmayla hareket ettiği ve altyapının oluşturulmasında

Teknoloji yatırımlarının öğrenme ameliyesini sınıf dışına taşıyarak entegrasyonda okulun temel alındığı atomize bir yapılanmayla hareket ettiği ve altyapının oluşturulmasında illerin kendi başına bağımsız hareket edebildiği, okulların ve öğretmenlerin özerk kullanıcılar olarak öğretimi tasarlayabildiği, merkezin destek hizmetleri dışında müdahalesinin olmadığı, kararların birim bazlı alındığı ve öğretmenin sürecin önemli bir bileşeni olabildiği yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyuluyor.

illerin kendi başına bağımsız hareket edebildiği, okulların ve öğretmenlerin özerk kullanıcılar olarak öğretimi tasarlayabildiği, merkezin destek hizmetleri dışında müdahalesinin olmadığı, kararların birim bazlı alındığı ve öğretmenin sürecin önemli bir bileşeni olabildiği yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyuluyor.

5. Öğretmen Yeterlilikleri ve Öğretim Metodolojileri

Öğretmen yeterlilikleri, öğretim sürecinde hedeflenen eğitim hizmetinin öğrenenlere sağlanabilmesiyle ilgilidir. Hizmetin niteliği büyük oranda öğretmenin niteliğiyle sınırlıdır; ortaya çıkan sorunların temelinde, beklenen performansı sergilemede bilgi, beceri ve deneyim konusunda istenen düzeyde ol(a)mayan eğitici kadronun yattığı söylenebilir. Türkiye’de öğretmen yetiştirme sürecinden başlayan nitelik sorunu, meslek yaşamları süresince gerekli iş başı eğitiminden ve destekten yoksunluk nedeniyle katlanarak devam etmektedir. İlk ve orta öğretimde eğitici kadronun eğitimi konusu en azından bir sorun alanı olarak gündem oluştururken bu hususun üniversiteler için henüz yeterince gündem dahi olduğunu söylemek zor. Yüz yüze yürütülen eğitimlerde sınıfta yaşanan öğrenme sorunları, öğretmenin soruna nasıl müdahale edeceği konusunda metodolojik beceriye ve yetkinliğe yeterince sahip olamaması nedeniyle, sürekli ileriye ötelenmekte ve sorunun artarak devam etmesine neden olmaktadır. Sorunun çözümü için, öğrenme sorunu yaşayan öğrencinin sınıf tekrarına bırakılması gibi eğitim hakkını kısıtlamaya giden öneriler bile sunulabilmektedir. Oysa eğitim hizmeti yetersizliklerinden kaynaklanan öğrenme problemleri için öğrenim hayatının devamını sağlayacak çözümler üzerinde odaklanılması daha anlamlı olacaktır. Bu çözümlerin başında, eğitici kadronun istenen niteliği sağlayacak metodolojik yetkinliğe ulaşması için önlemler alınması gelmektedir.

Eğitici kadro klasik bilgi aktarıcılığı rolüne göre yetiştirilmiş ve bu yolla iş görmelerinde bir beis görülmemektedir. Oysa son yirmi yılda eğitim alanında yapılan birçok çalışma, proje ve reform girişimi bu rolü değiştirmeye dönük hedefler içermektedir. Bu hedef gerek hizmet öncesi öğretmen yetiştirme çalışmalarında gerekse hizmet içi eğitim faaliyetlerinde söylem düzeyinde sürekli ortaya konduğu hâlde, hâlihazırda öğretmenlerin bu konuda yeterli donanıma kavuştuklarını veya bu konuda yaşadıkları sorunlara çözüm getirebilecek mekanizmalara sahip olduklarından söz etmek oldukça güç.

Salgın döneminin en önemli göstergelerinden birinin, ilköğretimden üniversiteye her kademe-deki eğitici kadronun bilgi aktarıcılığı rolü dışında başkaca bir sorumlulukları olmadığı düşüncesinin benimsenmiş olduğu veya bu sınırlı rolü aşacak niteliklere sahiplik konusunda bazı soru işaretlerinin ortaya çıktığı söylenebilir. Öğrenmeyi yönlendirme, öğrencilerinin öğrenmeyi öğrenme becerilerini destekleme, bilgiye erişim yolları konusunda gerekli desteği sağlayarak öğrencinin

kendi öğrenmesini yönetebilme becerisini kazan-dırma gibi konularda alınması gereken epeyce uzun bir yolun olduğu ortaya çıkmakta. Öğrenciye erişim konusunda yaşanan sorun aşıldığında ise bu kez -öğretim metodolojisinde yaşanan sorun nedeniyle- verimlilik konusundaki beklenti oldukça aşağı çekilmek durumunda kalıyor. Bilişim teknolojileri sayesinde uzaktan eş zamanlı (yüz yüze) yürütülen derslerde öğrenci katılımının sınırlı kalması, katılan öğrencilerin öğrenme performansı konusunda neredeyse hiçbir müdahale şansına sahip olunmaması bu metodolojik problemden dolayı ortaya çıkmaktadır. Oysa öğrenmeyi organize edebil(en), desteklenmesi gereken noktaları belirleyebil(en) ve süreci takip ederek gerekli müdahaleyi öğrenme performansına göre yapabil(en) öğretmenler için durumun çok da büyük sorun teşkil etmediği söylenebilir. Bunu başarabilen öğretmenler için pandemi sürecinin, öğrenmenin sadece farklı bir platforma aktarılması olarak gerçekleştiği söylenebilir. Dolayısıyla, salgın döneminde sorunların asıl kaynağının erişimden ziyade metodolojik sorunlar, öğretim kalitesi ve niteliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

6. Değerlendirme Sistemi

Ölçme ve değerlendirme, eğitim sürecinin önemli birer aparatı olup eğitim sürecinin planlanmasında ve yönetilmesinde büyük role sahiptir. Doğru kurgulandıklarında iyi birer planlama aracı olmaları ve uygulanacak eğitim faaliyetlerine yön vermeleri beklenir. Sadece sonuç odaklı ve bir bitiş olarak tasarlanan değerlendirme çalışmalarının ise bunları sağlamaktan uzak olduğu, bir ödüllendirme veya cezalandırma aracının ötesine geçemedikleri söylenebilir. Teşhis aracı olarak kullanılacak ön değerlendirme olmayışı, süreci ihtiyaç analizi çalışmalarıyla gözlemleyerek gerekli müdahalenin hangi noktalarda yapılacağını gösterecek süreç değerlendirmelerin olmayışı bu durumun temel nedenleri arasındadır.

Salgın dönemi eğitim sisteminde; sonuç odaklı ve sadece ödüllendirme / cezalandırma amacı güden değerlendirme metodolojileri dışında bir uygulamanın yapılmadığı, eğitim sisteminin bu konuda retorik üretme dışında bir araç geliştiremediği, eğitici kadrosunun böylesi bir eğitim sürecini yönetmekten uzak olduğu veya bu konuda şimdiye kadar kendilerinden -zorlayıcı- çok fazla bir şey beklenilmediği gözleniyor. Dönem sonunda öğrenciye verilecek notun ölçütleri konusunda bile karar oluşmasını destekleyecek güvenli bir uygulama ve metodoloji sunulamamış olması, ölçme ve değerlendirmenin yıllardır ne kadar ihmal edildiği ve sonuç odaklı değerlendirmenin ağırlıklı rolünü gözler önüne seriyor.

Merkezî sınav sarmalının doğurduğu sonuç odaklı değerlendirme sorunu öğretimin kalitesini olumsuz etkilediği gibi, öğretmenin farklı metodolojilerde yetkinleşmesinin önünde de engel teşkil etmektedir. Oysa otantik öğrenme ve otantik değerlendirme metodolojileri konusunda yaklaşık on beş yıllık bir çaba söz konusu.

Merkezî sınav sarmalının doğurduğu sonuç odaklı değerlendirme sorunu öğretimin kalitesini olumsuz etkilediği gibi, öğretmenin farklı metodolojilerde yetkinleşmesinin önünde de engel teşkil etmektedir. Oysa otantik öğrenme ve otantik değerlendirme metodolojileri konusunda yaklaşık on beş yıllık bir çaba söz konusu. Bugün gelinen noktada eğitim kadrosunun -uzaktan da olsa- öğrencilerinin yeterliklerini performans görevleri ve proje çalışmaları gibi metodolojilerle değerlendiremiyor olmasının sadece bilişim alt yapısındaki sorunlarla açıklanabilir bir durum olmadığı söylenebilir.

7. Merkezi Yönetim Anlayışı ile Okul Yönetimlerinin Durumu ve Okul Paydaşlarının Rol ve Sorumlulukları

Yönetimin gücünü bir merkezde toplayarak bu gücü bütün alt birimleri kontrol amacıyla ve yetki verdiği elemanları yoluyla kullanma ve böylece kontrolü sağlama şeklinde tanımlanan "merkezî yönetim" anlayışında politika ve planlar bir merkezde üretilir. Kararların merkez tarafından alınması ve alt birimlere tamimler yoluyla iletilmesi şeklinde bir yönetim anlayışı benimsenir. Bu anlayış, bir tür dış denetimli yönetim olarak tanımlanabilir. Yerel bağlamı, birimin ihtiyaç ve beklentilerini göz ardı eden bu anlayışta okulun üyeleri (müdür, öğretmen, veli ve öğrenci) bağımsız ve girişimciliğe sahip değildirler (Bray, 1991; Taymaz, 1995; Chapman, 1996; Cheng, 1996; Ak: Yavuz, 2003).

Uzun yıllardır okulu bir fabrika olarak gören yukarıdaki anlayışa yönelik eleştiriler yapılagelmektedir. Özellikle 80'li yıllarda okul merkeze alınarak etkili okul çalışmaları yapılmış, yerinden yönetim anlayışı çerçevesinde okulların etkililiğinin artırılmasına dönük birçok çalışma yapılmış ve etkili okul akımı ile okulun temel alındığı anlayışı öneren görüşler yaygınlık kazanmıştır (Şişman, 2013). Türkiye'de akademik düzeyde

yapılan bu yöndeki çalışmalar dönemsel olarak merkez teşkilatınca da gündeme alınmış olsa da katı merkezîyetçi yapının sürekli tahkim edildiği bir süreç yaşanmıştır. Teknolojik gelişmeler, merkezci bakışın değişmesinden ziyade teknolojinin merkezin alt birimleri kontrol aracı olarak kullanmasının ötesine geçememiştir. Alt birimlerin karar alma yetkisinin gittikçe sınırlan(dırıl)dığı ve karar verme yetisini tamamen yitirmiş bir yönetim organizasyonu görüntüsü, eğitim sistemi açısından ortaya çıkan sorunlara yerel ve yerinden çözüm üretebilme yetisinin de ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Merkezden gelen tamimlerin yorumunda dahi çekimser kalan ve kesin kararları uygulamak dışında iş yap(a)mayan, inisiyatif alma melekesi iyice azal(tıl)mış bu yönetim hiyerarşisinden gereğini yapmasını beklemek de çok mümkün gözüküyor.

Okulun güçlendirilmesi karar süreçlerine katılımı ilgili olup sorumluluk ve yetki paylaşımını öngörür. Okulda yerinden yönetim; yönetim ilkeleri doğrudan okulun gereksinimlerine ve özelliklerine göre belirlenen ve okulun tüm üyelerinin (okul kurulu üyeleri, müdür, öğretmen, veli ve öğrenciler) katılımıyla, okulun gelişimi ve sorunlarının çözümü ile eğitim etkinliklerine ilişkin kararları alan, merkezî yönetimden görece bağımsız ve sorumluluğa sahip yönetim anlayışıdır (Yavuz, 2003).

Yerinden yönetim anlayışıyla yönetilen okulların iç ve dış paydaşlarının bu süreçteki rol ve sorumlulukları, planlama ve karar alma süreçlerinden başlayarak sürecin her aşamasında aktif bir katılımı gerektirmektedir. Burada öğretmenler, destek hizmet personeli, veliler, okulun ilişkili olduğu diğer kurum ve kuruluşlar her aşamada sürece varlıklarıyla katılıp aynı zamanda sorumluluk da alırlar. Merkezî yönetim anlayışından farklı olarak bu aktif katılım ve sorumluluk alma süreci sorunlar karşısında ortak hareket etme ve yerel imkânları ve güç odaklarının birlikteliği anlamına gelir. Sorumluluk alan paydaşlar suçlu arama, sorumluluktan kaçma yerine aldıkları

kararların gereklerini yerine getirmeyi ve bunun sonuçlarına katlanmayı kabul ederler.

Merkezden müdahalelerle çözümlerin oluşması beklentisi okulları işlevsiz, öğretmenleri âtil, velileri ne yapacağını tam bilemeyen ve sorumluluğu sürekli dışarda arayan bir anlayışa sürüklemiştir. Bunun temel nedeninin uzun yıllardır bir türlü değiş(e)meyen bu yönetim anlayışından kaynaklandığı söylenebilir. Oysa okullar bağımsız ve özerk birimler olarak karar alma yetisine sahip olsalardı, sorumluluğu da paydaşlarıyla paylaşarak süreci yönetebilselerdi süreç nispeten daha az sancılı atlatılabilirdi.

Salgın döneminde okullarımızın karar mekanizmalarına katılımının ne ölçüde zayıf olduğunu, okul paydaşlarının sorumluluk alma ve süreç içinde rollerinin gereklerini yerine getirme konusunda deneyimsiz olduklarını gösteren birçok durum ortaya çıkmıştır. Merkezden müdahalelerle çözümlerin oluşması beklentisi okulları işlevsiz, öğretmenleri âtil, velileri ne yapacağını tam bilemeyen ve sorumluluğu sürekli dışarda arayan bir anlayışa sürüklemiştir. Bunun temel nedeninin uzun yıllardır bir türlü değiş(e)meyen bu yönetim anlayışından kaynaklandığı söylenebilir. Oysa okullar bağımsız ve özerk birimler olarak karar alma yetisine sahip olsalardı, sorumluluğu da paydaşlarıyla paylaşarak süreci yönetebilselerdi süreç nispeten daha az sancılı atlatılabilirdi. Salgın dönemi sonrası, üzerinde büyük yoğunlukla düşünülmesi gerek temel hususlardan birinin de okul yönetimleri, okul paydaş rolleri ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması ve okul merkezli yetki devri konusunda merkezî yönetimin yapısal dönüşüm gerçekleştirilmesi olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Acat, M. B. (2005). Öğrenci merkezli eğitimde öğrenme ortamı boyutlarının düzenlenmesi, V. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu, Sakarya.
- Acat, M. B. (2020). Modern okulun krizi ve Türkiye'ye yansımaları. Milli Şuur Dergisi (Yayında).
- Antifaiff, G. (2000). Integrating technology into the curriculum. <http://www.usask.ca/education/coursework/802papers/antifaiff/antifaiff.htm> 'den alınmıştır.
- Baker, K. (2013). Zorunlu eğitime hayır. (Çev: Ayşegül Sönmezay). Ayrıntı Yayınları.
- Borich, G. D. (2013). Effective teaching methods: Research-based practice. Pearson Higher Ed.
- Casey, J ve Wilson, P. (2006). A practical guide to providing flexible learning in further and higher education. Glasgow: Quality Assurance Agency for Higher Education Scotland.
- Dewey, J. (2015) . Okul ve toplum. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dunn, R. S. ve Dunn, K. J. (1979). Learning styles/teaching styles: Should they ... can they ... be matched? Educational Leadership, 36(4), 238-244.
- Freire, P. (2020). Ezilenlerin Pedagojisi, (Çev: Erol özbek, Dilek Hattatoğlu), Ayrıntı Yayınları.
- Gardner, H. (2013). Çoklu zeka yeni ufuklar. Optimist yayınları.
- Gatto, J. T. (2018). Eğitim Bir Kitle İmha Silahı, (Çev: Mehmet Ali Özkan), EDAM.
- Gregorc, A. F. (1984). Style as a symptom: A phenomenological perspective. Theory Into Practice, 23(1), 51-56.
- İliç, İ. (2020). Okulsuz toplum, (Çev: Mehmet Özay). Şule yayınları.
- Selçuk, Z. ve Demirel Yılmaz, E. (2018). Ebeveyn benim-dokuz tip mizaç modeli'ne göre ebeveyn çocuk ilişkileri, Mizmer Yayınları.
- Şişman, M. (2009). Öğretim liderliği. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M. (2013). Eğitimde mükemmellik arayışı (Etkili Okullar). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Topçu, N. (2016). Türkiye'nin maarif davası. Dergh Yayınları.
- Vrasidas, C., ve Mclsaac, M. S., (2001). Integrating technology in teaching and teacher education: Implications for policy and curriculum reform. Educational Media International, 38 (2/3), 127-132.
- Yavuz, Y. (2003). Lise yönetici ve öğretmenlerinin yerinden ve merkezden yönetim yönelimlerinin karar verme sürecine etkileri. Ege Eğitim Dergisi, 3(2) , 25-35.

COVID-19 Salgını ve Dünyada Yüz Yüze Eğitimi Sınırlandırmaya Dair Uygulama Farklılıkları

Muhammet ŞAKİROĞLU*

Giriş

Küresel çaplı salgın hastalıklara tarihi metinlerden, belgesellerden, bilim kurgu filmlerinden ve kitaplardan bir aşinalığımız olsa da COVID-19 salgını ile karşılaşılana dek bir salgın hastalığın modern insan yaşamını hangi boyutlarda değiştirebileceğini anlamış değildik. Çin'in ücra bir şehrinde ortaya çıkan virüs kaynaklı salgın, çok kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına aldı ve ülkemizde de normal yaşamı ciddi derecede etkiledi. 2021 yılına başlarken salgın, aşı ve ilaç konusundaki olumlu gelişmelere rağmen dünya genelinde günlük yaşamı ağır bir şekilde baskı altında tutmaya devam ediyor.

Dünya, bu çapta bir salgını en son 1918-1920 İspanyol gribinde gördüyse de Birinci Dünya Savaşı koşullarından dolayı salgının etkileri ne tam olarak ölçülebildi ne de yeterince etüt edilebildi. İspanyol gribine dair bir toplumsal hafıza da yok. Ayrıca modern yaşam pratikleri ve eğitim sistemleri o günden bugüne çok değiştiği için aktarılan kayda değer bir tecrübe de olmadı. COVID-19 salgını, bu yönüyle modern insanın yaşam tarzındaki korunaksız alanları işgal eden ve önceliklerine dair reflekslerini teşhir eden ilk küresel salgın hüviyetindedir.

Kurumlarda eşyalara yapıştırılan iş güvenliği etiketleri, felaket anında öncelik alanlarını belirlemek için kullanılan bir uygulama pratiği olmasına rağmen toplumsal reflekslerimizi nitelirmede de kullanılan bir metafor aynı zamanda. Bu etiketlerden kırmızı renkli olanı, önemli görüldüğü için 'Yangında ilk kurtarılacak' olan öncelikli malzemeleri tanımlamakta kullanılır. Daha sonra sırasıyla mavi ve yeşil renkli etiketler ise görece daha az önemli eşya ve evrakı niteler. COVID-19 salgınında devletlerin ve kamuoyunun refleksleri, ismi konulmasa da modern hayat tarzının 'yangında ilk kurtarılacak' önceliklerini bize göstermiş oldu. Mevcut ekonomik düzenin korunması, tüm dünyada doğal olarak kırmızı etiketli "ilk kurtarılacak" öge oldu. Bu koruma kaygısı neticesinde her devlet, farklı yöntemler ve enstrümanlar ile en ivedi tedbirleri alıp hayata geçirdi. Elbette gıda üretim zinciri ve sağlık sistemleri de kırmızı etiketli alanlardı ve her üç alanın da önemi konusunda ciddi bir itiraz olmadı.

Dünyada salgın süresince öncelikli alanlar konusunda en büyük farklılık, kuşkusuz eğitim-öğretim sürecine bakışta ortaya çıktı. Her ülke, eğitim faaliyetlerine farklı bir öncelik ve önem at-

*] Doç. Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Adana/Türkiye
msakiroglu@atu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-7024-4348

fetti; salgın sürecinde eğitim öğretim faaliyetleri için farklı refleksler gösterdi. Bu refleksler, aynı zamanda eğitim için kullanılan etiketin rengini de bize göstermiş oldu. Bazı ülkelerde 'yangında ilk kurtarılacak' öge muamelesi görürken bir dizi ülke tarafından mavi hatta yeşil renkli olarak kodlandı. Eğitim öğretim sürecine bakışta küresel farklılıkları ve yansımaları doğru anlamak için salgın hastalık döneminde küresel eğitim faaliyetlerinin serencamını geriye dönük değerlendirmek, önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Salgının Eğitim-Öğretim Üzerindeki Küresel Etkileri

COVID-19 salgını, dünyada yaklaşık 1,6 milyar öğrenciyi etkileyen, tarihteki en büyük eğitim kesintisinin sebebi oldu. Birleşmiş Milletler (BM)'e göre eğitimdeki bu kesinti, dünyadaki öğrenci nüfusunun yüzde 94'ünü bir biçimde etkiledi. Ancak düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde bu oran yüzde 99'a kadar çıktı (UNESCO, 2020). COVID-19 salgını ile beraber küresel anlamda eğitim sistemlerindeki birçok mevcut sorun, zaaf, kırılganlık ve uygulama daha da belirgin hale geldi. Bunlar arasında eğitimde fırsat eşitsizliği, eğitimin giderek özelleştirilmesinden kaynaklanan riskler ve kitlesel düzeyde dijital/uzaktan öğrenime hazırlıksız yakalanma da var.

Halen devam eden salgından dolayı eğitimde yaşadığımız krizle beraber eğitimin öncelik olmasına dair derin bakış açısı farklılıklarını, okulların açılmasına dair yaklaşım ve takvimlerde rahatlıkla görebiliriz. Türkiye'de normal yüz yüze eğitim, birkaç dar kapsamlı ve kısa süreli çabaya rağmen maalesef hâlâ başlamadı ve salgının eğitim sistemi üzerindeki yıkıcı etkisi devam ediyor.

Salgın Sırasında Yüz Yüze Eğitime Dair Küresel Refleksler

Bir süre kamuoyundan gizlendiği ortaya çıkan salgın, 31 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "Uluslararası Halk Sağlığı

Acil Durumu" olarak nitelendi ve salgının ciddiyeti kabul edildi. Ciddiyeti fark edildikten sonra Çin'de 16 Şubat 2020 tarihinden itibaren okullar kademeli olarak kapatılmaya başlandı ve 21 Şubat tarihinde Çin genelinde tüm okullarda eğitime ara verildi. Bu sırada komşu Moğolistan'da 16 Şubat 2020 tarihinde okullar bütünüyle kapatıldı. Salgının ikinci merkezleri haline gelen İran ve İtalya, eğitim öğretimin kesintiye uğradığı ilk uzak ülkeler oldular. İtalya 25 Şubat 2020 tarihinde eğitime kısmen ara verirken bir gün sonra İran ülke genelinde yüz yüze eğitim öğretimi tamamıyla durdurdu. 27 Şubat'ta ise Pakistan yüz yüze eğitimi sınırladı.

Hemen ardından vakaların artmasıyla ABD, İngiltere, Irak ve Vietnam 29 Şubat'ta yüz yüze eğitimde sınırlamaya gittiler. 16 Mart'ta Millî Eğitim Bakanlığı tarafından salgından dolayı yüz yüze eğitime ara verildiğinin duyurulması sırasında dünyanın çok büyük bir kısmında yüz yüze eğitim ya durdurulmuş ya da ciddi derecede sınırlandırılmıştı. Örgün temel eğitime devam eden dört Avrupa ülkesi, Sahra altı Afrika ülkeleri ile Avustralya ve Meksika dışında neredeyse tüm dünyada yüz yüze eğitim sınırlandırılmış ya da durdurulmuştu. 30 Mart tarihinde 166 ülkede yaklaşık 1,5 milyar okul öncesi, ilk ve ortaöğretimdeki öğrenci bu kısıtlamalardan dolayı yüz yüze eğitimden mahrum kaldı. Temel eğitimde yüz yüze eğitim öğretim faaliyetlerindeki kısıtlama, Nisan ayında tüm dünyaya yayılmış halde idi. Nikaragua, Tayvan ve İsveç gibi çok az sayıda ülke dışında tüm dünyada okullar belli süreler ile kapatıldı ve/veya uzaktan eğitime geçildi.

Mayıs ayı başında İsveç, Norveç ile beraber Almanya, Danimarka ve Avusturya'da okullar kısmi olarak geri açıldı. Aynı dönemde Rusya, Avusturya, Yeni Zelanda, Çin, Japonya ve ABD'de okullar kısmen açık durumda idi. Bu ülkeleri Fransa, Hollanda, Çekya, Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi ülkeler takip etti. Norveç, İsviçre ve İzlanda'da ise okullar tamamıyla yeniden açıldı. Fran-

sa, Estonya, Litvanya ve Hırvatistan'da haziran başı itibari ile (henüz daha yaz tatili başlamadan) yüz yüze eğitim yeniden başladı.

Eğitim öğretimin sınırlandırılması salgının doğasının ve gidişatının anlaşılması, çocukların sağlıklarının korunması açısından önemli bir karardı. Zira salgın yeni ortaya çıktığı için virüsün çocukların sağlığını ne derecede tehdit ettiği bilinmemekte idi. Ayrıca temel eğitime devam eden çocukların hastalık için taşıyıcı ya da süper taşıyıcı olma potansiyelleri de aynı şekilde henüz bilinmiyordu. Dolayısıyla tüm dünyada temel eğitimde sınırlamalar rasyonel kararlar olarak görüldü (Gudbjartsson ve diğ. 2020; Park ve diğ. 2020). Ancak devam eden süreç ve yapılan kapsamlı değerlendirmeler, COVID-19 salgının çocuklar için yetişkinlere göre çok daha düşük bir risk olduğunu ortaya koydu (Götzinger ve diğ., 2020; Viner ve diğ., 2020). Buna ilaveten, çocuklar, SARS-CoV-2 bulaşması için önceki solunum virüsü salgınlarına göre daha az etkili vektör olarak görünüyordular (Macartney ve diğ., 2020; Goldstein ve diğ., 2020). Daha sonra yapılan farklı çalışmalar, çocukların süper yayıcılar olmadığını gösterdi ve okulların kapalı kalmasını tartışmaya açtı (Munro

ve Faust, 2020). Daha somut veriler ise okulların ısrarla açık kaldığı Batı Avrupa'dan geldi. Örneğin, okulların yeniden açılması, Almanya'daki ikinci dalga içerisinde önemsiz bir rol oynadı (Isphording, Lipfert ve Pestel, 2020; von Bismarck-Osten, Borusyak ve Schönberg, 2020). Benzer şekilde, ilk dalgadan sonra ilkbaharda okulları yeniden açan Finlandiya ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde okul kaynaklı bulaşma vakalarında belirgin artışlar görülmedi (Levinson ve Çevik, 2020). Özellikle Danimarka, anaokullarını ve ilkokulları yeniden açan ilk Batı ülkesiydi ve yeniden yüz yüze eğitime geçişe rağmen ülke çapında vakalarda istikrarlı bir düşüş kaydedildi (Roser, Ritchie, Ortiz-Ospina ve Hasell, 2020).

Temel eğitime devam eden öğrencilerin örgün eğitime ara verilmesi, salgının kontrol altına alınması için gerekli tedbirlerin alınması ile beraber yeniden yüz yüze eğitime başlamak için gerekli çalışma ve hazırlıklar açısından önemli bir zaman dilimi oldu. Bu süreç aynı zamanda ülkelerin yeniden yüz yüze eğitim hazırlıklarının aynası gibi bir işlev gördü. Devam eden zamanda ülkeler arasında çok önemli farklılıkların olduğu da görüldü.

Pandemi uzadıkça, ülke yönetimleri, uzun vadede olduğu anlaşılan kriz süresince çocuklara kaliteli bir eğitim sağlamaya dair tüm formülleri değerlendirmeye başladılar. Tüm dünyada eğitim öğretimin uzun süre kesintiye uğramaması adına gerekli tedbirler alınmaya başlandı. Yeniden açılma prosedür ve takvimleri belirlendi.

Salgının sebep olduğu kaybı telafi etmek açısından henüz yaz tatili bitmeden Almanya ve İsveç'te ve okulların erken açıldığı Danimarka'da 10 Ağustos 2020 tarihinde yüz yüze ders başı yapıldı.

2020-21 eğitim öğretim yılının resmen başlamasıyla birlikte Eylül ayı ortasında tüm Avrupa kıtasında ve Rusya'da -İtalya gibi COVID-19 salgınından çokça etkilenen ülkeler de dâhil- okullar yüz yüze eğitime başladı. Yani pozitif rakamları Türkiye'den daha fazla olan, oransal olarak nüfusun daha büyük çoğunluğunun salgını geçirdiği ülkeler bile yüz yüze eğitime başlamayı tercih ettiler. Bunun istisnaları ise kısmen eğitime başlayan Romanya ve Bosna-Hersek ile Kuzey Makedonya oldu.

Türkiye ise 12 Mart 2020 tarihinden beri uzak eğitim şeklinde sürdürdüğü eğitim öğretimi ancak ana sınıfları ile ilkökul birinci sınıfa devam eden öğrenciler için kısmi olarak 21 Eylül 2020 tarihinde yüz yüze eğitime dönüştürdü. Ardından 12 Ekim tarihinde 2, 3, 4, 8 ve 12. sınıflarda da yüz yüze eğitime başlandı. Vaka sayılarının artması ile beraber 17 Kasım tarihinde yeniden yüz yüze eğitim durduruldu. Henüz netleşmiş bir açılma takvimi de bulunmuyor.

Sonbaharda yeniden tırmanışa geçen vaka sayılarının etkilediği Slovakya 13 Ekim, Bulgaristan 27 Ekim, Litvanya ve İtalya 2 Kasım, Macaristan 12 Kasım tarihlerinde yüz yüze eğitimde sınırlamalara giderken, Çekya 14 Ekim, Polonya 26 Ekim, Slovenya 3 Kasım, Romanya 9 Kasım ve Avusturya 17 Kasım tarihlerinde yüz yüze eğitimi durdurdu. Rutin tatiller haricinde Avrupa'nın gerisinde yüz yüze eğitim devam etmektedir (UNESCO, 2020).

Yeniden Açılma tartışmaları

Yukarıda özetlendiği şekli ile salgının yayılması ile birlikte okullar dünya genelinde hızlı bir şekilde kapanma gösterirken yüz yüze eğitim için yeniden açılma süreci oldukça farklı bir seyir izlemiştir. Yeniden açılma ile ilgili gidişat ise maalesef vaka sayısı ve yayılım seyrinden bağımsız bir görüntü sergilemektedir. Bu konuda Batı Avrupa ile Afrika oldukça farklı iki ucu oluşturmaktadır. Vaka ve ölüm sayılarının görece az olduğu Afrika'da çok daha az ülkede yüz yüze eğitime başlanırken Batı Avrupa'da sonbahardaki ağır salgın dalgasına rağmen okullar yüz yüze eğitime devam etti.

Bu ısrarda en önemli motivasyon ise okullardan uzun süre uzak kalan çocukların hayatları boyunca telafi edemeyecekleri eğitim eksiklikleri ile malul olacakları gerçeği idi. Avrupa'da liderler ve politikacılar aynı noktaya vurgu yaparak çocukları güvenli bir şekilde mümkün olan en kısa sürede okula döndürmek için kamuoyunu hazırladı. Bunu da "ahlaki ve eğitimsel bir zorunluluk" olarak nitelediler. Bu salgının uzun vadeli kaybedenin eğitime devam edemeyen çocuklar olacağı gerçeği, bu süreçte sıklıkla vurgulandı.

Almanya'da yaz tatili sınırlandırıldı ve ağustos ayından itibaren çocukları yüz yüze eğitim sırasında enfeksiyondan koruyacak yeni stratejiler denendi. Çocuklar gruplara ayrıldı ve grupların birbiri ile kaynaşması engellendi. Bir bulaş durumunda tüm okulun değil sadece temaslı grubun karantinaya alınması hedeflendi. Sınıf içi oturma düzenleri sosyal mesafe ve hava akımı gözetilerek yeniden kurgulandı. Çocukların tenffüs saatleri düzenlendi ve oyun grupları sınırlandırıldı (Godin, 2020).

İskoçya'da 11 Ağustos'ta yeniden yüz yüze eğitim başlarken çocuklarda sosyal mesafe ve maske zorunlu tutulmadı. Bu sırada virüs yayılımı izlendi ve şüpheli vakalar çok hızlı bir şekilde teste

tabi tutuldu. İki haftalık sürecin sonunda şüpheli görülen yaklaşık 17.500 vakadan sadece 49'unda pozitif vakaya rastlandı. Bu sırada önlemler artırıldı ve maske zorunlu hale getirilerek yüz yüze eğitime devam edildi (Godin, 2020).

Buna karşın Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinde okullarda yüz yüze eğitime başlanmasına dair daha kararsız ve endişeli bir tavır sergilendi. Okullarda (özellikle daha genç öğrenciler için) virüsün görece daha az yayıldığına dair verilere rağmen daha büyük salgınların ortaya çıkması korkusuyla tüm okullar sıklıkla kapanmaktadır (Buonsenso, De Rose, Moroni ve Valentini, 2020). Örneğin, İtalya'da 3 Kasım'dan itibaren hastalığın yayılması açısından "kırmızı alan" olarak görülen riskli bölgelerde ortaokullarda yüz yüze eğitime yeniden ara verilerek uzaktan eğitime geçildi (Buonsenso, Roland vd diğ, 2020). Çekya ve diğer bazı Balkan ülkeleri, yüksek bulaşma düzeylerine ulaştığında, anaokulları hariç tüm okulları, vakalarda önemli bir düşüş yaşandığında yeniden açma umuduyla kapatmaya karar verdiler (politico.eu, 2020; Vladislavjevic vd diğ, 2020).

Eğitimdeki kayıp ve olası etkileri

Türkiye'de ise pandemi sürecinde eğitim öğretime oldukça dar kapsamlı bir başlangıç yapıldı ve kısa bir süre sonra tekrar ara verildi. Sadece okul öncesi eğitim ile birinci sınıfa başlayan öğrenciler ve 8. ve 12. sınıflarda sınırlı bir yüz yüze eğitim gerçekleşti. Yine ilkokullar için haftada sadece iki gün yüz yüze eğitim yapıldı. An itibarıyla 25 milyona yaklaşan öğrenci uzaktan eğitime devam ediyor. Malum olduğu üzere, ilk ve orta dereceli okullarda bir ders yılı süresi asgari 180 gün olarak öngörülmüştür. 2020-21 eğitim öğretim yılının güz döneminde okulların açılması öngörülmeyeceği için şu an itibarıyla 2020 yılında yaklaşık 160 eğitim günü kaybı söz konusudur. Okulların kapalı kalmaya devam etmesi halinde bu sürenin uzama riski yüksektir.

Salgının yayıldığı Mart ayından bu yana Almanya'da toplam kapalı okul günü sayısı 19, kısmı kapalı gün sayısı ise 51 olmuştur. Buna karşın okullar erken açılarak bu kayıp telafi edilmeye çalışılmıştır. Yani ülkeler arasında yüz yüze eğitimde oluşan kayıplar açısından oldukça ciddi farklılıklar vardır. Devam eden uzaktan eğitimlerden dolayı yüz yüze eğitimde yaşanan kaybın bir kısmı telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte, kitlesel uzaktan eğitimin yetersiz kaldığında dair göstergeler raporlanmaya başlanmıştır (Hanushek ve Woessmann, 2020).

Oysa salgının yayıldığı Mart ayından bu yana Almanya'da toplam kapalı okul günü sayısı 19, kısmı kapalı gün sayısı ise 51 olmuştur. Buna karşın okullar erken açılarak bu kayıp telafi edilmeye çalışılmıştır. Yani ülkeler arasında yüz yüze eğitimde oluşan kayıplar açısından oldukça ciddi farklılıklar vardır. Devam eden uzaktan eğitimlerden dolayı yüz yüze eğitimde yaşanan kaybın bir kısmı telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte, kitlesel uzaktan eğitimin yetersiz kaldığında dair göstergeler raporlanmaya başlanmıştır (Hanushek ve Woessmann, 2020).

Bu kaybın öğrencilerin toplam eğitim kalitesi üzerine etkisini doğrudan ölçmek mümkün olmasa bile yaşanan kesintinin sebep olacağı olası eksikliklere dair projeksiyon çalışmaları yayımlanmaya başladı. Daha önce yayınlanmış çalışmaların bir kısmında her bir gün kaybının bireyin nitelikli gelişimine etkisi ve dolayısıyla eğitim kalitesine etkisi ekonomik olarak hesaplanmıştır.

Ekonomik büyüme sürecinin büyük oranda nüfusun becerileriyle ilişkili olduğu daha önce ortaya konmuştu. Eğer nüfusun bilgi sermayesinin veya kolektif bilişsel becerileri yükseltilebilirse ülkenin ekonomik büyümesinin en önemli motoru olduğu gösterilmiştir (Ludger, 2015). Pandemi sürecinde bunun tersi yaşanmaktadır ve kitlesel eğitimde her bir kayıp günün, ülkenin üretme beceresini ve gayrisafi milli hasılasını düşüreceği aşikârdır.

Ayrıca ülkelerin eğitim sistemlerinin başarısı karşılaştırmalı olarak ölçen PISA (Programme for International Student Assessment) gibi sınavlar, önümüzdeki yıllarda ülkelerin pandemi sürecindeki eğitim karnesi olarak yeniden karşımıza çıkacak ve yaşanan kaybı daha net ölçmememize imkân tanıyacaktır. Farklı alanlarda yapılan ölçümler için değişik skalalar ortaya konya da bir eğitim yılının 35-50 puan civarına tekabül ettiği düşünülmektedir (Nurbayev, 2020; Harju-Luukkainen ve diğ., 2020). Türkiye'nin hem net puan kayıpları hem de diğer ülkelere göre nispi puan kayıpları, Türkiye'nin COVID-19 salgını sırasında ortaya koyduğu performansı ve yüz yüze eğitimdeki kesintinin sebep olduğu kaybı daha net ortaya koyacaktır.

Sonuç

Eğitim öğretimdeki her türlü kesinti yarınlaraya ait bilgi sermayesinin heba edilmesi anlamına geldiği için salgın süresince yüz yüze eğitim öğretim faaliyetlerinde kayıp zamanlar hassasiyetle ele alınmalıdır. Eğitimi geleceğe yatırım anlamında kurgulayan toplumlar için okulların açılması başından beri kırmızı etiketle değerlendirilmekte idi. Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı, hızla yayılan COVID-19 salgınından dolayı okullarda yüz yüze eğitimi 16 Mart'ta durdurdu. Okulların tatil edilmesinden sonra kısa sayılabilecek sürede internet ve televizyon yayınları içeriğini oluşturarak uzaktan eğitimi de başlattı. Bu uzaktan eğitim, tedbirlerin alınması, salgının seyrinin anlaşılma-

Her kademedeki okullarda yüz yüze eğitime dönmek, pandemi sürecinde yaşanan eğitim kesintisinin gelecek nesillerin hayatında önemli bir kayba dönüşmesinin önünü alacaktır. Bu bizim için de "ahlaki ve eğitimsel bir zorunluluktur" ve salgının uzun vadeli kaybedenin "çocuklarımız" olmaması için uğraşmalıyız.

sı için günün şartlarında rasyonel bir karar idi. Ayrıca hızla hazırlanan içerikler de kaybı azaltma anlamında başarılı idi. Ancak dünyada birçok gelişmiş ülke, uzayan pandemi sürecinde yeniden yüz yüze eğitime dönüş planlaması ve hazırlığı yaparak kayıpları azaltma çabasına girişti. Bundan dolayı yüz yüze eğitim, salgına rağmen yeniden başladı.

Avrupa'nın büyük çoğunluğunda yüz yüze eğitim yapılırken Türkiye'de eğitimin uzaktan sürdürülme tercihi sebepleri ve olası sonuçları ile derinlemesine tartışılmalı (Özer ve diğ., 2020; Çelik, 2020). Yüz yüze eğitime geri dönüş için Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde pandemi süresi boyunca ne tür bir çalışma yapıldığını ve ayrıntılarını bilemiyoruz. Ancak kaybın uzamaması adına Batı Avrupa tecrübesi önemli bir çıkış noktası sunmaktadır. Bu tecrübenin değerlendirilmesi ve Türkiye'de uygulanabilirliğinin irdelenmesi önemli bir öncelik olmalıdır.

Her kademedeki okullarda yüz yüze eğitime dönmek, pandemi sürecinde yaşanan eğitim kesintisinin gelecek nesillerin hayatında önemli bir kayba dönüşmesinin önünü alacaktır. Bu bizim için de "ahlaki ve eğitimsel bir zorunluluktur" ve salgının uzun vadeli kaybedenin "çocuklarımız" olmaması için uğraşmalıyız.

Kaynakça

- UNESCO (2020). Institute for Statistics data. Education: From disruption to recovery. Published online 2020. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
- Gudbjartsson, D. F., Helgason, A., Jonsson, H., Magnusson, O. T., Melsted, P., Norddahl, G. L., ... Stefansson, K. (2020). Spread of SARS-CoV-2 in the Icelandic Population. *New England Journal of Medicine*. <https://doi.org/10.1056/nejmoa2006100>
- Park YJ, Choe YJ, Park O, et al. (2020). COVID-19 national emergency response center, epidemiology and case management team. Contact tracing during coronavirus disease outbreak, South Korea. *Emerg Infect Dis.*, 26(10), 2465-2468.
- Göttinger F, Santiago-García B, Noguera-Julian A, et al. (2020). COVID-19 in children and adolescents in Europe: a multinational, multicentre cohort study. *Lancet Child Adolesc Health*, 4(9), 653-661.
- Viner, R. M., Mytton, O. T., Bonell, C., Melen-dez-Torres, G. J., Ward, J., Hudson, L., ... Eggo, R. M. (2020). Susceptibility to SARS-CoV-2 Infection among Children and Adolescents Compared with Adults: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatrics*. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2020.4573>
- Macartney K, Quinn HE, Pillsbury AJ, et al. (2020). Transmission of SARS-CoV-2 in Australian educational settings: a prospective cohort study. *Lancet Child Adolesc Health*, 4(11), 807-816.
- Kim J, Choe YJ, Lee J, et al. (2020). Role of children in household transmission of COVID-19. *Arch Dis Child*. Published online 2020.
- Goldstein E, Lipsitch M, Cevik M. (2020). On the effect of age on the transmission of SARS-CoV-2 in households, schools and the community. *medRxiv*. Published online 2020.
- Munro AP, Faust SN. (2020). Children are not COVID-19 super spreaders: time to go back to school. *Arch Dis Child*. Published online 2020.
- Isphording IE, Lipfert M, Pestel N. (2020). *School Re-Openings after Summer Breaks in Germany Did Not Increase SARS-CoV-2 Cases*. IZA Discussion Papers; 2020.
- von Bismarck-Osten C, Borusyak K, Schönberg U. (2020). *The Role of Schools in Transmission of the SARS-CoV-2 Virus: Quasi-Experimental Evidence from Germany*. Ruhr Economic Papers; 2020.
- Levinson M, Cevik M, Lipsitch M. *Reopening Primary Schools during the Pandemic*. Mass Medical Soc; 2020.
- Roser M, Ritchie H, Ortiz-Ospina E, Hasell J. Coronavirus Pandemic (COVID-19). *Our World Data*. Published online May 26, 2020. Accessed December 23, 2020. <https://ourworldindata.org/coronavirus/country/denmark>
- Godin M. (2020). Children Across Europe Are Going Back to School. Here's How 3 Countries Are Managing It. *Time*. <https://time.com/5885554/europe-schools-reopening-germany-scotland-norway/>. Published 2020. Accessed December 23, 2020.
- Buonsenso D, De Rose C, Moroni R, Valentini P. (2020). SARS-CoV-2 infections in Italian schools: preliminary findings after one month of school opening during the second wave of the pandemic. *medRxiv*. Published online 2020.

- Buonsenso D, Roland D, De Rose C, et al. (2020). Schools closures during the COVID-19 Pandemic: A Catastrophic Global Situation. Published online 2020.
- Czech government enacts new measures to curb coronavirus. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/czech-government-enacts-new-measures-to-curb-coronavirus/>. Accessed December 22, 2020.
- Vladislavljevic A, Todorov S, Marusic S, Dragojlo S, Bami X, Kajosevic S. (2020). Southeast Europe's Schools Face COVID-19 Challenge as Pupils Return. *Balkan Insight*.
- Hanushek EA, Woessmann L. (2020). The economic impacts of learning losses. *OECD Educ Work Pap*. 2020;(No. 225). doi:<https://doi.org/10.1787/21908d74-en>.
- Ludger W. (2015). *Universal basic skills what countries stand to gain: What countries stand to gain*. OECD publishing.
- Nurbayev Z. (2020). Why did Kazakhstan fail the international PISA Assessment? - CABAR.asia. Accessed December 24, 2020. <https://cabar.asia/en/why-did-kazakhstan-fail-the-international-pisa-assessment>
- Harju-Luukkainen, H., Vettenranta, J., Ouakrim-Soivio, N., ve Bernelius, V. (2016). Differences between students' PISA reading literacy scores and grading for mother tongue and literature at school: A geostatistical analysis of the Finnish PISA 2009 data. *Education Inquiry*. <https://doi.org/10.3402/edui.v7.29413>
- Özer M, Hayri Eren S, Aşkar P, Çelik Z. (2020). Covid-19 salgını dolayısıyla okulların kapanmasının eğitimde eşitsizlikler üzerine etkisi. *İnsan Ve Toplum*, 10(4), 217-246. doi: [dx.doi.org/10.12658/M0611](https://doi.org/10.12658/M0611)
- Çelik Z. (2020). Eğitim zor ikilemi: Gelecek mi Korona mı? *PERSPEKTİF*. 2020;(12). Accessed January 1, 2021. <https://www.perspektif.online/egitimin-zor-ikilemi-gelecek-mi-korona-mi/>

Eray ALACA*
Mustafa ŞANAL**

COVID-19 Salgın Hastalığı Sürecinde Uzaktan Eğitimin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Giriş

Tarih boyunca insanlar salgın hastalıklarla mücadele etmiştir. İnsanların yaşam şekline kaynaklanan sağlıksız ortamlar, kaynaklara ulaşma sorunu, doğal dengenin bozulması, kıtlık ve doğal afetler gibi birçok nedene bağlı olarak salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır. Bunlar yayılma alanlarına ve etki düzeylerine göre değişiklikler göstermiştir.

Salgın hastalığın, kısa zamanda çevredeki insan, hayvan ve bitkilerin büyük bir kısmına bulaşan bir hastalık olmasına bağlı olarak ortaya çıktığı yerden başka bir yerde görülmesine andemi, belli bir bölgede veya birkaç ülkede normalinden fazla görülüp etkili olmasına epidemiy, kıtalararası yayılma özelliği taşımasına ise pandemi denilmiştir (Kılıç, 2004). Tarihsel süreçte dünyanın hemen hemen her yerinde belirli aralıklarla ortaya çıkan “Veba”, “Çiçek”, “Frengi”, “Kolera”, “Tüberküloz (Verem)”, “Sıtma”, “Tifo”, “Cüzzam”, “Kızamık”, “İnfluenza (Grip)”, “Sarıhumma”, “İspanyol Gribi”, “Domuz Gribi”, “Sars”, “Ebola” ve son olarak 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan ve ülkemizde de etkili olan Corona Virüs (Covid-19) gibi salgın hastalıklar insanlığı derinden etkilemiş, sosyo-ekonomik, psikolojik vb. birçok olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir.

Bilindiği üzere Çin merkezli olarak ortaya çıkan Covid-19 salgın hastalığı başka yerlerde de

görülmüş böylece bir andemiye, ardından başka ülkelere normalden fazla görülerek bir epidemiy ve son olarak dünyayı etkileyen boyutta bir pandemiye dönüşmüştür. Dünya Sağlık Örgütü’nün ilk başlarda dikkate almadığı virüsün zaman içerisinde yayılma hızının artması ile tüm ülkelere yaşanan ölüm vakalarının binler, on binler ve yüz binler şeklinde günden güne artması üzerine önceleri ulusal, sonra bölgesel bir mücadele yapılırken artık uluslararası topyekün bir mücadele halini almıştır. Tıp dünyasında virüsün henüz tam olarak neden kaynaklandığı bilmemekle beraber çeşitli ilaçlar ve aşular geliştirmek ve denemek suretiyle 2020 yılı boyunca etkisi devam eden ve sonraki yıllarda da devam edeceği düşünülen virüse karşı çalışmalar yapılmıştır.

Salgın hastalık döneminde şu ana kadar geliştirilen en etkili yöntem sosyal mesafeyi korumak, maske takmak ve izolasyon şeklinde formüle edilmiştir. İnsandan insana temas veya nefes yoluyla geçtiği düşünüldüğünden devletler vatandaşlarının yararına olarak sokağa çıkma yasağı uygulamış, insanların toplu olarak bir araya gelmelerini engellemeye çalışmışlardır. İnsanların evlerinden mümkün olduğunca çıkmamaları istenmiş, bunun için de esnek çalışma denilen evden çalışma düzenine geçilmiştir. Bu çalışma şekli birçok devlet kurumunda uygulanmıştır.

*] Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Giresun/Türkiye
e.alaca@giresun.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-4886-4700

*] Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Giresun/Türkiye
mustafa.sanal@giresun.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3293-8154

Birdenbire ortaya çıkan bu salgın hastalığı karşı tüm dünya hazırlıksız yakalanmıştır. Salgın hastalıktan en fazla etkilenenler başta sağlık çalışanları olmak üzere eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunan öğretmenler, öğrenciler ve dolayısı ile de veliler olmuştur. Bu çerçevede eğitim-öğretim faaliyetlerinin nasıl yapılacağı hükümetlerin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Virüsün yayılmasına karşı mücadelede evden mümkün olduğunca çıkmamanın, başkaları ile temas etmemenin en etkili yöntem olduğundan hareketle uzaktan eğitim yöntemi benimsenmiştir. Bazı ülkelerde uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini tutmayacağı, çocukların sosyalleşmesinin ve gelişimlerinin sekteye uğrayacağından hareketle yüz yüze eğitime devam edilmişse de artan vaka ve ölüm sayıları uzaktan eğitime geçilmesine sebep olmuştur.

Salgının en son etkilendiği ülkelerden biri olan Türkiye’de de yukarıdaki süreçler yaşanmıştır. Sağlık Bakanlığı’nın açıklamasına göre; Türkiye’de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Ardından da bu vaka sayıları artarken, ölümler olmaya ve sonrasında da hem vaka hem de ölüm sayılarında artışlar olmuştur. İlk başta Türkiye, salgını kontrol altına almaya çalışmışsa da tüm dünyada artan vaka ve ölüm sayıları sonucunda Türkiye’de hükümet, birçok alanda halkın yararına yönelik kısıtlamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu kısıtlamalar 12 Mart 2020 tarihinden itibaren ilk ve orta dereceli okullar ile üniversitelerde eğitime ara verilmesinden sonra lokanta, eğlence merkezleri ve kuaförler

Vaka ve ölüm sayılarının azalmasına bağlı olarak pedagojik kaygılarla hareket edilerek okulöncesinde ve bazı öğretim kademelerinde tekrar yüz yüze eğitime geçilmişse de vaka ve ölüm sayılarının yeniden artması üzerine tamamen uzaktan eğitime geçilmiştir.

gibi insanların toplu olarak bir arada oldukları, birbirleri ile yakın temasta buldukları işletmelerin kapatılmasıyla devam etmiştir. Yasal düzenlemeler ve polisye tedbirler ile maske takmak zorunlu kılınırken, insanların birbirleri ile ilişkilerinde sosyal mesafeyi korumalarına yönelik devletin en yetkili makamları tarafından açıklamalar yapılmış, halka telkinlerde bulunulmuştur.

Devlet tarafından alınan tüm bu önlemler, eğitim-öğretim faaliyetlerinin de yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Dünya üzerinde örnekleri olduğu üzere uzaktan eğitim yöntemi ile dersler verilmeye başlanmıştır. Arada vaka ve ölüm sayılarının azalmasına bağlı olarak pedagojik kaygılarla hareket edilerek okulöncesinde ve bazı öğretim kademelerinde tekrar yüz yüze eğitime geçilmişse de vaka ve ölüm sayılarının yeniden artması üzerine tamamen uzaktan eğitime geçilmiştir.

Tarihsel olarak 18. yüzyılda mektupla öğretim şeklinde başlayan uzaktan eğitim (Kırık, 2014) günümüzde teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, odak noktası haline gelmiştir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin en azından teorik derslerin sanal sınıflar ile bir ekran önünde yapılabileceği böylece yer, zaman ve maliyet olarak kazanımlar sağlanacağı yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Türkiye’de de bu konu eğitim uzmanları tarafından gündeme getirilmiş ve tartışılmıştır. 1927 yılında mektupla öğretim şeklinde düşünülen uzaktan eğitim 1956 yılında “Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü”nde başlamıştır (Kaya, 2002). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Fatih Projesi kapsamında 2002 yılında Eğitim Bilişim Ağı (EBA) faaliyete geçirilmiştir. Örgün öğretime destek amaçlı olarak sınıf seviyelerine uygun, güvenilir ve doğru e-içerikler sunulan bu dijital platformda öğretmen ve öğrencilere ihtiyaç duydukları eğitim materyallerine ulaşma imkânı sağlanmıştır. Başta animasyonlar olmak üzere görsel ve yazılı materyaller ile öğrenme süreci desteklenmiştir.

Uzaktan Eğitimin Olumlu Etkileri

Salgın döneminde ilk başlarda nasıl olacağı tartışma konusu olan eğitim-öğretim faaliyetleri EBA üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler ev ortamında dersleri anlatmış, öğrenciler de ev ortamında bazen tek başlarına bazen de ebeveynleri ile birlikte derslere katılmışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı, ilk başlardaki aksaklıklara rağmen kısa zamanda eksiklikleri giderebilmiştir. Öte yandan olası aksaklıklar yaşandığında bazı öğretmenler “Zoom” ve “Google Meet” vb. uygulamalar kullanmışlardır. Böylece öğretme-öğrenme süreci sanal sınıflarda, dijital ortamda devam etmiştir.

Öğretmenlerin geleneksel öğretmen modelinden dijital çağın öğretmenine dönüştüğü bu dönemde eğitim-öğretim faaliyetlerinin fiziki mekân olmadan da yapılabileceği düşüncesi önem kazanmıştır. Öğretmenlerin özverili çalışmaları ile sanal ortamda derslerin nasıl daha etkili olabileceği, öğrencilerde kalıcılığı sağlayabileceğine yönelik farklı yöntemler uygulamaya çalışılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin ebeveynlerin gözetiminde interneti kullanmaları kontrollü teknoloji kullanımını getirmiştir. Böyle-

ce hem ebeveynler hem de öğrenciler, bilgisayar ve internet ortamlarının sadece bir eğlence, bir oyun aracı olmanın ötesinde bir eğitim-öğretim işlevinin olduğunu da görmüşlerdir.

Okullarda genel olarak öğretmen-öğrenci etkileşimi yaşanırken, salgın hastalık döneminde çocukların eğitim-öğretim faaliyetlerine uzaktan katılmaları, aile katılımını daha önemli bir hale getirmiştir. Artık sadece öğretmen-öğrenci eksenli bir eğitim-öğretim süreci değil aile bireylerinin de katıldığı bir eğitim-öğretim süreci haline dönüşmüştür. Ev ile okul arasındaki koordinasyonu sağlayarak çocukların gelişimlerinde ve eğitim-öğretim süreçlerinde birlikte hareket etmenin ve böylelikle de bu süreci desteklemenin amaçlandığı aile katılımı çalışmalarının önemi daha da artmıştır.

Aileler, çocukları ile daha fazla ilgilenmeye başlamış, öğretmenlerin de yer aldığı öğrenci velileri ile oluşturulan “whatsapp” gibi gruplar aracılığı ile dersler ve öğrenciler ile ilgili daha fazla bilgi alışverişinde bulunmaya başlamışlardır. Çünkü salgın hastalık sürecinde ailelerin çocuklarının eğitimi ve öğretiminde daha bilinçli ve etkin olabilmelerinde, sosyal ve akademik

gelişimlerini desteklemelerinde, öğretmenlerin mesleki doyum ve verimlilik anlamında, gelişimlerinde ve mevcut programın daha etkili uygulanmasında aile katılımına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum öğrenci velilerinin, öğretmenlerin yaşadığı zorlukları ve karşılaştıkları sorunları anlamalarını, dolayısı ile empati kurabilmelerini de sağlamıştır. Böylece aile, öğretmeni daha yakından tanıma imkânı bulurken öğretmen de aynı şekilde öğrencilerini ve öğrencilerinin ailelerini tanıma imkânı bulmuştur. Ailelerin de çocukları ile iletişimi artmış, aileler çocuklarının öğrenme sürecinin her anında yer alabilmiş, derse katılım sürecindeki etkinliğini daha yakından takip edebilmiş, dolayısıyla da çocuklarındaki akademik başarının gelişimine öğretmenleri ile birlikte tanıklık edebilmişlerdir.

Bilimsel çalışmalar incelendiğinde yüz yüze eğitim-öğretim yapıldığı günlerde okullarda karşılaşılan en önemli sorunlardan birinin de “akran zorbalığı” olduğu görülmektedir. Bu konuda akademik düzeyde yoğun çalışmalar yapılmış ve okul yönetimi ile öğretmenler tarafından gerekli önlemler alınmış, olası bir durumda da gerekli pedagojik müdahaleler yapılmıştır. Ancak bu salgın hastalık döneminde okulların yüz yüze yerine uzaktan eğitim ile eğitim-öğretim faaliyetlerini yerine getirmeye çalışılması akran zorbalığını

da ortadan kaldırmıştır. Çünkü akran zorbalığının öğrencilerin sosyalleşmesini engellediği gibi akademik başarılarını da olumsuz yönde etkilediği yapılan akademik çalışmalarda görülmüştür (Gökler, 2009; Sweeting ve West, 2001; Uludağlı ve Uçanok, 2005). Böylece öğrenciler ev ortamında akran zorbalığına maruz kalmadan sadece öğretmen ve ders eksenli bir eğitim-öğretim faaliyetinde bulunmuşlardır. Öğrencilerin birbirlerine karşı zorbalık uygulama eğilimi yerine akademik başarılarını yükseltmeye yönelmelerine sebep olmuştur.

Salgın hastalık döneminde öğrencilerin evden sanal sınıflarda eğitime devam etmeleri, beslenme alışkanlıklarında da bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Bilinçli ebeveynlerin gözetimindeki çocukların beslenmeleri öğün bazlı olarak kontrol altına alınabilmiştir. Daha çok “abur cubur” olarak tabir edilen ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın defaatle uyardığı, kantinlerde satışını engellediği ürünlerin tüketimi azalmıştır. Normal yemek saati dışında öğrencilerin çeşitli yiyecekleri tüketmemeleri, beslenmenin ebeveynlerin gözetiminde gerçekleşmesi ile başta Sağlık Bakanlığı’nın ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın önemle üzerinde durduğu sağlıklı ve dengeli beslenme süreci gerçekleşmiştir.

Bu dönemde öğretmenler okula gitmemeleri ya da haftada bir gün gitmeleri sonucunda dersleri de evden yapmalarına bağlı olarak kişisel ve akademik gelişimlerine daha fazla zaman ayırabilmişlerdir. Öğretmenler başta alanlarına yönelik olmak üzere genel kültür düzeylerini artırıcı bir şekilde kitap okuma etkinliklerinde bulunmuşlardır (Kaya, Kaya ve Bindak, 2020). Böylece öğretmenlerin öğrencilerine katkı düzeyi daha da artmıştır. İnternet ortamını yoğun olarak kullanmaları, öğrencilerine sanal ortamda ders verirken daha çok görsel materyallere önem vermelerine, sonuç olarak ders içeriklerinde kalıcılığı sağlamalarına neden olmuştur.

Bu dönemde öğretmenler okula gitmemeleri ya da haftada bir gün gitmeleri sonucunda dersleri de evden yapmalarına bağlı olarak kişisel ve akademik gelişimlerine daha fazla zaman ayırabilmişlerdir. Öğretmenler başta alanlarına yönelik olmak üzere genel kültür düzeylerini artırıcı bir şekilde kitap okuma etkinliklerinde bulunmuşlardır (Kaya, Kaya ve Bindak, 2020).

Uzaktan Eğitimin Olumsuz Etkileri

Covid-19 salgın hastalığına bağlı olarak okulların kapatılmasının bir zorunluluk olması sonucunda eğitim-öğretim faaliyetleri uzaktan eğitim ile verilmeye başlamıştır. Bu çerçevede sanal sınıflarda öğretmen-öğrenci etkileşimi yaşanmıştır. Ancak ortamın sanal olmasına bağlı olarak öğretmen ile öğrenci arasında bir ekran-cam engeli ortaya çıkmıştır. Okullarda sınıf ortamında öğretmen ile öğrenci arasındaki göz teması, öğretmenin öğrenciye gösterdiği ilgi ve arada kurulan samimi bağ bu dönemde sanal ortamda kurulamamıştır.

Sınıf ortamında öğretmenin tahta başında ayakta durması, sıraların arasında gezmesi, tahtayı kullanması, öğrencileri tahtaya davet ederek derse katılımlarını sağlaması, dersi birlikte işlemesi bu dönemde gerçekleşmemiştir. Aynı şekilde öğrencilerin de sınıf ortamında arkadaşlarının önünde onlara veya öğretmene hitap etmesi hitabet yeteneğinin gelişmesini, bir birey olarak kendini ifade edebilmesini engellemiştir. Özellikle ilkököl 1. sınıf düzeyindeki öğrencilerin, başta okuma-yazma becerilerinin gelişmesi olmak üzere birçok becerileri olumsuz etkilenmiştir. Bu durum Covid-19 salgın hastalığı sona erdikten sonraki dönemde önemli sorunların ortaya çıkacağına yönelik eğitim camiasında kaygıların artmasına neden olmuştur.

Öğrenciler ile birebir sınıf ortamında olamayan öğretmenler, öğrencileri ile ilgili sorunları tespit edip çözüm üretmekte zorlanmışlardır. Sadece öğrenci velilerinin ev ortamında çocuklarına yönelik tespitlerinin öğretmene aktarıldığı kadarı ile öğretmen bilgi sahibi olabilmemiş ve çözüm üretebilmiştir. Ancak bilindiği üzere öğrenci velisi aynı zamanda ebeveyn olduğu için öğretmenin öğrenciyi değerlendirdiği gibi değerlendirmemekte bu durum öğretmenin de öğrenciyi velisinin vermiş olduğu bilgilerden hareketle değerlendirmesine neden olabilmektedir. Böylece

Çocukların bilgisayar başında ve internet ortamında fazla zaman geçirmelerinin bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerinin gelişimini engellediği, başta görme bozukluğu ve hareketsizliğe bağlı obezite olmak üzere küçük yaşta birçok sağlık sorunlarına sebep olduğu, bir hayal dünyasının içinde kendilerine bir dünya kurdukları ve gerçek yaşamdan uzaklaştıkları buna bağlı olarak sosyalleşemedikleri vurgulanmıştır.

öğrencilerin akademik başarısından beceri kazanımına kadar ki süreçler de tam anlamı ile istenen şekilde tamamlanamamıştır.

Covid-19 salgın hastalığı öncesinde dünya genelinde çocukların bilgisayar başında ve internet ortamında zaman geçirmelerinin sakıncaları üzerine alanının uzmanı pedagoglar tarafından uyarılar yapılmıştır. Çocukların bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerinin gelişimini engellediği, başta görme bozukluğu ve hareketsizliğe bağlı obezite olmak üzere küçük yaşta birçok sağlık sorunlarına sebep olduğu, bir hayal dünyasının içinde kendilerine bir dünya kurdukları ve gerçek yaşamdan uzaklaştıkları buna bağlı olarak sosyalleşemedikleri vurgulanmıştır. Günümüzde ise derslerin uzaktan eğitim ile verilmesine bağlı olarak öğrencilerin bilgisayar başında ve internet ortamında sanal sınıflarda ders yapmaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu durum kendi içinde bir paradoks oluşturmuştur. Çünkü yakın zamana kadar çocuklarının bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi cihazları kullanmalarını engellemeye çalışan ebeveynler, bu sefer ders amaçlı da olsa bu cihazları kullanmaları için çocuklarını yönlendirmeye ve desteklemeye başlamışlardır.

Öğrencilerin okula gidememelerine bağlı olarak sosyalleşmelerinin de önüne geçilmiştir.

Çünkü 18 yaş altı çocukların sokağa çıkmaları Covid-19 salgın hastalık tedbirleri kapsamında kısıtlanmıştır. Böylece okul ve sınıf ortamındaki arkadaşlarından ayrı kalmış, birlikte zaman geçirememiştir. Çocuğun gelişiminde önemli bir işlevi olan oyun oynama alışkanlıkları da değişmiştir. Yukarıda da olumsuzluklarından söz edilen bilgisayar kullanımı ve internet ortamına yönelme artmıştır. Bazı ebeveynler bunu süre ile düzenlemeye çalışmışlarsa da sonuç olarak önüne geçilmesi zor bir süreç olmuştur. Oysaki okulda çocuklar teneffüslerde serbest zamanda bahçede arkadaşları ile Beden Eğitimi derslerinde öğretmenlerinin kontrolünde veya sınıfta oyunlar oynayabilmişlerdir. Bu oyunlar çocuğun bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerini geliştiren oyunlar olmuştur. Ancak mevcut Covid-19 salgın hastalık sürecinde istenilen düzeyde gelişme sağlanamamıştır.

Çocukların evde uzaktan eğitimde ders yapmaları özellikle çalışan ebeveynler açısından büyük bir sorun oluşturmuştur. Farklı sınıf düzeylerinde çocuğu olan ebeveynler için derslerin takibi, saatlerin uyumaması, ödevlerin yaptırıl-

ması ve bunun yanında çocukların kişisel ihtiyaçlarının karşılanması gibi zorluklar bir araya gelmiştir. Bu durum ebeveynler tarafından bütün eğitim-öğretim sürecinin kendilerinin üzerine yüklenmiş gibi algılanmasına sebep olmuştur (Erol ve Erol, 2020). Çünkü ebeveynler bir yandan çocuklarının geleceğine yönelik kaygı ve korkularından hareketle bu süreci en az kayıpla bitirmeye çalışırken bir yandan da kendi iş hayatları ile ilgili kaygı ve korkular içerisine girmişlerdir.

Uzaktan eğitim her ne kadar ilk bakışta yer, zaman ve maliyet açısından yararlı gibi görünse de Covid-19 salgın hastalığı sürecinde özellikle internet alt yapısının yetersizliği, bazı öğrencilerin bilgisayar, tablet vb. cihazlardan yoksun olmaları gibi sorunlar da görülmüştür.

Uzaktan eğitim her ne kadar ilk bakışta yer, zaman ve maliyet açısından yararlı gibi görünse de Covid-19 salgın hastalığı sürecinde özellik-

le internet alt yapısının yetersizliği, bazı öğrencilerin bilgisayar, tablet vb. cihazlardan yoksun olmaları gibi sorunlar da görülmüştür. Ders esnasında bağlantının kopması, önceleri Millî Eğitim Bakanlığı'nın sadece EBA üzerinden ders verilmesini istemesi, ancak ilk defa bu kadar çok öğrencinin sisteme girmesine bağlı olarak sistemin çökmesi, bazı bölgelerde coğrafi şartlara ve sosyo-ekonomik yapıya bağlı olarak öğrencilerin hepsinin aynı anda eşit koşullarda eğitim-öğretim faaliyetlerine katılamamasına neden olmuştur. Bu durum 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Temel Kanunu'nun 8. Maddesinde yer alan "*Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.*" ifadesine aykırı bir durum arz etmekle birlikte Millî Eğitim Bakanlığı, ihtiyacı olan öğrencilere tablet temin etmek ve internet altyapısının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapmak suretiyle çok ani gelişen bu süreci kontrol altında tutarak "fırsat ve imkân eşitliği" kapsamında yürütmeye çalışmıştır.

Öğretmenlerin bu süreçte karşılaştığı en önemli sorunlardan biri öğrencilerini sadece ekrandaki kadarı ile görmeleri ve değerlendirmek zorunda kalmaları olmuştur. Sınıf ortamında her öğrencinin bireysel gelişiminin farklı olduğundan hareketle gözlem yapabilen ve olası aksaklıklar karşısında öğrenci velisi ve rehber öğretmen ile müdahale edebilirken, artık öğretmenlerin buradaki rolü ebeveynlerin üzerine kalmıştır. Her ne kadar bazı ebeveynler "whatsapp" gibi gruplar üzerinden birbirleri ile ve çocuklarının öğretmenleri ile görüşerek bir bilgi alışverişinde bulunmakta ise de öğretmenler sadece kendilerine anlatılan kadarı üzerinden bir çözüm üretebilmişlerdir. Bu durum öğretmenlerin hangi ölçme-değerlendirme araçlarını kullanarak öğrencilerin akademik başarılarını ölçeceği sorununu gündeme getirmiştir. Çünkü uzaktan eğitimde öğretmen, öğrencilerinin davranışlarını görme imkânına sahip olamadığından sadece öğrencinin ders esnasındaki katılımının esas olarak akademik başarısına yönelik değerlendirmelerde bulunabilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2020 yılını etkisi altına alan Covid-19 salgın hastalığı, eğitim-öğretim faaliyetlerinin uzaktan eğitim ile yerine getirilmesine neden olmuştur. Geleneksel eğitim-öğretim anlayışı yerine sanal ortamlar öne çıkmaya başlamıştır. Böylece eğitim-öğretim faaliyetlerinin sadece fiziki bir ortamdan ibaret olmadığı, her yerde ve her koşulda eğitim-öğretim sürecinin devam edebileceği ortaya çıkmıştır.

Devletler, eğitim politikalarını gözden geçirmeye ve Covid-19 salgın hastalığı sonrasında da uzaktan eğitimin devamı üzerine çalışmalara yönelmişlerdir. İnternet kullanımının yaygın olduğu günümüz dünyasında artık olası bir yeni salgın ve/veya doğal afet gibi olumsuz bir durumda eğitim-öğretim faaliyetlerinin kesintiye uğramaması için teknolojik alt yapıyı geliştirmenin gerekliliği görülmüştür. Bu çerçevede devletlerin artık bu çalışmalara kaynak ayırması gerekecektir.

Uzaktan eğitimin faydaları olmak ile birlikte özellikle ilkökul düzeyindeki öğrenciler için okuma-yazma ve sosyalleşme süreçleri sekteye uğrayabilmektedir. Bu konuda alanın uzmanları teorik derslerin uzaktan eğitim ortamında verilmesini uygulama derslerinin ise birebir etkileşim ile verilmesini önermektedirler.

Uzaktan eğitimin faydaları olmak ile birlikte özellikle ilkökul düzeyindeki öğrenciler için okuma-yazma ve sosyalleşme süreçleri sekteye uğrayabilmektedir. Bu konuda alanın uzmanları teorik derslerin uzaktan eğitim ortamında verilmesini uygulama derslerinin ise birebir etkileşim ile verilmesini önermektedirler. Ancak bu tip bir uygulama tüm eğitim sisteminin baştan sona kadar yeniden yapılandırılmasını gerektirecektir.

Kaynakça

- Aktay, S., Keskin, T. (2016). Eğitim bilişim ağı (Eba) incelemesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 27-44.
- Aslan, F.G., Altındış, M. (2016). Yeni beliren virüslerde yönetim; Ebola ve Mers-CoV deneyimi". *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 8(2), 94-102.
- Erol, M., Erol, A. (2020). Koronavirüs pandemisi sürecinde ebeveynleri gözünden ilkökul öğrencileri. *Milli Eğitim*, 49(1), 529-551.
- İncioğlu, M., Elbir, N. (2001). Aile katılım projesi. *Beelimsel*, 1(1), 10-14.
- Kaya, A. İ., Kaya, A., Bindak, R. (2020). Covid-19 salgın sürecinde öğretmenlerin kitap okuma tutum ve davranışlarının incelenmesi *Milli Eğitim*, 49(1), 737-755.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Pegem A Yayınları.
- Kılıç, O. (2004). *Eskiçağdan yakınçağa genel hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı devleti'nde salgın hastalıklar*. Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, 21,73-94.
- Kocabaş, E. Ö. (2006). Eğitim sürecinde aile katılımı: Dünyada ve Türkiye'deki çalışmalar. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 143-153.
- Kuzu, Ç. İ. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan ilkökul uzaktan eğitim programı (eba tv) ile ilgili veli görüşleri. *Milli Eğitim*, 49(1), 505-527.
- Sweeting, H., West, P. (2001) Being different: Correlates of the experience of teasing and bullying at age 11, *Research Papers in Education*, 16 (3), 225-46.
- Uludağlı, N. P., Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarından yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 56, 77-92.

Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi ve Okul Psikolojik Danışmanlarının Sorumlulukları

Zeynep ŞİMŞİR*

Giriş

2020 yılının gelmesiyle tüm dünya ülkelerinin kapısını teker teker çalıp izin istemeksizin gelen bir misafir gibi yerleşen ve kontrol altına almakta güçlük çektiğimiz Covid-19 virüsü yayılımını ve etkilerini acımasızca sürdürmeye devam etmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesine, insanların refahına ya da sosyo-ekonomik statüsüne bakmaksızın bulaşan ve başa çıkılması gün geçtikçe zor bir hale gelen Covid-19 pandemisi, insanların bedensel sağlığına karşı bir tehdit oluşturduğu gibi ruh sağlığına karşı da bir tehdit kaynağı durumundadır. Dolayısı ile tüm insanlık hem bireysel hem de toplumsal olarak bu tehditle başa çıkmak için birtakım tedbirler almaya mecbur kalmıştır.

Pandeminin yayılım hızını yavaşlatmak ve durdurmak, halk sağlığını güvenceye almak ve sağlık sistemlerinin çökmesinin önüne geçebilmek için devletler ve hükümetler otoritesini kullanarak birtakım kısıtlamalara gitmiştir. Bu kısıtlamalardan bazıları; kafe, restoran, sinema salonu gibi eğlence merkezlerinin kapatılması, okul ve iş yerlerinin kapatılması, kısmi zamanlı mesai uygulamaları ve hatta sokağa çıkma yasağı ile karantina tedbirleridir. Bu tedbirlerin insan-

ların beden sağlığını koruması için bir gereklilik olduğunu bilmekle beraber insanların ruh sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkileri de inkâr edemeyiz.

Pandemi sürecinin ve virüsün yayılmasını önlemek için alınan tedbirlerin insan psikolojisi üzerindeki yıkıcı etkilerini yaşlı, genç, çocuk demeden hepimiz deneyimliyoruz. Ancak bu olumsuz etkilerle başa çıkmak ve bu etkileri en aza indirmek bizim elimizde. Yetişkinler olarak bizlere düşen görev kendi ruh sağlığımızı güçlendirmek olduğu gibi şüphesiz süreçten en çok etkilenen çocuk ve ergenlerin psikolojik sağlamlıklarını güçlendirmek ve sağlıklı bir çocukluk geçirmelerine yardımcı olmaktır. Okulların kapanması ile evlere kapanmak durumunda kalan öğrencilerin psikolojik sağlıklarını korumak için hem ailelere hem de öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarına pek çok görev ve sorumluluk düşmektedir. Okul psikolojik danışmanlarının sorumluluklarını ele alacağımız bu yazıda öncelikle öğrencilerin yaşadığı sorunlara, okulları güvenle açabilmek için pandemi sürecinde alınabilecek tedbirlere ve okullar açıldığında alınması gereken tedbirlere değineceğiz.

*J Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Ereğli Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye
zey.simsir.93@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2353-8922

Pandemi Sürecinde Öğrencilerin Yaşadığı Temel Sorunlar

Korku, kaygı, stres ve belirsizlik gibi duygular yaratan pandemi, her çocuğun duygu dünyasında farklı etkiler yaratmıştır (Biçer ve İlhan, 2020). Çocukların ve ergenlerin yaşadığı korkuların başında virüsün kendilerine ve ailelerine bulaşması, bulaş sonucu hastalanma ve sevdiklerini bu hastalık sebebiyle kaybetme gelmektedir (Sprang ve Silman, 2013). Bu korkulara ilaveten okulların kapanması ve evde karantina uygulamaları çocuk ve ergenleri psikolojik problemlere karşı daha savunmasız hale getirmiştir. Alınan tedbirlerle çocukların ve ailelerin neredeyse tüm ev dışı faaliyetleri iptal olmuş ve evde sınırlı bir alana sıkışmışlardır. Bu süreçte günlük yaşam rutinlerini değiştirmek zorunda kalmış ve ev ile sınırlı yeni bir hayata adım atmışlardır. Bunların yanı sıra salgın, iş-aile dengesinin değişmesine ve yaşam koşullarının daha da zorlaşmasına sebep olmuştur. Okulların ve bakım merkezlerinin kapanması ile aileler, çocuk bakımından ve hatta ev okulundan daha fazla sorumlu olmaya başlamıştır. Ancak çoğu aile bunlarla birlikte evden çalışma ya da işten çıkarılma sebebiyle mali kaygılar yaşamıştır (Fisher vd., 2020). Bu meseleler

aile üyelerinin saldırganlık, bağımlılık, aile içi şiddet ve diğer ilişkisel problemlerle karşı karşıya kaldığı bir aile atmosferini ortaya çıkarmıştır (FAMILY health in Europe-Research in Nursing [FAME-RN], 2020; Kaukinen, 2020; Lebow, 2020). Dolayısı ile aile içi şiddet ve çocuk istismarı vakalarında da artışlar yaşanmıştır (Fegert, Vitiello, Plener ve Clemens, 2020).

Pandemi döneminde öğrencilerin karşı karşıya kaldığı diğer bazı sorunlar uyku problemleri, gelecek hakkında kaygılar, yaygın kaygı bozuklukları, obsesif kompulsif bozukluklar, depresyon ve madde kullanımınıdır. Bu süreçte deneyimlenen travma, karantina ve üzüntü ruh sağlığı problemleri riskini daha da artırmıştır (Fegert, Vitiello, Plener ve Clemens, 2020; Tanir vd., 2020). Bunların yanı sıra öğrencilerin kaygı yaşadığı konulardan biri de okulların kapanması ile öğretmenlerine, ders materyallerine ulaşmakta güçlük çekmeleri, okul arkadaşlarından ayrı kalmak zorunda olmalarıdır. Tüm sosyal ilişkileri kısıtlanan öğrencilerin yalnızlık duygusu artmış (Kılınçel, Kılınçel, Muratdağı ve Usta, 2020) ve böylece teknoloji-internete yönelim sergilemeye başlamışlardır. Ayrıca sosyal ilişki arayışında olan çocukların çevrimiçi platformlarda yeni

arkadaş arayışları artmıştır. Bu da onları online dolandırıcıların ve online cinsel istismarcıların tehditlerine daha fazla maruz bırakmıştır (Fegert vd., 2020). Nitekim Europol (2020) pandeminin başlangıcından bu yana çocuk pornografisinde bir artış olduğunu rapor etmiştir.

Pandemi sürecinde okul derslerinden sosyal faaliyetlere kadar pek çok ihtiyacın karşılandığı internet ortamı öğrenciler için yeni bir sorun alanının ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur; problemli teknoloji kullanımı, internet kullanımı, video oyunları ve sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı. Son zamanlarda yapılan araştırmalar gençlerin ve ergenlerin zamanının büyük bir kısmını dijital tabletler, akıllı telefonlar, bilgisayarlar ve televizyon gibi ekranlar önünde geçirdiğini ortaya koymuştur. Örneğin Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre 10-17 yaşları arasındaki çocuk ve ergenlerin hafta içerisinde en az 138.6 dakika video oyunları oynadığı tespit edilmiştir. Ancak okulların henüz kapanmadığı 2019 Eylül ayında bu sürenin 79.2 olduğu görülmüştür (DAK-Studie, 2020). Yani bu rakamlar pandemi döneminde çocuk ve ergenlerin video oyunlarını oynama süresinin ciddi ölçüde artış gösterdiğine işaret etmektedir. Çin'de yapılan başka bir araştırmaya göre pandemi ile birlikte aşırı internet kullanma eğiliminin artış gösterdiği ortaya konulmuştur (Sun vd., 2020). Yine yapılan başka bir araştırmaya göre Covid-19 korkusu ergenlerin problemli akıllı telefon bağımlılığını ve internet bağımlılığını artırmıştır (Duan vd., 2020)

Çocuklar ve ergenler gelişim döneminde olduğu ve beyin gelişimleri devam ettiği için yaşanan tüm bu kaygılar, stres kaynakları ve edinilen olumsuz alışkanlıklar kalıcı gelişim bozukluklarına ve davranış bozukluklarına yol açabilir (Shah vd., 2020). Bu sebeple sağlıklı nesiller yetiştirmek ve çocuk ve ergenleri pandeminin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerden korumak adına birtakım tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Pandemi Sürecinde Okul Psikolojik Danışmanlarının Sorumlulukları

Tarihi süreç içerisinde baktığımızda okullar, sosyal destek ağları ve psikolojik danışma servisleri ile çocuk ve ergenlerin ruh sağlığının korunmasına katkı sağlayan kurumlardır. Ancak pandemi sebebiyle okulların kapanması ruh sağlığını koruyan ve çocukların hayatında önemli bir yeri olan kurumların ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu sebeple okulların kapanması pandemi sürecinin daha da çetinleşmesine yol açmıştır (Thakur, 2020). Ancak teknolojinin bizlere sağlamış olduğu imkânlar evleri okul haline getirmiştir. Özetle, pandemi sürecinde öğrencilerin evleri hem okul hem de sosyalleşme mekânı haline gelmiştir. Dolayısı ile burada ailelere, öğretmenlere ve okul psikolojik danışmanlarına düşen temel sorumluluk; öğrencilerin bu ortamlarını daha güvenli hale getirmek, vakitlerini verimli bir şekilde geçirmelerine destek olmak ve psikolojik sağlıklarını artırmaya çalışmaktır.

Okul psikolojik danışmanları dönem başında oluşturdukları çerçeve programının içeriğinde pandemi sürecini kapsayan hedeflere yer vermiş ve bu hedefler doğrultusunda çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar öğrencilere salgından korunmak için gerekli tedbirlerin öğretilmesi, öğrencilerin temizlik/hijyen alışkanlıklarını kazanması, salgının tüm insanlık için zorlayıcı yaşam olayı olduğunun farkına varmaları, olumlu başa çıkma yöntemlerini öğrenmeleri, kendi duygularını, düşüncelerini ve güçlü yönlerini fark etmeleri, sosyal destek kaynaklarını fark etmeleri, verimli teknoloji kullanımı ve psikolojik sağlıklarını güçlendirmeleri gibi başlıklardan oluşmaktadır.

Okulların kapanması ile öğretmenlerinden, okullarından ve arkadaşlarından uzak kalan öğrenciler uzaktan eğitim uygulamaları sayesinde eğitimlerine devam etmektedir. Uzaktan eğitim süreçlerinde aktif rol alan öğretmenler öğrencilerinin derslerinden geri kalmaması için özverili bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Öğretmenlerle birlikte okul psikolojik danışmanları da faaliyetlerine devam etmektedir. Okul psikolojik danışmanları dönem başında oluşturdukları çerçeve programının içeriğinde pandemi sürecini kapsayan hedeflere yer vermiş ve bu hedefler doğrultusunda çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar öğrencilere salgından korunmak için gerekli tedbirlerin öğretilmesi, öğrencilerin temizlik/hijyen alışkanlıklarını kazanması, salgının tüm insanlık için zorlayıcı yaşam olayı olduğunun farkına varmaları, olumlu başa çıkma yöntemlerini öğrenmeleri, kendi duygularını, düşüncelerini ve güçlü yönlerini fark etmeleri, sosyal destek kaynaklarını fark etmeleri, verimli teknoloji kullanımı ve psikolojik sağlıklarını güçlendirmeleri gibi başlıklardan oluşmaktadır. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020) "Salgın Hastalık (Covid-19) Normalleşme Çalışmaları" kapsamında okulöncesi, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere tüm eğitim kademeleri için yüz yüze ve uzaktan eğitim ile gerçekleştirilebilecek psiko-eğitim programı hazırlamış ve okul psikolojik danışmanlarının kullanımına sunmuştur. Programın içeriğinde az önce saydığımız kazanımları gerçekleştirmek üzere öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun etkinlikler bulunmaktadır. Okul psikolojik danışmanlarının bu müdahaleleri yürütmesi pek çok öğrenci için rahatlatıcı ve önleyici bir katkı sağlayacaktır.

Ancak bazı öğrenciler psikolojik iyi oluşları için daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır. Öğrencilerin okul psikolojik danışmanları ile yüz yüze ya da çevrimiçi platformlar aracılığı ile danışma oturumu yapması bu öğrencilerin süreci daha kolay atlmasına ya da durumu ciddi olan-

ların hekime yönlendirilerek tanı konulmasına katkı sağlayacaktır (Thakur, 2020). Bunlara ilaveten üniversite ve lise sınavlarına hazırlanan son sınıf öğrencileri pandemi kaygısı ile birlikte sınav kaygısı da yaşamaktadır. Bu grupta yer alan öğrencilerle 5-8 oturumdan oluşan çevrimiçi ya da yüz yüze psikolojik danışma ya da grupla psikolojik danışma uygulamalarının yürütülmesi yararlı olabilir.

Okul psikolojik danışmanları velilere destek olmak ve çocuklarına karşı nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiği konusunda bilgilendirmek için çevrimiçi ortamlardan her ay veli toplantısı ve veli bilgilendirme seminerleri düzenleyebilir. Özellikle çocuk ve ergenleri ekran bağımlılığından korumak için velilere gerekli bilgilendirmeler yapabilir. Bunların yanı sıra velileri ve öğrencileri bilgilendirmek için okul sitesinde dikkat çekici kısa yazılar, video ya da resimler paylaşılabilir.

Pandemi süreci ile birlikte evler okul, veliler öğretmen/ebeveyn rolüne bürünmek durumunda kalmıştır. Dolayısı ile bu süreçte velilerin de desteğe ihtiyacı vardır. Okul psikolojik danışmanları velilere destek olmak ve çocuklarına karşı nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiği konusunda bilgilendirmek için çevrimiçi ortamlardan her ay veli toplantısı ve veli bilgilendirme seminerleri düzenleyebilir. Özellikle çocuk ve ergenleri ekran bağımlılığından korumak için velilere gerekli bilgilendirmeler yapabilir. Bunların yanı sıra velileri ve öğrencileri bilgilendirmek için okul sitesinde dikkat çekici kısa yazılar, video ya da resimler paylaşılabilir. Öğrenciler ve veliler için youtube kanalı açılıp ilgilerini çekecek 2-3 dakikalık videolar hazırlanabilir. Velilere broşür, bülten gibi materyaller hazırlanarak gönderilebilir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitime başlayıp ara veren öğrenciler için ise sınıf öğretmenleri oldukça önemlidir. Bu sebeple okul psikolojik danışmanının sınıf öğretmenlerine destek olması ve oyun, hikâye vb. yollarla öğrencilerin psikolojik sağlımlıklarının güçlendirilmesi, okulda edineemedikleri kazanımların uzaktan eğitim yolu ile edinebilmesi için yardımcı olunması gerekir. Ayrıca bu konuda velilerin de yönlendirmeye ve desteğe ihtiyacı olabilir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da uzaktan eğitim ortamının yüz yüze eğitimden farklı olarak öğrencilerin dersleri takip etmesi ve ödevlerini yapması sürecinde daha fazla öz-disiplin ve öz-düzenleme becerisi gerektirmesidir. Özellikle anne babası çalışan, kardeş sayısı fazla olan, internet erişimi sınırlı olan ya da ebeveynleri ilgisiz olan çocuklar bu süreci yönetmekte daha fazla güçlük çekebilmektedir. Bu durum akademik anlamda öğrencilerin derslerinden geri kalmasına sebep olacağı gibi bir stres kay-

nağı da olabilmektedir. Bu sebeple okul psikolojik danışmanlarının sınıf öğretmenleri ile işbirliği yaparak bu öğrencileri tespit etmesi ve onların öz-disiplin becerilerini artırmak için etkinlikler ve grupla danışma oturumları düzenlemesi yararlı olacaktır.

Görülebileceği üzere bu süreçte okul psikolojik danışmanlarının görev ve sorumlulukları azımsanamayacak kadar çoktur. Ancak burada ihmal edilmemesi gereken bir konu da okul psikolojik danışmanlarının kendi ruh sağlığını korumasıdır. Omuzlarında büyük bir yük taşıyan psikolojik danışmanlar da diğer halk kesimleri gibi bu süreçten etkilenmekte ve birtakım kaygılar yaşamaktadır. Dolayısı ile kendilerini tükenmişlikten korumak için öz-bakım becerilerini geliştirerek, kendilerine zaman ayırarak ve psikolojik sağlımlıklarının güçlendirmeye çalışarak iyi oluş düzeylerini artırabilirler (İkiz, 2010). Psikolojik danışmanların iyi oluş düzeylerinin yüksek olması verecekleri hizmetin kalitesinide artıracaktır.

Güvenli Bir Okul Atmosferi İçin Okul Psikolojik Danışmanlarının Sorumlulukları

Bugün idareciler, yöneticiler, öğretmenler, veliler ve öğrenciler olarak hepimiz okulların ne zaman açılacağı konusunda bir belirsizlik yaşıyoruz. Nitekim okulların güvenle açılmasının birinci koşulu öğrencilerin, velilerin ve okul personelinin pandemi sürecini bedensel ve ruhsal açıdan hasarsız bir şekilde geçirmesidir. Bu bakımdan pandemi sürecinde alınacak tedbirler büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte uzun süre okuldan uzak kalan öğrencilerin okula uyum sağlaması ve eğitimlerine kaldıkları yerden verimli bir şekilde devam edebilmesi için öğretmenlere ve okul psikolojik danışmanlarına daha fazla görev ve sorumluluk düşmektedir.

Pandemi sürecinden her öğrenci aynı düzeyde etkilenmemekte olup bazı öğrencilerin vereceği tepkiler ve duygu dünyalarındaki değişim daha ağır olacaktır. Özellikle pandemi sebebiyle yakınlarını kaybeden, ev içerisinde aile içi çatışmalara

daha fazla maruz kalan ya da pandemi sebebiyle birtakım kaygı, obsessif kompulsif bozukluk gibi belirtiler gösteren öğrencilerin durumunun dikkatli bir şekilde incelenmesi ve ihtiyaç duydukları psikolojik destek hizmetinin sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda okul psikolojik danışmanları bireysel ya da grupla psikolojik danışma hizmeti sunarak öğrencilere yardımcı olabilir. Ancak durumu daha ağır olan öğrenciler hekime yönlendirilmelidir. Durumu normal seyreden öğrencilerin duygularını paylaşabilmesi ve böylece kendilerini daha iyi hissedebilmesi için ise grupla rehberlik faaliyetleri yürütülebilir. Ayrıca öğrencilerin duygularını daha etkili bir şekilde dışa vurabilmesi için yaş gruplarına uygun olarak resim yapma, şiir yazma, hikâye tamamlama gibi aktiviteler yapılabilir.

Uzun süre okuldan uzak kalan öğrencilerin karşı karşıya kalabileceği sorunlardan biri de motivasyonlarında düşüş olması, geleceğe ilişkin amaçlarının belirsizleşmesi ve geleceğe ilişkin olumsuz bir beklenti içine girmeleridir. Öğrencilerin yaşayabileceği bu sorunla doğru-

dan temas halinde olan öğretmenler olacağından, bu sorunun çözülmesinde en büyük görev sınıf öğretmenlerine düşmektedir. Ancak sınıf öğretmenlerinin öğrencilere yardımcı olma konusunda yetersiz kalması halinde okul psikolojik danışmanlarının yardımına ihtiyaç duyacaklardır. Bu bakımdan okul psikolojik danışmanlarının bu tarz problemler yaşayabilecek öğrencilere nasıl yardımcı olabileceği konusunda hazırlıklı olması ve uygulanabilecek etkinlik, müdahale programları konusunda birtakım çalışmalar yapması gerekmektedir.

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi hem bedensel hem de psikolojik sağlığımızı derinden etkilemiştir. Ancak daha gelişim aşamasında olan okul çağındaki öğrencilerin salgın karşısındaki hassasiyeti çok daha yüksektir. Dolayısıyla öğrencilerin bu süreci atlatmasında aile, öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarının iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Bu bakımdan okullardaki rehberlik ve psikolojik danışmanlık faaliyetleri bir kez daha önem kazanmıştır.

Öğrenciler pandemi ve karantina koşulları sebebiyle hareketsiz bir yaşam tarzına alışmıştır. Okul psikolojik danışmanları öğrencilerin bu sedantif yaşam tarzını değiştirmek, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını desteklemek için sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenleri ile işbirliği yaparak öğrencileri spor faaliyetlerine yönlendirmelidir.

Sonuç

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi hem bedensel hem de psikolojik sağlığımızı derinden etkilemiştir. Ancak daha gelişim aşamasında olan okul çağındaki öğrencilerin salgın karşısındaki hassasiyeti çok daha yüksektir. Dolayısıyla öğrencilerin bu süreci atlatmasında aile, öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarının iş birliği içerisinde olması gerekmektedir. Öğrencilerin psikolojik açıdan güçlü olması ve yaşamlarında geçirdikleri bu zorlu süreci başarılı bir şekilde atlatmasında okul psikolojik danışmanları önemli bir rol oynamaktadır. Öğrencilerin problemlerle başa çıkma mekanizmalarını öğrenmelerinden öz-düzenleme becerisi kazanmalarına, hijyen alışkanlıklarını edinmelerinden akademik motivasyonlarına kadar pek çok alanda okul psikolojik danışmanlarının yardım ve desteğine ihtiyaç vardır. Bu bakımdan okullardaki rehberlik ve psikolojik danışmanlık faaliyetleri bir kez daha önem kazanmıştır.

Kaynakça

- Bıçer, B. K., ve İlhan, M. N. (2020). Covid-19'un çocukların sağlığı üzerine etkisi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (Özel Sayı), 103-111.
- DAK-Studie. (2020). DAK-Studie: Gaming, Social-Media & Corona. 28 Aralık 2020 tarihinde <https://www.dak.de/dak/gesundheit/dak-studie-gaming-social-media-und-corona-2295548.html> adresinden erişilmiştir.
- Duan, L., Shao, X., Wang, Y., Huang, Y., Miao, J., Yang, X., ve Zhu, G. (2020). An investigation of mental health status of children and adolescents in china during the outbreak of COVID-19. *Journal of Affective Disorders*, 275, 112-118.
- Europol (2020). Catching the virus cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic. 29 Aralık 2020 tarihinde <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic> adresinden erişilmiştir.
- FAMILY health in Europe-Research in Nursing. (2020). The COVID-19 pandemic: A family affair. *Journal of Family Nursing*, 26(2), 87-89. <https://doi.org/10.1177/1074840720920883>
- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L., ve Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14, 1-11.
- Fisher, J., Languilaire, J. C., Lawthom, R., Nieuwenhuis, R., Petts, R. J., Runswick-Cole, K., ve Yerkes, M. A. (2020). Community, work, and family in times of COVID-19. *Community, Work & Family*, 23(3), 247-252. <https://doi.org/10.1080/13668803.2020.1756568>
- İkiz, E. F. (2010). Psikolojik danışmanların tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 11(2), 25-43.
- Kaukinen C. (2020). When stay-at-home orders leave victims unsafe at home: Exploring the risk and consequences of intimate partner violence during the COVID-19 pandemic. *American Journal of Criminal Justice*, 1-12. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09533-5>
- Kılınçel, Ş., Kılınçel, O., Muratdağı, G., Aydın, A., ve Usta, M. B. (2020). Factors affecting the anxiety levels of adolescents in home-quarantine during COVID-19 pandemic in Turkey. *Asia-Pacific Psychiatry*, e12406.
- Lebow J. L. (2020). Family in the age of COVID-19. *Family Process*, 59(2), 309-312. <https://doi.org/10.1111/famp.12543>
- Sprang, G., ve Silman, M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster medicine and public health preparedness*, 7(1), 105-110.
- Sun, Y., Li, Y., Bao, Y., Meng, S., Sun, Y., Schumann, G., ... ve Shi, J. (2020). Brief report: Increased addictive internet and substance use behavior during the COVID-19 pandemic in China. *The American Journal on Addictions*. 29(4), 268-270.
- Tanir, Y., Karayagmurlu, A., Kaya, İ., Kaynar, T. B., Türkmen, G., Dambasan, B. N., ... ve Coşkun, M. (2020). Exacerbation of obsessive compulsive disorder symptoms in children and adolescents during COVID-19 pandemic. *Psychiatry Research*, 293, 113363.
- Thakur, A. (2020). Mental health in high school students at the time of COVID-19: A student's perspective. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 59(12), 1309-1310.

Kriz Dönemi Kavram ve Kurumlarıyla Psikolojik Sağlık ve Çocuklar

Zehra ERŞAHİN*

Giriş

Ebbinghaus'un da ifadesiyle "geçmişi uzun ama tarihi kısa" olan psikoloji, bugün insanların felaket zamanlarında nasıl davrandığına ilişkin olarak birçok yaklaşım ortaya koymuştur. Bunların ilki insanın varoluşsal olarak kötü olduğu varsayımını temel alan insanların bencil, saldırgan, dürtüsel ve kötüye meyilli olduğu görüşüdür. İkinci yaklaşım ise insan doğasının doğuştan ne iyi ne kötü olduğu; sosyal çevrenin insanın şekillenmesinde temel belirleyici etken olduğu görüşüdür. Üçüncü yaklaşım ise insanı doğuştan masum ve iyi olarak kabul eden, kötülüklerin veya yanlışların sonradan çevresel etkilerin sonucu oluştuğunu iddia eden görüştür (Kuzgun, 1972). Ancak günümüzde bu yaklaşımlar insanın mekanik bir robot gibi hareket etmediği, kendi düşünce ve davranışları üzerinde iradeye sahip oldukları ve toplum içerisinde kendilerini geliştiren varlıklar olduğu görüşüne doğru evrilmiştir.

İnsanları dürtüsel, bencil, amaçsız ve "paniğe yatkın" olarak nitelendiren ilk yaklaşım (McDougal, 1920) kriz anlarında ve yaklaşan tehlikeden kolayca kurtulmanın mümkün olmadığı durumlarda birey ve grupların patolojik tepkiler vermeye eğilimli olduğunu ileri sürer. Kriz durumlarında verilen patolojik tepkilerin başında *çaresizlik*, bir başka deyişle "*felaket sendromu*" gelir (Auf der Heide, 2004). Buna göre, insanlar felaket anın-

da kendilerini çaresiz durumda hisseder, çöküş başlar, hareketler kısıtlanır. Böylesi bir tepkinin toplum nezdinde herkes tarafından verildiği ön kabulüyle bu duygu durumunun kolektif bir çaresizliğe dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu bakış açısını destekleyen araştırmalar anti-sosyal davranışların böylesi zamanlarda arttığına, isyan ve yağmalamayı kolaylaştırdığını göstermektedir (Fischer, 2008). Ancak son dönemde yapılan araştırmalar da bu yaklaşımın aksine insanların kriz ve felaket zamanlarında birbirleri ile dayanışma sergilediğini, felaketi yaşayanlar arasında dayanışmanın arttığını ve işbirliğinin daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur (örn. Aguirre vd., 2011; Drury, Cocking ve Reicher, 2009). Bu yapıcı tutum insanın kendini gerçekleştirme kapasitesi olan bir varlık olduğunu gösteren önemli bir olgu iken insanlar ve toplumların; felaket zamanlarında dahi kendi-öteki-dünya ilişkisinde sorumluluk alma, dirençli olma ve yapıcı davranma eğilimleri olduğunu göstermektedir. "Ben" yerine "biz" duygusu uyarınca hareket eden birey ve toplulukların kolektif hareket edebildikleri, yeni durumlara uyum sağladıkları, kaynakları en elverişli düzeyde kullandıklarına yakın tarihte Koronavirüs salgını başta olmak üzere birçok kriz ve afet döneminde şahit olduk (Drury vd., 2019; Prati, Catufi ve Pietrantonio, 2012).

*] Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Ankara/Türkiye
zehra.ersahin@asbu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9349-8586

Günümüzde birçok insan hastalık, ölüm, iş kaybı veya ekonomik sıkıntılarla yüzleşmekte; sağlık sistemi, ekonomi ve eğitim gibi yapıların bozulması ve istikrarın kaybedilmesinin yasını tutmaktadır. Bu duruma ne düzeyde uyum sağlayacağımız, biz duygusu ile dayanışma göstermemize bağlı olmakla birlikte bireysel olarak da göstermemiz gereken çabayla yakından ilişkidir. Nitekim, yaşanan krizler, sadece sistemlere olan inancımızı sarsmakla kalmadı, aynı zamanda öngörülebilirlik, güvenlik ve adalet duygumuz, çocuklarımız ve yaşlılarımızı koruyabileceğimize olan inancımız, rutinlerimiz, kişisel özgürlüklerimizi de dönüştürdü. Henüz öngörüp planlayamadığımız, ancak yakın gelecekte sonuçlarını yaşayacağımız şekliyle kriz ve felaketlerde belki de en merkezi olan unsur, Bonanno ve arkadaşlarının (2008) SARS salgını sonrası araştırmalarında da ortaya koydukları olası benlik bilinci ve kimliğe dair kayıplarımız olacaktır.

Son dönemde Korona salgını ile birlikte hareketleri kısıtlanan, eğitimleri aksayan, rutinleri bozulan, sosyal ve fiziksel teması ve mesafeyi yeniden öğrenmek zorunda kalan çocuklarda bu kayıpların etkilerinin daha derin olması muhtemeldir. Dahası, çocukların sokağa çıkma kısıtlaması altında, hastalanma veya sevdiklerinin hasta olması veya kayıplarıyla yaşadıkları yas, yalnızlık, sağlıksız beslenme, şiddet veya istismara maruz kalması gibi durumlarda; ruh, akıl, beden ve manevi sağlıklarının tehlikeye girmesi kaçınılmazdır.

Benlik bilinci ve kimlik kazanımının en hassas olduğu dönemlerden olan çocukluk evresi, kriz dönemlerinde gelişimsel ödevlerin başarılmasında sekteye uğrayacaktır. Son dönemde Korona salgını ile birlikte hareketleri kısıtlanan,

eğitimleri aksayan, rutinleri bozulan, sosyal ve fiziksel teması ve mesafeyi yeniden öğrenmek zorunda kalan çocuklarda bu kayıpların etkilerinin daha derin olması muhtemeldir. Dahası, çocukların sokağa çıkma kısıtlaması altında, hastalanma veya sevdiklerinin hasta olması veya kayıplarıyla yaşadıkları yas, yalnızlık, sağlıksız beslenme, şiddet veya istismara maruz kalması gibi durumlarda; ruh, akıl, beden ve manevi sağlıklarının tehlikeye girmesi kaçınılmazdır.

Yetişkinlerle kıyaslandığında baş etme beceri daha az olan çocuklar, alınan önlemlere karşı daha duyarlı davranabilir, normalin dışında duygusal ve davranışsal tepkiler gösterebilirler. Bilhassa okul çağındaki çocuklar, bahsi geçen gelişimsel görevlerin başarılmaması ihtiyacı gereği daha yoğun bir kaygı ve hüznü yaşayabilirler. Elbette, eğitimcilerin bu noktada çocuklara çevrimiçi ve dışı ortamlarda sunacakları duygusal, manevi ve eğitsel destek büyük önem arz etmektedir. Ancak şu akıldan çıkarılmamalıdır ki özellikle kriz dönemlerinde çocukların sağlığını destekleyen birincil beslenme kaynakları (ruhsal/manevi, sosyal, bilişsel ve fiziksel) aileler ve aile içi kurulan ilişkiler olacaktır. Hassasiyetle vurguladığımız şekliyle aile birliği, bugün çocuklarının fiziksel ve ruh sağlığı, eğitim ihtiyaçları, sosyal ilgi ihtiyaçlarına yönelik koruyucu, önleyici ve hatta sağaltıcı faaliyetlerden sorumlu birinci basamak kurum olarak değerlendirilebilir. Yetişkinlerin bu evrede ilk sorumlulukları kendilerine olup, çocuklarına nasıl ve ne düzeyde model olduklarını daima akıllarında tutarak hareket etmeleri önem kazanmaktadır. Nitekim çocuklar hem izleyecek, hem taklit edecek, hem ayrışacak hem de çatışacaktır. Yetişkinlerin kendilerini tanıması ve anlaması ile eş zamanlı olarak çocuklarına karşı geliştirecekleri olumlu farkındalığın her türlü krize karşı içeride güven alanı oluşturması temin edilebilir. Bu nedenle bu çalışma, çocuklara yönelik anlayış ve müdahalelerde yetişkinleri merkeze koymakta, yetişkinlerin kavrama, anlayış ve

davranış düzeyinde her adımın çocuklara atılmış bin bir adım olduğu kanaatiyle sistematize edilmiştir. Bireyi anlamaya kriz ve afet dönemlerinde verilen psikolojik tepkiler üzerinde durmakla devam edeceğiz.

Kriz ve Afetlere Gösterilen Psikolojik Tepkiler

Kriz ve afet dönemlerinde yaşanan krizlerin yetişkinlerde ve bilhassa çocuklarda yaratacağı stres varoluşunu sürdürmeye programlanmış insanoğlu için hayati bir işlev görmektedir. Stres, temelde yalnızca vücudu korumak, hayatta kalmak için değil onu devam ettirebilmek üzere kurgulanmış bir mekanizma olup; aynı zamanda bireyi zorlu şartlarda geliştirmek için de motive eden bir mekanizmadır. Stres hormonları bilhassa karakter yapımızın gelişmesi ve karşılaşılan krizlere yaratıcı çözümler bulmada önemli roller oynar. Stresin sağlıklı bir şekilde yönetilemediğinde kaygıya dönüşen bir yüzü vardır ki, vücutta ve çevrede yıkıma başlar. Bu ayrımı belirleyen yegâne husus mevcut krizler ile nasıl baş edildiğidir (Smyth vd., 2018). Çocuklar ve yetişkinler, hatta yaşlıların krize cevaben psikolojik tepkilerinde çok farklılaşması beklenmezken; çocuk ve yaşlı

gruplarının duygu-durumu yaşama ve baş etme stratejileri etkilenme düzeylerini yordayacaktır.

Örneğin Koronavirüs salgın döneminde risk grubu olan yaşlılar, çocuklar ve gençler, krizden etkilenme düzeyleri daha yoğundur ve gösterdikleri psikolojik tepkiler de birbirinden farklı olacaktır. Bu farklılık bireylerin tedbirlerle uyum düzeylerine veya kısıtlamalara maruz kalmalarına göre değişkenlik gösterecektir. Salgın hastalıklarda karantinanın ruh sağlığına etkilerini araştıran Brooks ve arkadaşlarına (2020) göre, karantina uygulamasına maruz kalanlar arasında yaygın duygusal sorunlar, depresyon, stres, uyku bozukluğu, düşük ruh hali, aşırı hassasiyet, öfke ve travma sonrası stres bozukluğu gibi rahatsızlıklar görülmektedir. İzolasyon süresinin bilhassa 10 günden fazla olduğu durumlarda yoğun travma sonrası stres bozukluğu belirtilerine, kaçınma davranışlarına ve öfkeye neden olduğu kaydedilmektedir (Brooks vd., 2020). Bu durumu tetikleyen diğer faktörler ise; enfeksiyon kapma veya başkasına bulaştırma korkusu, her türlü belirtiyi hastalığa yakalandığı şeklinde yorumlama, rutinlerin ortadan kaybolması, can sıkıntısı ve bunalım, günlük ihtiyaçların karşılanamaması, ve belirsizliğin getirdiği endişe olarak sıralanabilir.

Kayıplara Uyum Süreci: Yas

Hüzün veya acıların hayatın kaçınılmaz bir parçası olduğu dilimize pelesenktir. Yaşamın döngüsünde, kayıplara çarpan bireylerin akışa uyum sağlamaları ve kontrolde hissetmeleri ise psikolojik direnç/sağlamlık geliştirmemiz ile mümkündür. Nitekim yas süreci kayıplar yaşayanların içine döndüğü, kendini yeniden düzenleme imkânı bulduğu, doğal olarak yaşandığında kayıpların kabul edilerek uyumun gerçekleştiği evreler takip eder (Kubler-Ross ve Kessler, 2014). Koronavirüsün hayatımıza girişiyle Kessler'in (2019) aşamaları tanımladığı yas sürecinin her aşamasını çocuklarımız başta olmak üzere hepimiz yaşıyoruz. Herkesin aynı sırada her aşamasını yaşamadığı; ancak kolektif düzeyde tecrübe ettiğimiz bu aşamaların ifadelerini dile getirecek olduğumuzda;

İnkâr aşamasında: "Bana bir şey olmadı, olmaz", "Abartılacak bir şey yok"

Öfke aşamasında: "Yeter ama, hiçbir şey eskisi gibi değil, sıkıldım, tıkkıldık kaldık evde", "Maske takmadan neden dolaşılıyor ki!"

Pazarlık aşamasında: "Ellerimi yeterince yıkıyorum, kolonya hatta dezenfektan kullanıyorum, sosyal mesafeyi de korursam bana bir şey olmaz"

Depresyon/Hüzün aşamasında: "Artık yoruldum, hiçbir şey eskisi gibi olmayacak, sonunu göremiyorum"

Kabullenme aşamasında: "Herkes bir şekilde hayatına devam ediyor, etmeli de. Ben nereden nasıl başlamalıyım..." gibi çevremizde duyduğumuz günlük ifadelerde karşılık bulmaktadır.

Yaşadığımız kayıplara uyumu, yani yasa karşı kontrolü görece ele geçirdiğimiz aşama kabullenme süreciyle gerçekleşir. Kessler (2019), zamanla kişilerin kabullenmeyi takiben bir mana arayışı içerisine girdiğini teorize etmiştir. Nitekim kişinin kaybın ardından yaşadığı yeniden uyumlanma süreci, gelişimsel olarak onu başladığı yerin

daha farklı bir noktaya döndürür. Kişi artık eski "ben" değildir. Yeni bir yöne yahut hayat amacını gerçekleştirmek üzere yeni yollara, metotlara ihtiyacı vardır. Kesler'in yasin son aşaması olarak kaydettiği huzurlu kapanış, kanaatimizce varoluşa yüklenen yeni bir anlam ve mana arayışına başlangıçtır.

Diğer birçok sorun alanında olduğu gibi pandemi sonrasında nasıl devam edeceklerinin en temel habercisi pandemi sürecine nasıl devam ettiklerinde ayandır. İmkânların rahatlaması, stresörlerin azalması ile kabullenme ve mana arayışı evreleri – kişilerin bireysel motivasyonları, sağlıklı baş etme stratejileri, psikolojik sağlamlıkları, öz-saygıları gibi koruyucu parametreler üzerinden şekillenecektir.

Hayat belki de bu bağlamda, gelişim ilkelerine de uygun olarak, iniş çıkışları, var olanın büyüyebilmesi için metaforik **düzeyde çatırdamasını da gerektirir. Tüm bu kaygı, gerginlik, çaresizlik, anlamsızlık duyguları içinde zaman zaman gülmüsedığımız ve heyecanlandığımız anlar da olmaktadır ve olacaktır. Duyguların temel niteliklerinden biri, kabule karşı geçici tabiatlarıdır. Normalleşme bile, "yeni" veya "eski", kişiler hayatına devam edecektir, etmektedir** de. Diğer birçok sorun alanında olduğu gibi pandemi sonrasında nasıl devam edeceklerinin en temel habercisi pandemi sürecine nasıl devam ettiklerinde ayandır. İmkânların rahatlaması, stresörlerin azalması ile kabullenme ve mana arayışı evreleri – kişilerin bireysel motivasyonları, sağlıklı baş etme stratejileri, psikolojik sağlamlıkları, öz-saygıları gibi koruyucu parametreler üzerinden şekillenecektir.

Kriz ve Afet Dönemlerinde Psikolojik Dirençlilik Geliştirmek

Kişi, organizmayı tehdit edecek yoğunlukta bir kriz durumuna maruz kaldığında (afet, savaş vb.) limbik beyni çevreden öğrendiği şekliyle savaş veya kaç mesajı üzere hareket alır (Karpman, 2004). Zamanla şemaların oluşması ve otomatik düşünce kalıplarının nüksetmesi ile kişi yaşam öyküsünü en temel formda mağduriyet (kurban edilme) veya direnç geliştirme üzere kurar. Kontrol ihtiyacı kendilik alanı üzerinden kısıtlanan kişi yaşadığı yoğun çaresizlik içerisinde zaman zaman direncini koruyamayıp mağduriyet hissine kapılabilir. Nitekim kişinin zaman zaman yenik hissetmesi, kaçınılmazdır, dolayısıyla hayat akışı içerisinde normaldir. Burada üzerinde durulması gereken ayırım, hangi rolün üzerimize yapıştığı, hayatımızı kontrol eden dominant tema olduğudur. Bu baş etme şekli, en nihayetinde yaşam kalitemizi doğrudan belirleyen bir güce dönüşmektedir (Erşahin, 2020). Ruhsal dirençlilik, kişinin hazırbulunuşluğu karşısında gelişen zor şartlara uyum sağlayabilme ve adapte olma becerisini kapsar. Metaforik olarak hacıyatmaza benzettiğimiz psikolojik direnci gelişmiş kişinin yaşamın akışında aldığı darbeler ile sarsılsa düşse de yeniden ayağa kalkma, eski haline dönebilme becerisi olarak betimlenebilir. Psikolojik dirençlilik; anlaşılacağı üzere zaman isteyen bir beceri setidir. Çocuklukta başlayan gelişim süreci yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde sergileyeceğimiz becerilerin temelini oluşturmaktadır. Çocukların psikolojik dirençlilik kapasitesini belirleyen önemli faktörler ise aile, ebeveynler, akranlar, okul ve toplumsal çevre ile kurulan güven ve paylaşım merkezli karşılıklı ilişkilerde kendini gösterir.

Bunların yanı sıra psikolojik dirençlilik, iç içe geçmiş birçok özelliği bir arada bulunduran da bir yapıdır. Garmezy (1991) bu kavramı, kişinin zorluklar karşısında kendisini toparlama ve kriz

Metaforik olarak hacıyatmaza benzettiğimiz psikolojik direnci gelişmiş kişinin yaşamın akışında aldığı darbeler ile sarsılsa düşse de yeniden ayağa kalkma, eski haline dönebilme becerisi olarak betimlenebilir. Psikolojik dirençlilik; anlaşılacağı üzere zaman isteyen bir beceri setidir. Çocuklukta başlayan gelişim süreci yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde sergileyeceğimiz becerilerin temelini oluşturmaktadır. Çocukların psikolojik dirençlilik kapasitesini belirleyen önemli faktörler ise aile, ebeveynler, akranlar, okul ve toplumsal çevre ile kurulan güven ve paylaşım merkezli karşılıklı ilişkilerde kendini gösterir.

durumlarının üstesinden gelme becerisi olarak da tanımlamaktadır. Bu beceriyi temelde üç başlıkta ele almak mümkündür. Birini diğerleri üzere dengeyi bulamaması kişiyi daima eksik, yetersiz hissettirme tehlikesi taşır. İlki, bireysel koruyucu faktörler olarak sayabileceğimiz özgüven, gelişmiş benlik saygısı, öz-şefkat, iyimserlik, sağlıklı olma hali, akademik başarı, etkili sorun çözme becerileri ve en nihayet yaşam amacının olmasıdır. Çevresel koruyucu faktörler de bu çatı altında değerlendirildiğinde; temel bakım figürleri ile olumlu bağlanma, destekleyici aile içi ve sosyal ilişkiler ve ilgi alanlarına sahip olma bu parametreler arasında sayılabilir. İkinci ayak yaşanan travmatik olayların üstesinden gelebilmek üzere iç ve dış koruyucu faktörlerin devreye girmesi ve sonuca yönelik işlerlik göstermesini içerir. Son ayak ise kendini gerçekleştirme kapasitesinin sonucu olarak olumsuz tecrübe ile mücadele etmek ve bunun sonucunda gelişme göstermek üzere büyümeyi karakterize eder (Richardson, 2002).

Uyum sağlama

Kriz ve afet durumlarında ruh sağlığını tehdit edebilecek faktörlere karşı bireyin ilk etapta yeni şartlara ve kısıtlılık haline uyum sağlaması beklenir. İnsan organizmasının, izin verildiğinde uyum kabiliyeti oldukça yüksektir. Örneğin, yapılan bir araştırma karantinaya alınan bir grup profesyonelin yaşam standartları oldukça kısıtlı bir alana fiziksel adaptasyonlarının 10 gün içerisinde uyum sağladığını göstermiştir (Smith, Barrett, ve Sandal, 2018). Bu bilinç ve bakış açısında esneklik, organizmaya bir başlangıç noktası verir ve bu başlangıç noktası bireyin nihayet bir gün normalleşecek olan duruma doğru ilerlemesini kolaylaştırır. Rutin oluşturmak, uyumun yeniden sağlanması için ilk adımdır olarak değerlendirilebilir (Brooks vd., 2020). Kriz halinin yarattığı dengesizlik ve belirsizliğin üzerindeki etkisi dış dünyadaki kontrolün kaybı ile ilişkilidir. Dışarıda kaybolan rutinin ve dengenin, kişinin iç dünyası ve nispeten kontrolü hala elinde tuttuğu kendilik alanı olan evi veya ailesi gibi alanlarda kontrollü hissedeceği düzen ve ritim alanları oluşturma-

sına bağlıdır. Bu adım, istikrarla tekrara düştüğünde denge yeniden tesis edilmiş olur. Bir günün yaşanmasında tutarlı bir yapı oluşturmak, iş veya çalışma saatlerini ayarlamak gibi sınırlar kontrol duygumuzu besler ve organizmaya güven alanı yaratır.

Problem Odaklı Başetme

Problem odaklı başa etme, stresli durumu veya stresin kaynağını değiştirmeyi amaçlayan bir tür başa çıkma türüdür. Kişinin strese sebep olan tehditle davranışsal olarak ilgilenmesi ya da mücadele etmesini içerir. Buna karşın duygusal hali hafifletmeyi veya duyguları yönetmeyi amaçlar. İnsanlar stres sebebi olan durumu değiştiremeyeceğini düşünerek mevcut duruma katlanması gerektiğini düşündüğü zaman daha çok bu stratejiyi kullanır. Kriz ve afet dönemleri hakkında yapılan birçok araştırma, insanların strese karşı verdikleri tepkileri duygusal olma yerine problem odaklı yönettiklerinde; psikolojik uyum, travma sonrası büyüme, yaşam do-

yumunda artış, ruh sağlığını koruma konularında daha başarılı oldukları görülmektedir (Ersahin, 2020; Prati ve Pietrantonio, 2009). İzolasyon maruz kalanlarla yapılan yakın tarihli araştırmalar bireylerin duygularını kabul edip her türlü olumlu geri bildirimce cevap vermelerinin önemli faydalar sağladığını ortaya çıkarmıştır (Smith, Kinnafick, ve Saunders, 2017). İnsanların kriz anlarında duygusallıktan olabildiğince uzaklaşmaları için rasyonel düşünceleri ve risk analizi yapmalarının önerilmektedir. Bu tür bir çaba bireye perspektif kazandırırken, belirsizlikler üzerinden kendilerini kontrolsüz hissetmelerinin de önüne geçecektir. Burada önemini vurgulamamız gereken bir diğer husus geleceği düşünmekten daha çok bugünde kalma çabasının kaygı ve korkuyu azaltmasıdır. Yapılacak işleri veya karşılaşılabilecek güçlükleri aşama aşama düzenlemek ve tamamlanacak parçalara ayırmak önemlidir. Bu düzenlemenin çocuklarla nasıl başarılabilirliği devam eden ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir.

Motivasyon ve Anlam Arayışı

Hayatın zorlu şartların altında insanların zaman zaman depresif, kederli, çökmüş bir ruh hali ve motivasyon eksikliği yaşamaları kaçınılmazdır. Böylesi zamanlarda kişiye hayatta olduğunu hatırlatacak adımlar atması, hayatini hissettirecek çabalar göstermesi, bireyin öz-yeterlilik algısını ve güçlüklerle baş etmesini kolaylaştırır (Thomsen, 2015). Kessler'den (2019) de hatırlayacağımız gibi, sağlıklı bir uyumlu için kriz anlarında geleceğe yönelik amaç ve anlam arayışı içinde olmak kaybın yönetilmesinde hayatiyet taşır. Kayıpların ardından yavaşlayan hayatımızı yeniden hissetmek ve motive olmak için bir yön duygusuna ihtiyacımız vardır. Bu anlam ve yön arayışı, kişinin kendini geliştirmek istediği ve daha önce bir türlü fırsat bulamadığı bir eğitim, okunmayı bekleyen kitaplar veya ailevi ilişkileri geliştirilme imkân olabileceği gibi öz-bakım için bir farkındalık veya hayattaki önceliklerin değerlendirilmesi

için fırsat demektir. Böylesi bir anlamlı yönelme bireyin belirsizlik duygusuna iyi gelebileceği gibi, varoluşun amaca yönelik doğasına uygun adımlar atmayı, yeni hedefler belirlemeyi de kolaylaştırır.

İnsanların buldukları duygu karmaşası içerisinde düşünceleri ve kendileri ile yüzleşmelerini kolaylaştıran en önemli yöntemlerden bir diğeri de günlük tutmaktır. Kriz zamanlarında insanların belirli bir hedef veya amaç bulması bunlardan bir anlam çıkarması zorlaşabilir hatta bazı duygu ve düşünce örüntülerinin beyne ve bedene hapsedilmesi somatizasyona (örn. kronik ağrı, göz seğirmesi) ve bilişsel işlev kayıplarına bile neden olabilir.

İnsanların buldukları duygu karmaşası içerisinde düşünceleri ve kendileri ile yüzleşmelerini kolaylaştıran en önemli yöntemlerden bir diğeri de günlük tutmaktır. Kriz zamanlarında insanların belirli bir hedef veya amaç bulması bunlardan bir anlam çıkarması zorlaşabilir hatta bazı duygu ve düşünce örüntülerinin beyne ve bedene hapsedilmesi somatizasyona (örn. kronik ağrı, göz seğirmesi) ve bilişsel işlev kayıplarına bile neden olabilir. Bu noktada günlük tutmak kişinin duygu, düşünce ve yaşam deneyimlerini bir çeşit öz-düzenlemeye tabi tutmasına imkân da sağlar. Hatta düzenli terapötik **günlük tutan kişiler ile yapılan araştırmalar stres seviyesinde düşüş, bağışıklığın güçlenmesi, dikkati toplamada artış gibi gelişmelerin olduğuna işaret etmektedir** (Smyth, 1998). Bilhassa ebeveynlerini daha fazla kaygılandırmamak, üzmemek, duygularını ifade edememek ile baş etmek durumunda hisseden çocuklar için günlük tutmak ifadelerinin kaybolmadığı bir dost edinmek kadar terapötik olmaktadır.

Aidiyet ve Bağlantıları Düzenleme

En temel düzeyde temel bakım veren figürlerle bağlanma ile başlayan bu varoluşsal ihtiyaç, bizi doğum öncesi süreç dâhil bireysel ve sosyal kimlik kazanmaya hazırlar. İlişkilerin bireyin otonomisini bazen arka planda bırakabildiği bizim gibi toplumlarda; ilişkiler üzerinden anlam oluşturmak, toplumun tek başına bireyden önemli olduğu bilinci bir çeşit varoluş halidir. Gelişimsel olarak çocuklar ve yaşlılar bağlantıya daha çok ihtiyaç duyarlar. Kriz ve afet dönemlerinde hayatımıza, evimize, iç dünyamıza kimleri dâhil edeceğimiz bu nedenle önem kazanmaktadır. Çocuklarımızı kimlere maruz bıraktığımız veya muhatap ettiğimiz sınırlar grileşmiş olabilir. Bireyin, kimlerle hangi durumlarda hangi koşullarda temas kuracağı ve dış dünyanın ne oranda eve gireceğinin belirlediği bir düzen oluşturulması önemlidir. Nitekim bu sınır, sosyal medyanın veya diğer medya kanallarının da beyninize, evinize kontrollü ve sınırlı girmesini gerektirir. Aksi takdirde krize dair bilgi bombardımanına maruz kalarak kontrol duygusunun kaybedilmesine ve çaresizliğe sürükleyebilir. Buraya kadar kriz ve afet dönemlerinde bilhassa çocukların aynasındaki yetişkin bireyin psikolojik dünyasını ele aldık. İlişkiseliliği konuştuğumuz bu ayrımında yetişkinlerin çocuklarla ilişkisine eğileceğiz.

Bireyin, kimlerle hangi durumlarda hangi koşullarda temas kuracağı ve dış dünyanın ne oranda eve gireceğinin belirlediği bir düzen oluşturulması önemlidir. Nitekim bu sınır, sosyal medyanın veya diğer medya kanallarının da beyninize, evinize kontrollü ve sınırlı girmesini gerektirir. Aksi takdirde krize dair bilgi bombardımanına maruz kalarak kontrol duygusunun kaybedilmesine ve çaresizliğe sürükleyebilir.

Çocukların Psikolojik Direncini Geliştirmek

Kriz ve afet dönemlerinde çocukların psikolojik dirençliliğini geliştirmek zaman isteyen ve birbiri ile ilişkili sistemler olan aile, ebeveynler, akranlar, okul ve toplumsal çevreyi hesaba katmayı gerektiren düzenli, sistematik bir çaba ister. Kriz, pandemi veya diğer güçlükler karşısında çocukların ruhsal dirençlerini geliştirmek için altı temel gelişim alanından bahsedilebilir (Daniel ve Wassell, 2002). Çocuklar için koruyucu faktörler olarak nitelendirilebileceğimiz bu beceri alanlarında güçlenen çocukların bu yaşam becerilerini ileriki yaşam dönemlerinde kullanarak daha dirençli bireyler olmaları ön görülmektedir.

Güvenli ve Sağlam bir Zeminin oluşturulmasıyla çocukların, temel bakım veren en az bir figür ile güvenli bağ kurması ihtiyacı karşılık bulur. Her çocuk bu süreçte şefkat, olumlu fiziksel temas ve somut sevgi ifadeleri ile desteklenmelidir. Ancak bakımın şekli çocuğun bireysel ihtiyaçları ile uyumlu, bir başka deyişle ailede her bir çocuğa özgü olmalıdır. Böylelikle çocukların, benlik değerleri gelişir, ayrışır ve kendilik değerleri üzerinden sevmeye layık olduklarını hissederler.

Eğitim; her türlü öğrenme, iletişim veya oyun tecrübesine doğal ifadelerle entegre edildiğinde çocuklarda zihinsel yetenek ve davranışsal olgunluğun gelişmesine zemin oluşturur. Bir çocuğun, anomali geliştirmedeği durumlarda yeni doğan bebek beyin hücreleri (yaklaşık 100 milyar adet) arası bağ kurma serüveni bakım veren aile veya yakın temas halindeki bireyler ile kurdukları heyecan, eğlence ve olağan huzur hallerinde maksimize olur. Bu durum gelişimsel görevler başarılması gereken çocuğun fiziksel, sosyal, manevi, ruhsal ve bilişsel iyilik halinin de hazırbuluşluğunu tamamlayıp organizmayı yeni öğrenmelere açık hale getirmesinde karşılık bulur (Akdağ, 2015). Güvenli bağ kurmak için gerekenlerin yanı sıra; çocuğun öğrenme ortamlarının

kendini ve etrafını keşfedecek nitelikte olması, başarabileceği görev ve sorumluluklar verilmesi, oyun ve eğitim faaliyetleri ile desteklenmesi bu dönemde beynin krizle gelişen yeni şartlarına uyum göstermesi için hayati önem arz eder.

Arkadaşlık, her dönemde olduğu gibi, pandemi dönemlerinde de sosyal benliğin gelişmesi ve ergenliğe geçişte başarılması gereken kimlik gelişimi için belirleyici olabilir. Arkadaşlarla güvenli bağ; çocukta özdeşim kurma, sosyal öğrenme, paylaşma, yaratıcılık gibi çocuğu yetişkinliğe taşıyacak mekanizmaların altyapısını oluşturur. Bilhassa pandemi dönemlerinde çocukların duygusu ve zihin dünyalarını paylaşabilmeleri ve süreci normalize edebilmeleri için iyi planlanmış çevrimiçi buluşmalar aileler üzerindeki baskıyı azaltacaktır. Bu buluşmalarda çocukların beraber proje hazırlamaları, resim veya müzik yapmaları (enstrüman veya ses), vb aktiviteler geliştirilebilir.

Yetenek ve İlgi Alanlarının geliştirilmesi çocuğun benlik değeri ve saygısı için pandemi bir yana

hayatın doğal akışında krizlere karşı dirençliliğin ana unsurlarındandır. Kendilik algısı gelişmiş, yeteneklerine uygun gelişim fırsatları sunulmuş; koşulsuz sevildiğini hisseden ve başaracağına inanan çocuklar ilgi alanlarını bilir, yeteneklerini tanır ve kararlarını gerçekçi verirler. Pandemi döneminde, çocuğu merkeze alan bir tutum geliştirmek ve onların dünyasına girerek onları, onların gözünden keşfetmemize imkân tanır. Çocukların yetenek ve ilgi alanlarında kendilerini yeterli ve başarılı bulmaları için basit, aşamaları net olarak açıklanmış yaratıcı faaliyetler yapmak çocuklara gerçekçi bir başarı duygusu kazandırılabilir.

Değerler bireylerin kendilerine ve dış dünyaya yönelik tutumlarını belirleyen, çocukluk döneminde, aileden ve yaşadığı toplumun kültüründen aldığı kodlardır. Pandemi dönemlerinde ortaya çıkan yardımlaşma, empati, çevre ve doğa bilinci, sorumluluk gibi değerleri çocuklara somut ve soyut örnekler vererek ve gerekirse oyunlar ile birlikte sunmak çocukların dirençlerini geliştirecektir.

Sosyal yetkinlikler, çocukların psikolojik dirençlerinin gelişmesini sağlayan temel faktörler olan benlik algılarının oluşması, özerklik duygularının gelişmesi, duygu düzenleme becerilerinin kazanılması ve mizaçlarına uygun bir mizah anlayışı geliştirebilmeleridir. Dolayısıyla aile bireylerinin hem çocuk ile hem birbirleri ile ve hem de diğer sosyal ilişkilerindeki tutum, değer ve davranış örüntüleri çocuğun geliştirdiği sosyal yetkinliklere temel oluşturur.

Bitirirken

Şüphesiz pandemi süreci, yediden yetmişe tüm dünya insanın ezberini bozmuş; birçok krize karşı karşıya kalmamıza sebep oluşturmuştur. Bahsini geçirdiğimiz tüm kavram ve kurumların ötesinde; Türkiye gerçeğinde ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik baskın eğitim-öğretim kaygısı ve ilişkili geride-kalmışlık duygusu göz ardı edilemez. Ebeveynlerin bu ayırmda eğitim politikaları ile ilişkilerini ve çocuklarıyla ilişkile-

rine bu durumun nasıl yansıdığını fark etmeleri önem arz etmektedir. Dün gibi bugün de, sağlığı ve başarıyı; aynı ana-babanın çocuğun hayatında olup-olmamasından öte kendi aralarındaki ilişki, bu ilişkinin çocuklara tesiri, ve birebirde çocuklarla kurdukları ilişkinin niteliğinde aramamız gerektiği gibi; çocuğun eğitimle kurduğu ilişkiyi düzenleme gerekliliği vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmiştir. Nitekim, çocuğun öğrenme, problem çözme, kurallara uyma, sosyal ilişkiler geliştirme gibi eğitim-öğretim ortamlarında kazanmasını beklediğimiz becerilerin; ancak bu olgularla kurduğu ilişkileri benlik değerini destekleyici, keyif ve heyecanla etkileşime gireceği yöntemlerle desteklediğimizde önemli imkanlar sağlayacağı kanaati oluşmaktadır. Bu sürece ilk adım ise, çocukların dünyasında vakit geçirmeyi değil orayı duyumsamayı ve hatta parçası olmayı gerektirir. Çocuğun düşünme, organize olma, duyumsama şeklinin en doğru tespit edileceği üs ise, yine çocuklardadır.

Kaynakça

- Aguirre, B. E., Torres, M. R., Gill, K. B., ve Hotchkiss, H. L. (2011). Normative collective behaviour in the Station building fire. *Social Science Quarterly*, 92, 100-118. doi: 10.1111/j.1540-6237.2011.00759.x
- Akdağ, F. (2015). Çocukta beyin gelişimi ve erken müdahale. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1, 97-100.
- Auf der Heide, E. (2004). Common misconceptions about disasters: panic, the "disaster syndrome," and looting. In: O'Leary M (Eds.), *The First 72 Hours: A Community Approach to Disaster Preparedness*, pp. 340-80. Lincoln, NE: iUniverse Publishing.
- Bonanno, G. (2008). Grief, trauma and resilience. *Grief Matters: The Australian Journal of Grief and Bereavement*. 11, 11-17.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E. et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet*, 395, 912-920.
- Daniel, B. ve Wassell, S. (2002). *The Early Years: Assessing and Promoting Resilience in Vulnerable Children 1*. Jessica Kingsley Publishers
- Drury, J., Cocking, C., ve Reicher, S. (2009). Everyone for themselves? a comparative study of crowd solidarity among emergency survivors. *British Journal of Social Psychology*, 48, 487-506. doi: 10.1348/014466608X357893
- Ersahin, Z. (2020). Post-traumatic growth among Syrian refugees in Turkey: The role of coping strategies and religiosity. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00763-8>
- Ersahin, Z. (2020). Kriz ve afet dönemlerine psikolojik bakış. E. Okumuş (Ed.), KÜRESEL SALGINLARA FARKLI BAKIŞLAR-Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihî, Hukuki ve Siyasi Analizler- (407- 451. ss.) EskiYeni Yayınları.
- Fischer III, H. W. (2008, eds). *Response to disaster: Fact versus fiction and its perpetuation: The sociology of disaster*. Lanham, MD: University Press of America.
- Garmezy, N. (1991). Resilience and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34, 416-430.
- Kessler, D. (2019). *Finding meaning: The sixth stage of grief*. New York: Scribner.
- Kubler-Ross, E., & Kessler, D. (2014). *On grief and grieving*. New York: Scribner.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10(1), 162-178.
- McDougall, W. (1920). *The group mind*. New York, NY: G.P. Putnam's Sons.
- Pargament, K. I., Harold, G. K., & Lisa, M. P. (2000). The many methods of religious coping: development and initial validation of the RCOPE, *Journal of Clinical Psychology*, 56, 519-543.
- Prati, G., ve Pietrantonio, L. (2009). Optimism, social support, and coping strategies as factors contributing to posttraumatic growth: A meta-analysis. *Journal of Loss and Trauma*, 14(5), 364-388. <https://doi.org/10.1080/15325020902724271>.
- Prati, G., Catufi, V., ve Pietrantonio, L. (2012). Emotional and behavioural reactions to tremors of the Umbria-Marche earthquake. *Disasters*, 36, 439-451. doi: 10.1111/j.1467-7717.2011.01264.x

- Richardson, G. E. (2002). The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology, 58*, 307-321. doi:10.1002/jclp.10020
- Smith, N., Barrett, E., ve Sandal, G. M. (2018). Monitoring daily events, coping strategies, and emotion during a desert expedition in the Middle East. *Stress and Health, 34*(4), 534-544.
- Smith, N., Keatley, D., Sandal, G. M., Kjaergaard, A., Stoten, O., Facer-Childs, J., ve Barrett, E. C. (2019). Relations between daily events, Coping strategies and health during a British Army Ski Expedition across Antarctica. *Environment and Behavior, 0013916519886367*.
- Smith, N., Kinnafick, F., ve Saunders, B. (2017). Coping strategies used during an extreme Antarctic expedition. *Journal of Human Performance in Extreme Environments, 13*(1), 1.
- Smyth, J. M. (1998). Written emotional expression: effect sizes, outcome types, and moderating variables. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*(1), 174-184.
- Thomsen, M. K. (2017). Citizen coproduction: The influence of self-efficacy perception and knowledge of how to coproduce. *The American Review of Public Administration, 47*(3), 340-353. <https://doi.org/10.1177/0275074015611744>

Pandemi Sürecinde Öğrenciler, Öğretmenler ve Veliler

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN*

Giriş

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün kısa sürede pandemi ilan ettiği Korona Virüs (COVID-19) tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sağıktan ekonomiye, çalışma hayatından eğitime yaşamın tüm alanlarında daha önce eşi benzeri görülmemiş değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. DSÖ tarafından Covid-19 salgınının pandemi ilan edilmesiyle beraber tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de pandemi ile mücadele önlemleri kapsamında uygulamaya sokulan ilk önlem kapanma olmuştur. Pandemi nedeniyle kapanmaların etkisinin en fazla görüldüğü alanların başında da eğitim gelmiştir (WHO, 2020). Nitekim Birleşmiş Milletler (2020) Dünya genelinde öğrencilerin en az %91'inin okul kapanmalarından etkilendiğini belirtmektedir. Elbette böylesi büyük salgınlarda doğal olarak yaşanan belirsizlikler karşısından önlem olarak alınan kapanmalar, yaşamın bir şekilde devam ettirilmesi zorunluluğundan dolayı insanların iş yapma biçimlerini de değiştirmiştir. Dünya çapında yaşanan okul kapanmalarından dolayı ülkeler eğitimin sürekliliğini sağlamak ve öğrenme kayıplarının önüne geçmek için farklı yöntem ve teknikleri devreye sokmuşlardır. Bunların başında da eğitimin okuldan eve taşınması olarak tanımlanabilecek uzaktan eğitim önemli bir alternatif olarak

ön plana çıkmıştır. Pandeminin ülkemizde başlamasıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tüm okullarda uzaktan eğitim sürecini başlatmıştır. Ancak pandemi öncesinde uzaktan eğitim modelini eğitim sistemlerine entegre etmiş ülkelerde bu geçiş kısmen daha kolay olmuşken, eğitimin tamamının yüz yüze sürdürüldüğü Türkiye gibi ülkelerde doğal olarak süreç daha sıkıntılı olmuştur.

Uzaktan eğitim modeli öğrenme yükünün büyük bir kısmını öğrenene yükleyen öz yönelimli öğrenim modelinin hâkim olduğu bir eğitim modelidir. Bu nedenle uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler eğitimin öğrenme kaynaklarından fiziksel, eğitsel ve psikolojik olarak uzak kalmaktadırlar (Moore ve Kearsley, 2012; UNESCO, 2002). Bunun yanı sıra öğrenciler ihtiyaçları olan fiziksel aktiviteleri ve akranlarıyla olan sosyal ilişkileri sağlayamadıklarından gelişimsel ve fiziksel sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler. Üstelik yaşanan bu sıkıntılar çocukların içinde buldukları gelişim dönemi açısından tamamlamaları gereken gelişim görevlerinin önünde de önemli bir engel oluşturmuştur. Gelişim görevi (ödevi) bireyin yaşamındaki belli bir dönemde ortaya çıkan, başarı elde edildiğinde bir sonraki görevlerde de başarı ve mutluluğa yol açan, ba-

*] Öğr. Gör., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Kariyer Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezi Kahramanmaraş / Türkiye
emreemrullah.bogazliyan@istiklal.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-1741-2285

şarılmadığında ise mutsuzluğa, toplumun hoş görmemesine ve daha sonraki görevlerde zorluklara yol açan görevler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla okul çağındaki çocukların gelişim görevlerinden herhangi birini tamamlayamaması, diğer döneme yaş olarak girse bile bir önceki dönemde tamamlanamayan görevlerden dolayı içinde bulunulan gelişim dönemindeki görevlerini de aksatacak, olumsuz etkileyecek bir risk taşımaktadır. Ayrıca uzaktan eğitimin, okul ortamının çocuklara sağladığı hem akademik hem de gelişimsel imkânlardan yoksun oluşu akademik açıdan öğrenme kayıplarına yol açarken, gelişimsel açıdan sosyalleşememe gibi önemli sorunlara da zemin oluşturmaktadır. Dijital dünya ile fazla meşgul olan öğrencilerde telefon, tablet, bilgisayar bağımlılığı gibi sorunlarda gözlenen artışla birlikte, kendini dijital dünyaya fazlaca kaptıran öğrenciler ilerleyen zamanlarda içe kapanıklık, özgüven problemleri gibi önemli psikolojik problemlerle de karşı karşıya kalabileceklerdir.

Neredeyse son bir yılda zorunlu olarak uygulanan uzaktan eğitimin etkileri elbette sadece öğrenciler üzerinde olmamıştır. Zira eğitim sisteminin diğer bileşenleri öğretmenler ve veliler de bu dönemde daha önce hiç deneyimlemedikleri bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle bu yazıda pandemi döneminde öğrenci, öğretmen ve velilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar ve bunlarla başa çıkmalarında neler yapılabileceklerine ilişkin görüşler ele alınmıştır.

Okul çağındaki çocukların gelişim görevlerinden herhangi birini tamamlayamaması, diğer döneme yaş olarak girse bile bir önceki dönemde tamamlanamayan görevlerden dolayı içinde bulunulan gelişim dönemindeki görevlerini de aksatacak, olumsuz etkileyecek bir risk taşımaktadır.

Pandemi Döneminde Öğrenciler

Pandemi nedeniyle okul kapanmaları sonrasında hızlı bir şekilde devreye sokulan uzaktan eğitim sürecinin öğrenciler için elbette olumlu ve olumsuz birçok yönü vardır. Uzaktan eğitim ile öğrenciler MEB'in sunduğu kaynaklara daha kolay erişebilmiş ve yapılan derslerin tekrar izlenebilmesi ile öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi imkânını bulmuşlardır. Ancak okulların faaliyetlerine uzaktan devam etmeleri öğrencilerin okulları ile aralarına mesafe koymuş ve okullarda verilen yüz yüze eğitimin hem akademik hem de gelişimsel açıdan öğrencilere sağladığı avantajların tamamından mahrum olmalarına neden olmuştur.

Salgın dönemi bireylerin, var olan alışkanlıklarını, hayata bakış açılarını ve yaşam tarzlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu süreçte öğrencilerin hayatına giren en önemli değişim ise eğitimin dijitalleşmesi sürecini çok hızlı yaşamak durumunda olmalarıdır. Pandemi öncesinde onlardan köşe bucak saklanan, kullanımına sınırlar ve yasaklar getirilen tablet, bilgisayar ve akıllı telefon gibi teknolojik araçlar bu süreçle birlikte çocukların kullanmaları için seferber edilmiştir. Bu süreçte öğrencilerin bilgisayar ve tablet başında fiziki olarak hareketsiz geçirdikleri zaman miktarında yaşanan artış ve onların dijital araçlarla olması zorunlu olarak meşgul olmaları, daha önce bunların kullanımının sınırlandırılmasına ve/veya yasaklanmasına neden olan gerekçelerin birçoğunun gerçekleşmesi gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Öğrenciler bu dönemde isteyerek veya istemeyerek uzun süreli dijital dünya ile alakadar oldukları için bir takım problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu problemlerden birisi dijital bağımlılık problemidir. Öğrencilerin pandemi nedeniyle kapanmalardan dolayı hareket alanları daralmış, dolayısıyla evlerinde vakit geçiren öğrenciler hızlıca dijitalleşmeye maruz kalmıştır.

Dijital bağımlılık öğrencilerin gelişimsel olarak ilerlemelerinin önünde bir engel teşkil etmekle beraber onları unutkanlık ve hayata anlam verememe gibi olumsuz etkilere maruz bırakmaktadır. Bu dönemde öğrencilerin dijitalleşmeye ayrılan zamanları, derslerin dışında kalan zamanlarda sınırlandırılmalıdır. Diğer bir taraftan, öğretmenler tarafından sıkı bir takip programı ile dijital dünyaya ayrılan zaman kısıtlanmalı ve ev etkinlikleri ile öğrencilerin etkili zaman geçirmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca öğrenciler evlerinde uzun süreli zaman geçirmelerinden dolayı sosyalleşememe, akran ilişkilerinde zayıflık, iş birlikçi öğrenme ortamından izole olma, yardımlaşma, öğrenme kaybı gibi çeşitli konularda problemler yaşamaktadırlar. Kapanmaların devam ettiği öğrencilerin ister istemez bu problemleri yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu süreçte mevcut problemlerin engellenmesi veya tamamen ortadan kalkması pek de mümkün görülmektedir. Fakat bu problemlerin etkileri öğrencilerin dünyalarında minimum düzeye getirilebilir. Bu sürecin etkilerini azaltmak adına psiko-sosyal destek uygulamaları devreye sokularak süreç desteklemelidir. Özellikle öğ-

rencilere ve velilerine pandemi dönemi yaşanabilecek olumsuzlukları en aza indirebilecek bilinçli farkındalık programları ile destek sağlanmalıdır. Ayrıca online olarak destekleyici programlar ile TV ve sosyal medya gibi platformlarda öğrenciler için pandemi dönemi etkilerini azaltıcı, engelleyici ve iyileştirici çalışmalar yapılmalıdır.

Diğer taraftan salgın dönemi öğrencilerin ruh sağlıklarının yanında fiziksel sağlıklarını da etkilediği için onların psikolojik sağlıklarına etkilerinin olacağı öngörülmektedir. Bireyler bu gibi dönemlerde kendilerini bir taraftan salgın hastalıktan korumaya çalışırken bir taraftan da psikolojik olarak sağlam kalma çabası içerisine girebilmektedirler (Karal ve Biçer, 2020). Öğrencilerin psikolojik sağlıkları hem fiziksel hem de ruhsal olarak önem arz etmektedir. Psikolojik sağlık öğrencilerin verimli öğrenim görmelerini ve onların akademik anlamda başarılı olmalarını sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin akademik başarılarının artması için:

- Öğrencilere bireysel farkındalık
- Başa çıkma yöntemleri
- Krize müdahale teknikleri

- Anlamlandırma becerisi
- Stresle baş etme metotları
- Sosyal destekleme
- Öz yönetim becerisi

gibi çeşitli konularda destekler sunmak onların hem akademik başarılarını artıracak hem de fiziki ve ruh sağlığını korumalarına yardımcı olacaktır (Polizzi vd., 2020, s.59-62). Ayrıca öğrencilerin yaşadığı bu süreçte sabırla disipline olmaları ve süreçte yönlendirenlere uymaları sürecin işleyişini ve süreç sonrası yapılacak programları da kolaylaştıracaktır.

Salgın döneminde öğrencilerin akademik başarısını artırmak ve süreçte yaşanabilecek olumsuzlukları minimize etmek adına öğrencilerin ruh sağlığını korumak ve desteklemek önemlidir. Pandemiden dolayı öğrencilerin başarılarını etkileyen korku, endişe ve stres gibi unsurlarının ortaya çıktığı yapılan araştırmalarda belirlenmiştir (Rajkumar vd., 2020: e102066). Öğrencilerde ortaya çıkan bu tür duygular onların ruh sağlıklarını dolayısıyla da başarılarını etkilemektedir. Korku, kaygı, stres ve belirsizlik gibi duygular yaratan pandemi, her çocuğun duygu dünyasında farklı etkiler yaratmıştır ve bu türden etkiler çocukların gelişimini etkilemektedir (Biçer ve İlhan, 2020). Önceden yapılmış araştırmalar Korona Virüs gibi benzer salgınların, özellikle de üst solunum yolu hastalıklarının bireylerde; depresyon, stres gibi bireyin ruh sağlığını olumsuz etkileyen duyguların geliştiğini ortaya koymuştur (Wu, K. K., Chan, S. K., ve Ma, T. M., 2005: 39-42). Böylece pandeminin öğrencilerin ruh sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratacağı öngörülmektedir. Öğrencilerin bu dönemde ruh sağlığını koruyucu ve onları devam ettirici rahatlatıcı etkinlikler yapılmalıdır. Ayrıca pandemi ile ilgili hem vaka sayıları hem ölüm haberleri öğrenciler üzerinde ciddi etkiler yaratmaktadır. Pandemi ile ilgili olumsuzluk teşkil edecek haberlerin öğrencilere izletilmemesi ve/veya onları bu tür yayınlardan uzak tutmak öğrencilerin ruh sağlığı üzerine pozitif etkiler yaratacaktır.

Pandemi Döneminde Öğretmenler

Okulların herhangi bir sebepten kapanması durumunda eğitimin kalitesini ve sürekliliğini sağlamak açısından özellikle yöneticilere ve öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (Chang ve Satako, 2020). Bu sebepten okulların kapanması ve uzaktan eğitim sürecinin başlaması ile MEB tüm imkânlarını seferber etmiştir. MEB, EBA ve EBA TV aracılığı ile öğrencilerin ders işleyiş süreçlerini koordine etmiş ve öğrencilerin akademik gelişimlerine önemli ölçüde katkılar sağlamıştır. MEB kanalıyla öğretmenler öğrencilerin ödevlerinin takibini sağlamış ve ders dinlemelerini etkin bir hale getirmiştir böylece süreçte yaşanabilecek olumsuzluklar en aza indirilmiştir.

Öğretmenler eğitimde hem uygulayıcı hem de sorunların üstesinden gelici bir yaklaşımla çalışmaktadırlar. Örneğin sorun yaşayan öğrencilerin kısa sürede tespit edilebilmesinde, akranlarıyla buluşmalarının sağlanarak paylaşımlarının artırılmasında ve müdahale sürecinin kısa sürede başlatılmasında öğretmenlerin önemi büyüktür.

Öğretmenler eğitimde hem uygulayıcı hem de sorunların üstesinden gelici bir yaklaşımla çalışmaktadırlar. Örneğin sorun yaşayan öğrencilerin kısa sürede tespit edilebilmesinde, akranlarıyla buluşmalarının sağlanarak paylaşımlarının artırılmasında ve müdahale sürecinin kısa sürede başlatılmasında öğretmenlerin önemi büyüktür (NCTSN, 2020; Wolmer, Laor, Dedeoğlu, Sieve Yazgan, 2005). Öğretmenler örgün eğitimde olduğu gibi pandemi nedeniyle geçilen uzaktan eğitim sürecinde de eğitime en çok emek veren, mücadele eden gruptur. Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşamış olduğu değişimlerin bazı olumlu yönleri vardır. Bunlar:

- Öğrencileri ile aktif iletişim sağlamaktadır.
- Öğrenciler ile işbirlikçi çalışma ortamı sağlamaktadır.
- Teknoloji gelişmeler ile farklı eğitim modelleri kullanılmaktadır.
- Aynı anda daha çok öğrenciye eğitim verebilmektedir.
- Yapılan derslerin kayıtları ile tekrar izleme olanağı sağlamaktadır.
- Öğrenci velileri ile olan etkileşimi daha da artırmaktadır.
- Verilen ödevlerin takibi daha kolay olmaktadır.

Fakat uzaktan eğitimin sunduğu bu imkânların yanında yüz yüze eğitimin yerinin dolmayacağı ve çoğunlukla çevrim içi ani değişimlerin sınırlılıklarının olduğu bir gerçektir (Lau, Yang ve Dasgupta, 2020).

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde sınırlı imkânlardan dolayı bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Örneğin yüz yüze eğitimdeki gibi öğrencileri ile temas kuramamakta ve kontrol noktasında

sorunlar yaşamaktadırlar. Bununla birlikte öğretmenlerin bir kısmının dijitalleşmeye tam olarak adapte olamamaları da önemli bir sorundur. Öğretmenlerin içinde bulunduğu bu zorlu süreçte yeniliklere açık ve gelişmeleri yakından takip etmeleri onların dijital dünyada ilerlemelerini ve yapacakları işin niteliğinin artmasını sağlayacaktır.

Diğer taraftan yaşanan pandemi dönemi tüm insanlığı; belirsizlikler, kaybetme korkuları, ekonomik kayıplar, vaka ve ölüm sayılarındaki artışlar gibi etmenlerle psikolojik olarak zorlamaktadır. Bu süre sona erince birçok insanda depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, kaygı bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıkların oluşacağı beklenmektedir. Hal böyle olunca öğretmenler de bu süreçten etkilenmektedir. Stres altında uzaktan eğitime devam eden öğretmenler bir yandan dijitalleşmeye ayak uydurmaya çalışırken bir yandan da görevlerini yerine getirmenin sorumluluğu ile çalışmaktadır. Öğretmenlerin pandemi sürecinin başlamasıyla beraber yaşadıkları sorunlarının yanında bu sürecin bitişi ile ilgili de birtakım sorunların olacağı öngörülmektedir. Bu sorunlar:

- Öğretmenlerin öğrencileri ile olan bağının zayıflaması
- Okullar açıldığında yaşanılacak olan zorluklar
- Online olarak devam eden eğitimlerle birlikte yaşanan öğrenme kayıpları
- Öğrencilerin uzaktan eğitim süreciyle birlikte yanlış veya eksik öğrenmeleri
- Kavram yanılgıları

Şeklinde sıralanabilir. Bu hususlar okulların açılması ile öğretmenler açısından ciddi sorunlar yaratacaktır. Okullar açılıp yüz yüze eğitim başladığında öğretmenlerin gelişen şartlara ani yakalanmaması için önceden adaptasyon çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca hizmet içi eğitimlerde oryantasyon çalışmaları ile bu süreç desteklenmelidir.

Öğretmenlerin yaşadığı diğer bir sorun okulların kapalı olmasıyla birlikte online olarak devam eden eğitimin sürecinde öğretmenlerin daha yoğun derslere devam etmeleridir. Okulların açık olmayışının veliler üzerinde yarattığı stresten dolayı öğretmenlerden daha çok ilgi ve alaka beklenmektedir ve bu durum öğretmenlerin öğrencilerine daha fazla zaman ayırmalarına sebep

olmaktadır. Özellikle özel okullarda bu etkiden dolayı öğretmenlerin daha yoğun ve uzun mesaiyi çalıştıkları görülmektedir. Diğer bir taraftan devlet kurumlarında çalışan öğretmenler iş ve gelir kaybı hususunda herhangi bir sorun yaşamazken, özel okul ve özel öğretim kurslarında çalışmakta olan öğretmenler bu sorunu daha da belirgin yaşamaktadır.

Pandemi nedeniyle yaşanan bu buhranlı dönem eninde ya da sonunda bitecektir. Pandemi döneminin, mevcut durumda alınan tedbirler, geliştirilen aşı ve ilaç çalışmaları ile Şubat 2021 tarihi itibarıyla vaka artış hızının azaltacağı ve 2021 yaz aylarında sona ereceği Sağlık Bakanlığınca ön görülmektedir(www.hurriyet.com.tr, Hürriyet, Erişim 11.12.2020) . Pandemi dönemi ve sonrasında öğretmenler açısından olumsuz etkilerinin azaltılmasında;

- Öğretmenlerin pandemi sonrası dönemde verimli çalışmaları ve eksikleri tamamlamaları açısından bakanlık tarafından bir plan oluşturulması bu dönem sonunda yaşanabilecek sıkıntıları azaltacaktır.
- Pandemi sonrası iyi bir fizibilite yapıp ki-

şiyeye ve sınıfa göre etkin çalışma programları hazırlanarak öğretmenler kontrolünde uygulanmalıdır.

- Yapılan telafi eğitimleri ve eksik giderme faaliyetleriyle öğretmenlerin bu süreçte yaşayacakları sorunlar azalacaktır.
- Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin kapsamına uzaktan eğitim süreçlerinin dâhil edilmesi onların psikolojik iyi oluşlarına bir nebze de olsa katkı sağlayacaktır.
- Fiziki olarak sosyal ortamlardan olabildiğince uzak olan öğretmenler bu dönemde ev egzersizleri yapmalı ve mümkün olduğunca kalabalıktan uzak yerlerde temiz hava yürüyüşleri yapmalıdır.
- Pandemi dönemi ve sonrası için seminer ve panel gibi toplantılarla sürece ve sonrasına ait çalışma programı oluşturulmalıdır.
- Öğretmen ve öğrenci arasındaki bağın tekrar güçlenmesi sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin pandemi döneminde hem fiziki sağlığını hem de psikolojik sağlığını koruması gerekir. Bu durumda en belirgin husus moral ve motivasyonun yüksek olmasıdır.

Böylece toplumun yetişmesinde ve eğitilmesinde en büyük destekçilerinden olan öğretmenlerin hem ruhsal hem de fiziki olarak sağlıklı bireyler olmaları sağlanır ve onların icra ettikleri işlerinde başarılı olmalarına vesile olacaktır.

Pandemi Döneminde Veliler

Öğrencilerin eğitim hayatları boyunca ebeveynlerin rolleri her geçen gün, değişen şartlara göre artmıştır. Covid-19 salgınının ortaya çıkması ile bu durum daha da belirgin bir hale gelmiştir. Salgının Türkiye’de ortaya çıkmasıyla birlikte veliler daha önce hiç yaşamadıkları bir ebeveynlik deneyimi yaşamaya başlamışlardır. Sürecin kapanmalarla devam etmesi bu süreçte velilerin yüklerini daha çok artırmıştır. Örgün eğitim

sürecinde öğretim ve öğrenme sorumluluğunun önemli bir kısmı okul, öğretmen ve öğrenci arasında paylaşılmışken, okulların kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesiyle çocuğun öğrenmesinin sorumluluğu büyük ölçüde velilere yüklenmiştir. Böylece velilerin pandemi sürecindeki sorumlulukları artmış ve öğrencilerinin destekçisi olma rolleri daha belirgin hale gelmiştir. Velilerin bu süreçte destek programları ile bilgilendirilip öğrencilerinin mevcut durumlarını en faydalı şekilde geçirmeleri için seminerler, toplantılar ve paneller gibi eğitsel faaliyetlerle desteklemek pozitif yönlü bir ivme kazandıracaktır.

Öğrencilerin motivasyonlarının düşmesi ve biriken enerjilerini dışa vuramamaları onları sosyal yaşamdan bir nebze uzaklaştırmaktadır. Bu durum öğrencilerin sosyal doyumsuzluk yaşamalarına sebebiyet vermektedir ve bu süreçte en çok görev ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler daha önce hiç yaşamadıkları bu zorlu süreçte öğrenmeye açık olmalı ve gerekli bilgiyi edinmelidir. Online olarak verilen sempozyumlar, paneller veya ihtiyaca göre uzman görüşlerine başvurmaları ebeveynlerin karmaşıklıklarla baş etmelerinde faydalı olacaktır.

Ayrıca pandemi dönemiyle insanların hayatlarına giren yeni kavram ve alışkanlıklar zamanla onların kaygı ve korkularına dönüşmektedir. Eğitimlerinin online olarak devam etmesiyle birlikte öğrenciler bu süreçten fazlasıyla etkilenmektedir. Öğrencilerin motivasyonlarının düşmesi ve biriken enerjilerini dışa vuramamaları onları sosyal yaşamdan bir nebze uzaklaştırmaktadır. Bu durum öğrencilerin sosyal doyumsuzluk yaşamalarına sebebiyet vermektedir ve bu süreçte

en çok görev ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler daha önce hiç yaşamadıkları bu zorlu süreçte öğrenmeye açık olmalı ve gerekli bilgiyi edinmelidir. Online olarak verilen sempozyumlar, paneller veya ihtiyaca göre uzman görüşlerine başvurmaları ebeveynlerin karmaşıklıklarla baş etmelerinde faydalı olacaktır.

Ayrıca Türkiye’de eğitim sisteminin uzaktan olması sebebiyle yüz yüze eğitimler dijital eğitimlere dönüşmüştür. Durum bu halde iken uzaktan eğitimde eğitimin nitelik ve kalitesinin iyi olması ve eğitimin devamlılığının sağlanması açısından velilere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluklar:

- Pandemi boyunca velilerin öncelikle evlerde güzel bir öğrenme ortamının sağlanması ve uzaktan eğitimin yapılabilmesi için gerekli donanım ve teçhizatların sağlanması önem arz etmektedir.
- MEB’in sunduğu kaynak ve materyallere erişimin sağlanması konusunda da velilere önemli görevler düşmektedir.
- Velilerin öğrencinin akademik öğrenmelerini pekiştirmek için veya anlamadığı yerleri daha iyi anlamaları için gereken desteği sağlamalıdır.
- Öğrenci-öğretmen ve ebeveyn etkileşiminin sağlanması bu zorlu süreçte ebeveynlerin kendilerini yalnız hissetmemelerine sebep olacak ve ebeveynler daha güçlü hissedecektir.
- Ebeveynlerin uzaktan eğitim süreçlerinin içerisinde etkinliğinin artırılması öğrencinin öğrenmesinde ve koordine edilmesinde önemli bir yere sahiptir.
- Ebeveynler için bir psiko-sosyal destek ve rehberlik uygulamalarının yapılması onların daha verimli ebeveynlik yapmalarını sağlayacaktır.
- Dijital eğitim araç gereçlerinin kullanımı hususunda velilerin bu araç gereçleri nasıl

kullanacağını bilmeleri sürecin işleyişini kolaylaştıracaktır.

- Dijital eğitimde velilerin ve öğrencilerin fazla uygulama ve karmaşık işlemlerin içine girmemeleri onların daha sağlıklı süreç katılmalarını sağlayacaktır. Bu sebeple sınırlı ve basit uygulamalarla dijital eğitim sürecinin devam etmesi daha uygun olacaktır.

Şeklinde sıralanabilir. Diğer taraftan velilerin öğretmenlerle olan etkileşimleri çok önemlidir. Velilerin öğretmenlerle olan etkileşimleri hem uzaktan eğitimde öğrenci ve öğretmenlerin karşılaşacağı kopuklukları engelleyecek hem de yüz yüze eğitimin başlamasıyla yapılması muhtemel olan telafi eğitimlerinin niteliğini artıracaktır. Öğrencilerin uzaktan eğitim süresi boyunca yaşadığı akademik, sosyal ve psikolojik sıkıntıların veliler aracılığı ile öğretmenlere iletilmesi öğrenci adına alınacak olan önleyici eğitim hizmetlerinin bir parçası olacaktır. Veli- öğretmen etkileşimi ayrıca uzaktan eğitim sürecinde öğrencinin motivasyonunun sağlanması ve kontrol edilebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

Yaşanılan bu pandemide MEB’in tüm öğretim kademelerinde uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitimin nicelik yönünden sağlandığı söylenebilir ama niteliğinin artırılması gerekir. Bu sürecin her yönden en az hasarla atlatılması en önemli gayedir. Öğrenci-öğretmen ve veli üçlünün eğitimdeki rollerinin daha önemli hale geldiği aşikârdır. Öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde yaşayacağı olumsuzluklar her yönüyle değerlendirilip en az hasarla atlatılması için gereken tedbirler alınmalıdır. Öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde başarısının artması için öz-yeterlilik olgusunun oluşması gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde hem fiziki hem de psikolojik iyi oluşlarının sağlanması da önemli bir durumdur.

Pandemi sürecinde öğretmenlerin öncelikle kendi psikolojik iyi oluşlarının sağlanması gerekmektedir. Öğretmenlerin bu süreçte yaşayacağı psikolojik sorunların önüne geçilmesi motivasyonunun artırılması onların süreçteki rollerini daha etkin kılacaktır. Öğretmenlerin kendilerinin ruh sağlığı ve fiziki olarak yaşayacağı dejenerasyonun hafif olması veya hiç olmaması öğretmenlerin görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelerini sağlayacaktır. Öğretmenlere online eğitimin niteliğini artırıcı yönde gerek hizmet içi eğitimler gerek sosyal destek programları ile çalışmalar yapılması onların bu süreçte yapacakları faaliyetleri daha verimli bir boyuta getirecektir. Ayrıca öğretmenlerin salgın dönemi sonrasında telafi eğitimlerinin plan, program ve kavram haritasının oluşturulması hem öğretmenlerin işlerini kolaylaştıracak hem de öğrencilerin öğrenme sürecini verimli, etkin ve hızlı kılacaktır. Diğer bir taraftan öğretmen-öğrenci-veli iletişiminin sağlanması öğretmenlerin hem pandemi süreci içe-

risinde hem de süreç sonrası telafi programlarında faydalı olacaktır.

Öğrenci ve öğretmenlerin eğitimde şüphesiz en iyi destekçileri velilerdir. Pandemi, eğitimcileri, ebeveynleri ve öğrencileri eleştirel düşünmeye, problem çözmeye, yaratıcı olmaya, iletişim kurmaya, işbirliği yapmaya ve aktif olmaya zorlamaktadır (Anderson, 2020). Veliler sürecin içerisinde daha aktif olur ve öğrenci-öğretmen destekçisi konumunda olursa süreçteki ve süreç sonrasındaki yaşanılacak sorunlar en aza indirilebilir ve eğitim yeniden eski günlere geri dönülmesi durumunda sürece daha hızlı adapte olunabilir. Velilerin dijital dönüşüme ayak uydurması ve bu süreci destekleyip, sürecin içerisinde aktif rol alması öğrenciler ve öğretmenler açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Velilerin öğrencilere doğru ve etkin çalışmanın öğrenci başarısında yaratacağı etki konusunda gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır ve böylece bu ortamın oluşmasında velilerden faydalanılmalıdır.

Kaynakça

- Anderson, J. (2020). *Brave new world the corona-virus pandemic is reshaping education*. <https://qz.com/1826369/how-coronavirus-is-changing-education/>, web adresinden 20 Nisan 2020'de edinilmiştir.
- Biçer, B. K. ve İlhan, M. N. (2020). Covid-19'un çocukların sağlığı üzerine etkisi. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 103-111.
- Chang, G.C. ve Satako, Y. (2020). *How are countries addressing the Covid-19 challenges in education? A snapshot of policy measures*. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/24/how-are-countries-addressing-thecovid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/>, web adresinden 26 Mart 2020 tarihinde edinilmiştir. [communications-team/united-nations-working-mitigate-covid-19-impact-children](https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/24/how-are-countries-addressing-thecovid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/)
- Hurriyet, Hürriyet Gazetesi, Erişim 11.12.2020 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-kocadan-dikkat-ceken-asi-aciklamasi-basarisi-en-yukse-ulkelerin-basinda-yiz-41686457>
- Karal, E.ve Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1),129-156.
- Lau, J., Yang, B., ve Dasgupta, R. (2020, 003 12). Will the coronavirus make online education go viral? Erişim adresi:<https://www.timeshighereducation.com/features/will-coronavirus-make-online-education-go-viral>
- Moore, M. G., ve Kearsley, G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning*. Cengage Learning
- Polizzi, C., Lynn, S.J., ve Perry, A., (2020). Stress and coping in the time of COVID-19: Pathways to resilience and recovery. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 59-62. <https://doi.org/10.36131/CN20200204>
- Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and mental health: A review of the existing literature. *Asian Journal of Psychiatry*, 52, 102066, <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102066>
- The National Child Traumatic Stress Network (NCTSN) (2020). *Supporting children during coronavirus (COVID-19)* <https://www.nctsn.org/resources/supporting-children-during-coronavirus-covid19> adresinden ulaşılmıştır
- United Nations (2020). *Covid-19 Response*. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/un-coronavirus->
- World Health Organization (WHO). (2020). *Who report: Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report-74*. WHO; 2020. p.12.
- Wu, K. K., Chan, S. K., ve Ma, T. M. (2005). Posttraumatic stress, anxiety, and depression in survivors of severe acute respiratory syndrome (SARS)". *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of the International Society for Traumatic Stress Studies*, 18(1), 39-42.
- Yılman, M. (2006). Türkiye'de öğretmen eğitiminin temelleri, Ankara: Nobel Yayınları.

Pandemi Sürecinde MEB Uzaktan Eğitim Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: İmam Hatip Okulları Yöneticilerinin Perspektifinden

Zeynep OLGUN*

Giriş

Teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamın her alanında etkisini göstermektedir. Sağlık, güvenlik, ticaret, turizm ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda teknolojiye yararlanılmaktadır. Toplumda hızlı değişiklikleri ortaya çıkaran başlıca faktör ise bilgi ve iletişim teknolojileridir (Atık, 2008, s.81). İletişim teknolojilerinin kullanıldığı eğitim uygulamalarından biri de uzaktan eğitim sistemidir. Uzaktan eğitim, zaman ve mekân açısından esnek bir yapıda olan ve dijital platformlarda uygulanan ekonomik ve etkileşimli bir eğitim şekli olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle uzaktan eğitim, geleneksel öğrenme ve öğretme yöntemlerindeki sınırlılıklar nedeniyle sınıf içerisinde etkinliklerin yürütülemediği durumlarda eğitim çalışmalarının farklı platformlar üzerinden sürdürülmesidir (Arat ve Bakan, 2011, s.364). Uzaktan eğitim eş zamanlı ve eş zamansız olarak iki farklı şekilde uygulanabilmektedir. Sınıf ortamı oluşturularak canlı bağlantı ile uygulanan eğitimler eş zamanlı, canlı yayın uygulaması olmayan eğitimler de eş zamansız olarak ifade edilmektedir. Eş zamanlı uygulanan eğitimlerde öğrenciler aktif durumdadır, soru sorabilir, konuları tartışabilir, sunum yapabilir. Eş zamansız uygulanan eğitimlerde ise öğrenci aktif olarak katılım sağlayamaz ancak programı durdurup istediği yerden tekrar dinleyebilir, bireysel algısına yönelik ileri ve geri alma durumu gerçekleştirebilir (Toker Gökçe, 2008, s.2).

Ülkemizde Uzaktan Eğitim Uygulamaları

Ülkemizde uzaktan eğitim çalışmaları 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından bazı teknik konuların öğretimi için "Mektupla Öğretim Merkezinin" kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze eğitime ilave olarak mektupla öğretim kapsamında televizyon ve radyo ile öğretim yoluyla birçok birey eğitim almıştır. Daha sonraki süreçte ise yükseköğrenim önündeki yığılmanın önüne geçmek, liseden mezun olacak öğrencilere öğretim imkânı sağlamak ve ön lisans düzeyinde ara insan gücü kademesini yetiştirmek için Yaygın Yükseköğretim Kurumu açılmıştır. 1968 yılından itibaren televizyonda eğitsel yayınlar da gösterilmiştir. 1982 yılında ise Açık Öğretim Fakültesi kurulmuş ve fakülte dersleri televizyon ve radyo ile desteklenmiştir. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle uzaktan eğitim materyalleri de gelişmiş ve yüz yüze eğitim kadar uzaktan eğitim de önemli bir yere sahip olmuştur (Arat ve Bakan, 2011, s.366). Açık Öğretim Fakültelerinin dışında lisans ve özellikle lisansüstü eğitimlerde uzaktan eğitim yolu daha sık kullanılır hale gelmiştir.

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, öğrenim çağı geçmiş ancak eğitim hayatına devam etmek isteyen bireyler için Açık Öğretim

*) Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye
zeynepolgun@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8469-1555

Ortaokulu ve Lisesi programlarının belirli bir kısmını uzaktan eğitim yoluyla gerçekleştirmektedir. MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında Eğitim Bilişim Ağı (EBA) geliştirilmiştir. EBA ile öğretmen ve öğrencilere ders materyalleri çevrimiçi olarak sunulmuş ve eğitime yardımcı içerikler elektronik ortamda erişime açılmıştır. Öğretmenler ve gönüllü eğitim firmaları dijital içerikler hazırlayarak bu platforma katkı sağlayabilmektedir. Veliler için de ayrı bir giriş paneli olan bu sistemde, öğretmenler ve veliler öğrencilerin eğitim içeriklerini kullanma durumunu takip edebilmektedir.

Covid 19 Salgını ve Eğitime Yansıması

Ulaşım teknolojisinin gelişmesi ve insanların kentleşme yaşamından dolayı iç içe bir hayat yaşaması, hastalıkların yayılmasında önemli faktörleri oluşturmaktadır. Hastalıkların hızlı bir şekilde geniş kitlelere yayılması ise pandemi olarak tanımlanmaktadır. Pandemi, insanlar, hayvanlar ve diğer canlılarda görülebilmekte ve kısa sürede yayılabilmektedir (Yılmaz, Mutlu, Güner, Doğanay ve Yılmaz, 2020, s.3). Aralık 2019'da Koronavirüs (Covid-19) olarak isimlendirilen salgın ortaya çıkmış ve kısa sürede dünya geneline yayılmıştır. Bu durum Dünya Sağlık Örgütü tara-

findan küresel bir pandemi olarak ilan edilmiştir. Dünya geneline bakıldığında 10 Aralık 2020 itibariyle 2020 yılında 69.139.809 vaka görülmüş, 1.574.294 kişi hayatını kaybetmiştir. Ülkemizde ise 1.748.567 vaka sayısı, 15.751 ise ölüm gerçekleşmiştir (Wikipedia, 2020). Pandemi sürecinin ne kadar devam edeceği bilinmese de sağlık, ekonomi, sosyal hayat ve eğitim üzerinde derin etkiler oluşturduğu ve bu etkilerin yansımalarının devam edeceği düşünülmektedir. Pandemi dönemi küresel çapta eğitim sistemine de etki etmiş, okulların ve üniversitelerin yüz yüze eğitimi sonlandırmasına neden olmuştur. Bu süreçte dünya genelinde ülkelerin çoğunluğunun, uzaktan eğitime geçtiği, bilgisayar/ağ tabanlı eğitim sürecini aktif bir şekilde kullandığı, televizyon/radyo imkanlarından yararlandığı, online eğitim uygulamalarını ücretsiz bir şekilde sunduğu ve öğretmenlerin okula gitmesine gerek kalmadan eğitim sürecini yürüttüğü görülmektedir (Yılmaz vd., 2020, s.6).

Bu bağlamda, dünya genelinde ve ülkemizde eğitim alanında yapılabilecek çalışmalar üzerine odaklanılmış, özellikle okulların kapanmasından olumsuz yönde etkilenen dezavantajlı bireylere yönelik tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda UNESCO tarafından, eğitimin süreklili-

ğinin sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması için ülkelere destek olunacağı açıklanmıştır (Can, 2020, s.12). Ülkelerin uzaktan eğitim sürecini verimli geçirebilmesi ve risk altındaki çocuk ve gençlere ulaşılabilmesi, onların eğitim yönünden desteklenebilmesi için UNESCO tarafından küresel eğitim kurulu oluşturulduğu ilan edilmiştir. Söz konusu kurul tarafından, belirli dönemlerde ülkelerin Eğitim Bakanlarına ve diğer paydaşlarına bilgi paylaşımında bulunulduğu, dezavantajlı bireylere dijital öğrenme imkânı sunulduğu ve uzaktan eğitim çalışmalarının sürekliliği için küresel öğrenme platformlarının oluşturulduğu ifade edilmektedir (Yılmaz vd., 2020, s.8).

Ülkemizde ise eğitim sürecinin uzaktan eğitim çalışmaları ile devam ettirilmesi kararı alınmış, yerel düzeyde yapılan ölçme ve değerlendirme sürecinde ise çevrimiçi sınavlar uygulanmıştır. Ancak ortaöğretim kurumlarına yapılan yerleştirmeler (LGS) ile Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) gibi 2020 yılı merkezi sınavları gerekli tedbirler alınarak yüz yüze uygulanmıştır. Öte taraftan Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından KPSS, ALES, YDS gibi birçok merkezi sınavların tarihleri ertelenmiş ya da iptal edilmiştir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim kapsamında uzaktan eğitim uygulamaları başlatılmıştır. YÖK dersleri platformu açılmış ve paylaşımına açılan dersler ile ilgili öğretim materyalleri sisteme yüklenmiş, öğrencilerle paylaşımı yapılmıştır. Sisteme en çok yüklenen öğretim materyalleri ise sırasıyla video paylaşımı, yazılı dokümanlar ve ders sunumudur (Can, 2020, s.26). Özetle, Koronavirüs (Covid-19) pandemisinden dolayı okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm öğretim kademelerinde açık ve uzaktan eğitim uygulamaları yürütülmekte, bu konudaki çalışmaların hassasiyetle sürdürülebilmesi için ilgili kurumların radikal kararlar almak durumunda kaldığı görülmektedir.

Covid 19 Salgını Nedeniyle MEB Tarafından Uygulanan Uzaktan Eğitim

Dünyaya hızlı bir şekilde yayılan Koronavirüs (Covid-19) salgını, sağlık, ekonomi ve sosyal alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da büyük bir karmaşanın yaşanmasına neden olmuştur. Salgının daha fazla yayılmasına engel olmak için birçok ülke tarafından sokağa çıkma kısıtlaması, sosyal ortamların kapatılması, toplu etkinliklerin iptal edilmesi, eğitime ara verilmesi gibi birçok tedbir kararı alınmış ve uygulanmıştır. Dünya genelinde eş zamanlı yaşanan bu süreç, Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın ve acil durum olarak ifade edilmiş eğitim ve öğretim süreci de acil durumlarda eğitim olarak tanımlanmıştır. Uzun süreli olağanüstü hâl olarak ifade edilen bu dönemde eğitim alanında da kriz yönetimi ihtiyacı oluşmuş; eğitim faaliyetlerinin devamı için çözümler üretilmeye çalışılmıştır (Emin, 2020, s.1).

Ülkemizde ise yüz yüze eğitime ara verilerek 2019-2020 öğretim yılı ikinci dönemi, teknolojik alt yapı imkânlarından yararlanılarak uzaktan eğitim süreciyle tamamlanmıştır. 2020-2021 öğretim yılında kademeli olarak uzaktan eğitimle birlikte yüz yüze eğitim başlamış ancak salgın seyri nedeniyle yüz yüze eğitime tekrar ara verilmiştir. Uzaktan eğitim kararının alınmasıyla öğrencilerin eğitimlerinin sürdürülebilmesi için TRT-EBA TV ilkökul, ortaokul ve lise için üç ayrı televizyon kanalı açılmıştır. EBA'nın içeriği zenginleştirilmiş, gönüllü öğretmenler ile ders anlatım videoları hazırlanmıştır. EBA platformu ve televizyon aracılığıyla derslerin takibine yönelik imkân oluşturulmuş; canlı sınıf uygulaması ile öğrencilerin öğretmenleriyle dijital ortamda buluşması sağlanmıştır. Ayrıca EBA'ya erişim için öğrencilere yönelik sınırlı düzeyde ücretsiz internet erişim imkânı oluşturulmuştur. EBA Akademik Destek bölümünden Yükseköğretim Kurum-

ları Sınavına (YKS) hazırlık yapan öğrenciler ile ortaöğretim kurumları merkezi sınavla hazırlanan 8. sınıf öğrencileri için eğitim materyalleri hazırlanmıştır. MEB tarafından uygulanan Destekleme ve Yetiştirme Kursları (DYK) bu süreçte iptal edilmiş ve uluslararası kapsamdaki öğrenciler hariç olmak üzere okul pansiyonları kapatılmıştır. Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler için özel uzaktan eğitim içerikleri hazırlanmış; öğretmen ve yöneticilerin kişisel ve mesleki gelişimi için uzaktan eğitim çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca öğrencilere ve velilere yönelik rehberlik ve bilgilendirme hizmeti sunulmuştur.

Ülkemizde Covid-19 salgını görülmeden önce uzaktan eğitim çalışmaları çoğunlukla üniversitelerin ilgili alanlarında yetişkin bireylere ve MEB tarafından lise öğrencilerine yönelik yürütülmekte iken salgından sonra bütün sınıf düzeylerine yaygınlaştırılmıştır. Ülkemizde daha önce bütün sınıf düzeylerine ve 18 milyon öğrenciye yönelik eş zamanlı uzaktan eğitim uygulanmadığı için belirli dönemlerde zorluklar da yaşanmıştır. MEB tarafından birçok çalışma uygulansa da öğretmenlerin yükseköğrenim ve hizmetiçi eğitimlerde kriz dönemleriyle nasıl başa çıkabileceği ve eğitim sürecini nasıl yürütebileceğine dair yeterli bilgilerinin olmaması; bazı öğretmenlerin dijital araçları yeterli düzeyde kullanamaması; öğrencilerin dijital araçlara erişiminde ve bu araçları kullanabilmesinde zorlukların yaşanması; dezavantajlı bölgelerdeki öğrencilere ulaşabilme sorunu; öğrencilerin uzaktan eğitimde moral ve motivasyonlarının sağlanmasında yaşanan güçlükler; bireylerin dijital verilerinin korunması hususunda kişisel mahremiyet ve gizliliğinin temin edilememesi, etik kaygıların oluşması gibi birçok parametrenin de bu süreçte göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir (Çetinkaya Aydın, 2020; Bozkurt, 2020a, s.121).

MEB Uzaktan Eğitim Uygulamalarına Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Okullardaki eğitimi doğrudan etkileyen bu salgın sürecinde, eğitimin sağlıklı ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için hem öğretmenlere hem de okul yöneticilerine daha aktif bir rol düşmüştür. Öğrenci, öğretmen ve velilerin hızlı bir şekilde uzaktan eğitim sürecine uyum sağlayabilmesi ve bu kriz durumunda okul içinde dengeyi kurabilmesi için okul yöneticilerinden beklentilerin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda Antalya (1), Bolu (1), Bursa (1), Denizli (1), Düzce (1), İstanbul (2), Konya (1), Malatya (1), Sakarya (1), Yalova (1) illerinde imam hatip okullarında görevli 11 okul yöneticisi ile görüşme yapılmış, onların bakış açısıyla uzaktan eğitim sürecinde yaşanan temel sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmede, yüz yüze ve uzaktan eğitim sürecinde aynı kurumda görev yapan okul yöneticilerinin olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeye katılan okul yöneticilerinden 6'sının imam hatip ortaokulu, 5'inin Anadolu imam hatip lisesinde görevli olduğu; 7'sinin lisans, 4'ünün lisansüstü mezunu olduğu; 9'unun "0-10 yıl" yöneticilik hizmet süresine, 2'sinin de "10 yıl ve üstü" yöneticilik hizmet süresine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Uzaktan eğitimin avantajlı ve dezavantajlı yönleri ile bu süreçte okullarda yaşanan temel sorunlar hakkında imam hatip okullarında görevli okul yöneticilerinin görüşlerinden elde edilen bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Okullardaki eğitimi doğrudan etkileyen bu salgın sürecinde, eğitimin sağlıklı ve etkin bir şekilde yürütülebilmesi için hem öğretmenlere hem de okul yöneticilerine daha aktif bir rol düşmüştür.

MEB Uzaktan Eğitim Uygulamasının Avantajlı Yönleri

İmam hatip okullarında görevli okul yöneticilerinin uzaktan eğitim sürecinin avantajlı yönleri hakkındaki görüşleri;

- Zaman ve mekân konusunda daha esnek bir yapıda ders işlenmesine imkân sağlanması,
- Ödev takibinin daha kolay yapılması,
- EBA içeriklerine dair bilinç düzeyinin artması,
- EBA TV üzerinden derslerin farklı öğretmenler ve yöntemlerle işlenmesiyle öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi,
- EBA sisteminin öğrencilerin performansını ayrıntılı olarak incelemeye izin vermesi,
- Yaşanılan olağanüstü durumun tatil olarak algılanmasına engel olunması,
- Öğrencilerin ve velilerin derslerden geri kalma kaygısını azaltması,
- Kontrolü kolaylaştıran ve geri dönüt alınabilen bir dijital ortamın sağlanması,

- Bireysel farklılıkların gözetilmesine imkân oluşturulması,

- Ulaşımdan kaynaklı ekonomik ve zaman kaybının önüne geçilmesi olarak sıralanmaktadır.

Başaran, Doğan, Karaoğlu ve Şahin (2020) tarafından yapılan araştırmada, pandemi sürecinde uzaktan eğitimin etkililiği üzerine öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri alınmıştır. Öğretmenlere göre uzaktan eğitimin başarılı yönleri sırasıyla; eğitimin aksamaması, sistemin başarılı olması, çağa ayak uydurulması ve öğrenmeyi öğrenmeyi öğrenme olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin uzaktan eğitim sisteminin, eğitimin aksamaması için gerekli olduğunu ve teknolojinin gelişmesiyle başarılı bir şekilde sürdürüldüğünü ifade etmesi dikkat çekicidir.

Yılmaz vd., (2020) tarafından yapılan araştırmada, velilerin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, velilerin %92'si okuldaki eğitimi daha dengeli görmeye başladığını; %69'u pandemi sonrasında da uzaktan eğitimin destek amacıyla devam etmesini istediğini; %72'si çocuklarının

bir an evvel okulların açılmasını istediğini; %87'si uzaktan eğitimle ilgili okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin kendilerini bilgilendirdiğini; %86'sı bu dönemde öğretmenlerce eğitici faaliyetler yapıldığını; %42'sinin MEB uzaktan eğitim uygulamasından (TV, internet) memnun olduğunu; %44'ünün velilere yönelik MEB rehberlik ve bilgilendirme çalışmalarını faydalı bulduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

Sarı ve Nayır (2020) tarafından yapılan araştırmada ise pandemi döneminde eğitimde yaşanan sorunlar ve fırsatlar değerlendirilmiştir. Araştırmada ortaya çıkan eğitim fırsatlarına ilişkin bulgular altı başlıkta sunulmuştur. Bu başlıklar ise sırayla okulların işlevi, yeni eğitim algısı, alternatif eğitim yapılanmaları, 21. yüzyılda öğrenme ve öğretme becerileri, veli katılımı ve okul yönetim becerileridir. Okulların işlevi başlığında, eğitim süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesi; okulların işlevinin değerlendirilmesi; daha sağlıklı okul imkânları oluşturulması yer almaktadır. Yeni eğitim algısı başlığında, ölçme ve değerlendirme alanında farklı sistemler geliştirilmesi; politika belirleyiciler, uygulayıcılar ve paydaşların eğitim sürecindeki rollerinin yeniden belirlenmesi; eğitim sisteminin adil hale getirilmesi ifade edilmektedir. Alternatif eğitim yapılanmaları başlığında, okulların kriz dönemine hazırlıklı olması; uzaktan eğitim program ve materyallerinin geliştirilmesi; özgün çevrimiçi öğrenme ortamlarının sağlanması gerektiği yer almaktadır. 21. yüzyılda öğrenme ve öğretme becerileri başlığında, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ve teknoloji becerilerine katkı sağlanması; öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine uyum sürecinin geliştirilmesi, dijital materyaller ve içeriklerin eğitime entegre olması gerektiği belirtilmektedir. Veli katılımı başlığında, uzaktan eğitim sürecinde velilerin sürece aktif katılımının sağlanması; okul-veli iletişiminin güçlendirilmesi gerektiği yer almaktadır. Okul yönetim becerileri başlığında ise, eğitim planlamalarının ve çalışmalarının geliştirilmesi;

öğretmen ve öğrenci sağlığına ilişkin politikaların oluşturulması; okulun çevre ile iletişimde yeni yolların geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

MEB Uzaktan Eğitim Uygulamasının Dezavantajlı Yönleri

İmam hatip okullarında görevli okul yöneticilerinin uzaktan eğitim sürecinin dezavantajlı yönleri hakkındaki görüşleri;

Yüz yüze eğitime göre öğrencilerin derse odaklanmasında zorluk yaşanması,

- Öğrencilerle göz teması kurulamaması,
- Mimik ve davranışların istenilen düzeyde yansıtılamaması,
- İçine kapanık öğrencilerin derse katılmak istememesi,
- Maddi imkânsızlığı (bilgisayar, internet olmayan) olan öğrencilerin derse katılamaması,
- Ağ bağlantısında yaşanan aksaklıkların kısa sürede giderilememesi,
- Sürekli ekran karşısında kaldığı için sağlık problemlerinin yaşanması,
- Yapararak yaşayarak öğrenme sürecinin sağlıklı yürütülememesi,
- Ölçme ve değerlendirme sürecinin güvenilir bir biçimde uygulanamaması,
- EBA TV üzerinden anlatılan bazı derslerin öğrenciler tarafından anlaşılabilmesi,
- Bilgisayar destekli eğitimde bazı öğretmenlerin yetersiz kalması olarak sıralanmaktadır.

Can (2020) tarafından yapılan araştırmada, MEB uzaktan eğitim süreci değerlendirilmiş ve EBA TV yayınlarının tek yönlü ve kitlesel eğitimi amaçladığı ifade edilmiştir. Arık (2020) tarafından yapılan araştırmada ise öğretmenlerin EBA platformunu daha etkin kullanabilmesi için destek mekanizmalarına ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Aynı araştırmada MEB tarafından uygulanan bü-

tün çalışmalara rağmen, risk grubu altında olan dezavantajlı öğrencilerin eğitime erişimlerinin sağlanmasında güçlük yaşandığı ve bu öğrencilere yönelik telafi eğitimi uygulamalarının yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Başaran vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada, öğretmenlerin görüşlerine göre uzaktan eğitimde eksikliklerin olduğu ve aksaklıkların yaşandığı dile getirilmiştir. Uzaktan eğitimde daha az verim alındığı, dönüt alma/verme hususunda sıkıntı yaşandığı, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimin yerini dolduramayacağı, okul öncesi ve ilköğretim seviyesindeki öğrenciler için uygun olmadığı ifade edilmiştir. Aynı araştırmada, öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin önerileri ise sırasıyla "fırsat eşitliği sağlanmalı, öğrencilerin derslere aktif katılımı desteklenmeli, öğrenci ve veliler bilinçlendirilmeli, rehberlik hizmeti verilmeli, öğrencilerin bireysel farklılıklarına dikkat edilmelidir" ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca "ilgi çekici içerikler geliştirilmeli, alt yapı iyileştirilmeli, materyal kullanımı arttırılmalı, öğretmenlere hizmet içi eğitim düzenlenmeli, telafi eğitimi yapılmalı" görüşlerine de yer verildiği görülmektedir.

MEB Uzaktan Eğitim Sürecinde Okullarda Yaşanan Temel Sorunlar

İmam hatip okullarında görevli okul yöneticilerinin okullarında yaşadıkları temel sorunlara ilişkin görüşleri;

- Maddi imkânları yetersiz olan öğrenciler için telafi eğitime ihtiyaç duyulması,
- Her öğrencinin aynı düzeyde derse katılım göstermemesi,
- Bireysel çalışmaya ve teknolojiye alışkın olmayan öğrencilerin uzaktan eğitime uyum sorunu yaşamaması,
- Öğrencilerin okul ortamından uzak kalması ve akran eğitiminden uzaklaşması,

- Öğrencilerin uzaktan eğitim ve sokağa çıkma kısıtlaması nedeniyle yeterince sosyalleşememesi,
- Mobil cihazların öğrenciler tarafından kontrolsüz bir şekilde kullanılması,
- Mülteci öğrencilerin var olan öğrenme eksiklikleri giderilmeden uzaktan eğitim sürecine dâhil olması,
- Öğretmenlerin desteklenmeye ve motivasyonlarının güçlenmesine ihtiyaç duyulması,
- Bazı öğretmenlerin uzaktan eğitimin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olmaması,
- Bazı velilerin bilinçsiz davranması ve iş birliğine açık olmaması nedeniyle öğrencilere uzaktan eğitim sürecinde istenilen düzeyde katkı sağlanamaması,
- Rehber öğretmeni olmayan okullarda öğrenci psikolojisini yönetmede zorluk yaşanmasıdır.

Başaran vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada, pandemi nedeniyle uygulanan uzaktan eğitim sisteminde öğrencilerin sosyalleşemediği, yeterli düzeyde rehberlik hizmetinin sunulmadığı, kardeş sayısı fazla olan ailelerde eğitim amaçlı kullanılacak dijital materyallere sahip olunamadığı, sistem alt yapısının zaman zaman yetersiz kaldığı, yüz yüze eğitimdeki gibi okul veli arasında sağlıklı iletişim kurulamadığı ve okul ortamının oluşturduğu eğitim öğretim ruhunun verilemediği sonucu çıkarılmıştır.

Bozkurt (2020b) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik algıları incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Öğrenciler pandemi sonrası yürütülen uzaktan eğitimi "kolaylaştırıcı, ilaç gibi, güneş gibi, odam gibi" olarak nitelendirmiştir. Araştırmada bu bulgu, okulların kapatılmasıyla uygulanan uzaktan eğitim çalışmalarının öğrencilerde karşılık bulduğu, öğretmenlerin öğrencilere destek olmasıyla

rehberlik ve yönlendirme ihtiyacının karşılanmaya çalışıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin zaman ve mekân açısından daha rahat olduğu, bilgiye erişimde kolaylık yaşandığı ifade edilmiştir. Ancak aynı çalışmada öğrenciler üzerinde olumsuz metaforların da geliştiğinden bahsedilmiştir. Öğrencilerin en çok dile getirdiği metaforlar ise yalnızlık duygusu, yapaylık, dışsal motivasyon, izolasyon, iletişimsizlik, eşitsizlik ve psikolojik uzaklıktır.

Yılmaz vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada, velilerin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, velilerin %36'sı uzaktan eğitim hizmetinden yararlanabilmek için bir bilgisayara sahip olmadığını; %32'si derslere girişte bağlantı/internet problemi yaşadığını; %25'i bu süreçte çocuğunun dikkat dağınıklığı ve konsantrasyon problemi yaşadığını; %60'ı çocuğunun uyku düzeninin bozulduğunu; %52'si çocuğunun olumsuz davranışlarında artış olduğunu; %63'ü sınava hazırlanan çocuğunun bu süreçten olumsuz etkilendiğini; %60'ı MEB tarafından öğrencilere sunulan rehberlik hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade ettiği görülmektedir.

Sarı ve Nayır (2020) tarafından yapılan çalışmada ise pandemi döneminde eğitimde yaşanan sorunlar ve fırsatlar değerlendirilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan eğitim sorunlarına ilişkin bulgular beş başlıkta sunulmuştur. Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili sorunlar, teknolojik sorunlar, sağlık sorunları, paydaşlardan kaynaklı sorunlar ve diğer sorunlardır. Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili sorunlar başlığında, öğrenmenin kesintiye uğraması; uzaktan öğrenmeyi oluşturma, geliştirme ve sürdürmede yaşanan zorluklar; okul bırakma oranında artış; öğrenmeyi ölçmede yaşanan sorunlar; eğitime ulaşmada eşitsizlik; öğrencilerin yaşadığı öğrenme kayıpları yer almaktadır. Teknolojik sorunlar başlığında, teknolojik yetersizlikler, teknolojiye ulaşamama ve öğretmenlerin teknolojik yetersizlikleri gibi sorunlara yer verilmektedir. Sağlık sorunları başlığında ise öğretmenlerin ve öğrencilerin kendilerini yorgun, bitkin ve kötü hissetmesi; şiddete maruz kalınması ve sosyal izolasyon gibi yaşanan sorunlar ifade edilmektedir. Paydaşlardan kaynaklı sorunlar başlığında, uzaktan eğitime hazırlıksız yakalanan öğretmen ve veliler, öğretmenler için karışıklık ve stres, velilerle sağlıklı iletişim kuramama gibi sorunlar ele alınmaktadır. Diğer sorunlar başlığında ise, çocuk bakımında yaşanan zorluklar ve yüksek ekonomik maliyetler yer almaktadır.

Sonuç

MEB uzaktan eğitim süreci okul yöneticileri, öğretmen, öğrenci ve veli boyutuyla ele alındığında pandemi döneminde eğitimin devam ettiği bilincinin oluşması önemli bir husustur. Okulda geçirilen güzel zamanların ve arkadaşlık ortamının önemi gün yüzüne çıkmıştır. Okul ortamında öğrenciler arasında zaman zaman görülen akran baskısı ve şiddet içerikli davranışların uzaktan eğitim sürecinde yaşanmadığı veya daha az yaşandığı söylenebilir. Ancak okul ikliminden ve akran buluşmasından uzak kalan öğrencilerin sosyalleşemediği de bir gerçektir. İnternet ve bilgisayar eksikliği nedeniyle bazı öğrencilerin eşit şartlarda eğitim alamadığı görülmektedir. Bireysel çalışmaya alışık olmayan öğrencilerde ise uzaktan eğitime uyum sorunu oluşmuştur. Bu süreçte zaman zaman okul ile veli iletişimde aksaklıklar yaşanmıştır.

Diğer bir taraftan zaman yönetimi ve günlük planlamanın değeri anlaşılmış; bu dönemde öğrencilerin sorumluluk bilinci, özdenetim gibi gelişimsel özelliklerine katkı sağlanmıştır. EBA akademik destek platformunun geliştirilmesi ve soru havuzunun oluşturulmasıyla öğrencilerin kaynak ihtiyacı azaltılmıştır. EBA TV ders tekrarları ile bireysel öğrenmenin gerçekleştirilmesi ve öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi açısından imkân oluşturulmuştur.

Bu bağlamda uzaktan eğitimin, yüz yüze eğitimin alternatifi olmasa da salgın sürecinden sonra destekleyici bir öğretim sistemi olarak devam etmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğrenci ders takibinin yapılabilmesi, seminerlerin ve toplantıların okul ortamı dışında uygun zaman diliminde gerçekleştirilebilmesi, öğrenci yararı ve kurumsal faydanın gözetilebilmesi için iletişim teknolojilerinin aktif bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca uzaktan eğitim sürecini etkin bir şekilde yürüten öğretmenlerle iyi örnekler kapsamında tecrübe paylaşımına imkân sağlayan çevrimiçi programlar yapılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Okullarda danışma kurulla-

rı gibi kriz yönetim kurulları oluşturulmalı, doğal afet, salgın gibi olağanüstü durumların yaşanması ihtimaline karşın ön hazırlıkların gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Ölçme ve değerlendirme sistemi uzaktan eğitime uygun hale getirilmelidir. Velilerin eğitime daha aktif bir şekilde katılım sağlayabilmesi için öğrencilerle birlikte dikkat çekici faaliyetler yürütülmelidir.

Yüz yüze eğitimin alternatifi olmasa da salgın sürecinden sonra destekleyici bir öğretim sistemi olarak devam etmesi gerektiği düşünülmektedir. Öğrenci ders takibinin yapılabilmesi, seminerlerin ve toplantıların okul ortamı dışında uygun zaman diliminde gerçekleştirilebilmesinden dolayı öğrencinin yararına ve kurumsal fayda ön planda tutularak iletişim teknolojilerinin kullanılması ve geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Okullardaki eğitime ara verilmesi öğretmenlerin, okul yöneticilerinin, öğrencilerin, velilerin ve diğer paydaşların ilk etapta endişeye düşmesine neden olmuştur. Yeni oluşan bu duruma uyum sağlama sürecinde ise bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların yaşanma sebebinin daha önce ülkemizde benzer bir süreçten geçilmediği ve tecrübe eksikliğinin olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Sarı ve Nayır, 2020, s.962). Salgın dönemlerinde eğitim sürecinin işleyiş biçimi ve olması gerekenler hakkında hazırlıklı olunabilmesi için acil durumlarda eğitim faaliyetlerinin sürdürülebilmesine yönelik eğitim fakülteleri ders programı içeriğinde güncellemeye gidilmelidir. Pandemi süreci, dünya genelinde ve ülkemizde eğitimin geleceğine yönelik daha yenilikçi ve kalıcı çözümler üretilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşanılan süreçten ders çıkarılması ve kriz yönetiminin sonunda bu tecrübelerin fırsata dönüştürülmesi için etkin eğitim politikalarının yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arat, T. ve Bakan Ö. (2011). Uzaktan eğitim ve uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 363-374.
- Atik, İ. (2008). Alternatif eğitim biçimi olarak uzaktan eğitim ve ekonomik etkinliği. *E-Journal Of New World Sciences Academy Social Sciences*, 3(1), 80-89.
- Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E. ve Şahin, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.
- Bozkurt, A. (2020a). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Bozkurt, A. (2020b). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sırasında ilköğretim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik imge ve algıları: Bir metafor analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-23.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Çetinkaya Aydın, G. (2020). Covid 19 salgını sürecinde öğretmenler. (10.12.2020) tarihinde <https://tedmem.org/covid-19/covid-19-salgin-surecinde-ogretmenler> adresinden erişildi.
- Emin, N. M. (2020). Koronavirüs salgını ve acil durumda eğitim. *SETA Perspektif*. (268).
- Sarı, T. ve Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: Sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Toker Gökçe, A. (2008). Küreselleşme sürecinde uzaktan eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 11-12
- Yılmaz, E., Güner, B. Mutlu, H., Doğanay, G. ve Yılmaz, D. (2020). Veli algısına göre pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinin niteliği. Konya: Palet Yayınları.
- Wikipedia (2020). Template: COVID-19 pandemic data. (10.12.2020) tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Template:COVID-19_pandemic_data adresinden erişildi.

Koronavirüs Salgınında Uzaktan Eğitim Faaliyetleri ve Etkileri

Sümeyye Ayyüce ŞAHİN*

Giriş

Aralık 2019'da Çin'in Hebei eyaletine bağlı olan Wuhan şehrinde ortaya çıkan yeni tip koronavirüsün (COVID-19) tüm dünya için bu kadar büyük bir tehdit oluşturacağı başlangıçta hiç tahmin edilmemişti. Virüsün Mart 2020'de hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılması ile sağlık, turizm, ekonomi gibi sektörlerle birlikte tüm dünyada eğitim de salgından ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Bu süreçte ülkeler hızlıca önlemler almaya başlamıştır. Dünyada koronavirüsün yayılımının artması sonrasında hızlı bir şekilde okullar kapatılmış ve yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Eğitime ara verilmesinin ardından ülkelerin altyapılarına göre uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu süreçte ülkelerin sahip olduğu altyapılara ve sistemlere göre dijital araçlar, basılı materyaller, radyo ve televizyon gibi araçlar üzerinden eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Virüsün yayılımının hızlı olduğu nisan dönemindeki verilere bakıldığında zaman (24 Nisan 2020) 166 ülkede toplamda 1.480.292.206 öğrencinin eğitim sürecinden etkilendiği görülmektedir. Nisan ayının ilk haftasında bütün dünyada akademik aralar verildiği ya da koronavirüsten kaynaklı olarak okulların kapatıldığı görülse de nisan ayının sonlarına doğru Çin, Rusya, Norveç, İsveç ve ABD gibi ülkelerde okulların kısmi bir şekilde açılmaya başladığı

görülmektedir¹. İtalya ve Türkiye gibi ülkeler ise bu süreçte eğitim dönemlerini uzaktan tamamlamışlardır. Yeni eğitim döneminde ülkelerin büyük çoğunluğu salgını kontrol altına alarak okullarda yüz yüze eğitimi esas almışlardır. Bu kararların sonucunda birçok ülkede okulların kısmi ya da tamamen açık olduğu, çok az ülkede okulların tamamen kapalı olduğu görülmektedir. 14 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Norveç, İsveç, Finlandiya, Rusya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde okullar tamamen açık; Kanada, ABD, Litvanya, Romanya ve İtalya gibi ülkelerde kısmi açık; Polonya, Türkiye, İtalya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerde ise tamamen kapalıdır².

Türkiye'de Uzaktan Eğitim Süreci

11 Mart'ta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün dünyada pandemi ilan etmesi ve Türkiye'de de ilk vakanın görülmesinin ardından Türkiye'de 16 Mart tarihinde okullar tatil ilan edilmiştir. Koronavirüsün yayılım hızı dolayısıyla örgün yüz yüze eğitim faaliyetlerinin yapılamayacağı öngörülmesinden sonra uzaktan eğitim faaliyetlerine başlanmıştır. 2012 yılında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından kurulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden uzaktan eğitim faaliyetlerine senkron/senkron olmayan bir biçimde 23 Mart tarihi itibarıyla başlanmıştır. Ayrıca sadece EBA platformu üzerinden değil TRT üzerinden de derslerin

*] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Tezli Yüksek Lisans - Ankara/ Türkiye
sahinayyuce@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1178-1127

1) <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>

2) <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>

yapılacağı ifade edilmiştir³. Erişim kolay olması ve maliyetin az olmasından kaynaklı olarak TRT üzerinden de dersler yapılmıştır. 2019-2020 yılı eğitim döneminin ikinci yarısının uzaktan tamamlanmasının ardından, 2020-2021 yılı eğitim dönemine 31 Ağustos tarihi itibarıyla uzaktan eğitimle başlanmıştır. Ardından 21 Eylül itibarıyla birinci sınıflar ve okul öncesi öğrencilerinin haftada bir gün yüz yüze eğitim almaya başlamasıyla okullar aşamalı bir şekilde açılmaya başlamıştır⁴. 12 Ekim'de ise 2-3-4-8 ve 12. sınıfların okula başlamalarıyla aşamalı olarak yüz yüze eğitime geçilmeye devam edilmiştir⁵. Okullarda aşamalı yüz yüze eğitime başlamanın son aşaması ise 2 Kasım tarihinde 5. ve 9. sınıfların kısmi olarak yüz yüze eğitime başlamaları olmuştur⁶. Ancak vaka sayılarının yeniden artmaya başlamasının ardından birinci dönem ara tatili 16-20 Kasım tarihinden sonra birinci dönemin uzaktan eğitim ile bitirileceği MEB tarafından açıklanmıştır⁷. Böylelikle eğitim faaliyetlerinin EBA, TRT ve EBA TV üzerinden devam edeceği ifade edilmiştir.

Uzaktan Eğitim Sürecinin Etkileri Nelerdir?

Türkiye uzaktan eğitim faaliyetlerine hızlı bir biçimde geçmiştir. 16 Mart tarihinde okulların kapatılmasının ardından 23 Mart'ta eğitim faaliyetleri online bir biçimde başlamıştır. Uzaktan eğitim süreçlerine hızlı bir biçimde başlamak, TRT ve EBA gibi platformları hızlı bir biçimde

3) <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-23-marttan-itibaren-uzaktan-egitime-baslayacak/1771386>

4) <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-okullar-ne-zaman-acilacak-21-eylulde-acilacak-mi-mebten-1-sinif-ve-okul-onesi-ile-igili-aciklama-41610292/3>

5) <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ilkokullar-ile-8-ve-12-siniflar-12-ekimde-yuz-yuze-egitime-basliyor/1996638>

6) <https://www.milliyet.com.tr/gundem/okullar-ne-zaman-acilacak-5-6-7-9-10-ve-11-siniflar-ne-zaman-okula-basliyor-6339669>

7) <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/uzaktan-egitim-22-ocak-kadar-surecek-yari-yil-tatiline-bir-haftalik-ara-tatil-suresi-de-eklenecek/2081163>

uzaktan eğitim süreçlerine adapte edebilmek eğitim faaliyetlerinin kesintiye uğramaması açısından önemlidir. Okulların kapalı olmasının yaratmış olduğu olumsuz etkilerin daha fazla büyümemesi hususunda bu adım önemlidir. Ancak uzaktan eğitim sürecinin beraberinde getirdiği fırsatların yanında ciddi riskler de taşımaktadır. Bu nedenle yaşanan bu süreç eğitim alanında süregelen eğitime erişim, eğitimde fırsat eşitsizliği gibi tartışmaları da beraberinde daha fazla gündeme getirmeye başlamıştır.

Ev içerisindeki ortam, eğitime erişim sağlayacak kaynaklar/ araçlar ve veliler eğitimde daha önemli etkenler haline gelmiştir. Uzaktan eğitimin yapıldığı bu süreçte velilerin dahil olma biçimleri, ev ortamlarında sahip oldukları fiziki imkanlar, ilgilenme düzeyleri gibi hususlar daha fazla belirleyici hale gelmiştir

Eğitim faaliyetlerinin uzaktan eğitim şeklinde devam etmesiyle birlikte ev ortamı eğitimin en temel alanı haline gelmiştir. Okul ortamından uzaklaşan bu yeni sistem de belirli faktörler daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Ev içerisindeki ortam, eğitime erişim sağlayacak kaynaklar/ araçlar ve veliler eğitimde daha önemli etkenler haline gelmiştir. Uzaktan eğitimin yapıldığı bu süreçte velilerin dahil olma biçimleri, ev ortamlarında sahip oldukları fiziki imkanlar, ilgilenme düzeyleri gibi hususlar daha fazla belirleyici hale gelmiştir (Özer vd., 2020). Öğrencilerle ilgilenmek, ödevlerine yardımcı olmak, öğretmenleri ve okulları ile güçlü iletişim kurabilmek eğitim sürecini olumlu bir şekilde desteklemektedir. Bununla birlikte eğitimin uzaktan online platformlarda sürdürülebilmesi ve senkron/senkron olmayan eğitime dahil olabilmek için dijital araç-

lara sahip olmak, dijital araçları etkili kullanabilmek ve teknolojik okuryazarlık düzeyi de önemli unsurlar haline gelmiştir. Ayrıca dijital araçlara sahip olma ve etkili kullanma hususları açısından eğitimdeki eşitsizliklerin dijital ortamda da devam ederek dijital eşitsizlikleri meydana getirdiği görülmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) *dijital bölünme* kavramını farklı sosyoekonomik düzeyler üzerinden bilgi teknoloji ve iletişim araçlarına erişimleri, kullanımları açısından meydana gelen farklılaşma olarak tanımlamaktadır (OECD, 2001).

Bu noktada, eğitim sürecine dahil olabilmek için gerekli dijital araçlara sahip olmak oldukça önemlidir. Eğitim süreçlerine dahil olabilmek ve eğitim süreçlerinden geri kalmamak adına dijital araç sahibi olmak önemli bir nokta olarak görülmektedir. Ancak bu bile tek başına yeterli değildir. Bununla beraber dijital araçların kullanımı da önemli bir faktördür. Evde yeterli düzeyde dijital aracın olup olmaması, cep telefonunun yeterli olup olmaması, teknik düzeyde nasıl kullanıldığı da bir diğer önemli faktörlerdir (Williamson vs., 2020). Bunun yanı sıra altyapı yetersizliği de öğrencilerin uzaktan eğitim faaliyetlerine erişim

problemini ortaya koymaktadır (Lemana, 2020). Altyapı yetersizliği yaşayan öğrenci ve öğretmenler eğitim faaliyetlerinde aktif olamamakta ve bu durum eğitimsel eşitsizlikleri artırmaktadır. Örneğin; Nepal’de yapılan bir çalışmada insanların dijital araçlara erişiminin %56 olduğu tahmin edilirken, dijital bir şekilde uzaktan eğitim yapabilecek okul oranının %13 olduğu belirtilmektedir (Dawadi, 2020). Bu nedenle alt yapı önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital araçlara erişim ve altyapı yetersizliğinden sonra dijital eşitsizliği ortaya çıkaran diğer bir faktör, teknolojik okuryazarlık seviyeleridir. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve uzaktan eğitim sürecinde daha fazla aktif olan velilerin teknolojik okuryazarlık seviyeleri eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi açısından önemlidir. Teknolojik okuryazarlık düzeyinin düşük olması eğitim faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir (Dawadi vd., 2020). Teknolojik okuryazarlık eksikliği bu süreçte eğitim platformlarını kullanmayı, dersler yapmayı ve öğrencilerle iletişim kurmayı öğretmenler açısından etkilerken, derslere katılım sağlayamama, öğretmenlerle ve okul ile etkili iletişim kuramama açısından da velileri ve öğrencileri etkilemektedir. Bu bağlamda uzaktan eğitim süreçlerinden en fazla olum-

suz etkilenen kesimlerin de dezavantajlı gruplar olduğu görülmektedir (Çelik, 2020a; Çelik 2020b; Sen ve Tucker, 2020). Göçmen olmak, ekonomik açıdan yoksun olmak gibi etkenler neticesinde dezavantajlı gruplar bu süreçten daha fazla etkilenmektedir.

OECD (2020), bir politika metninde öğrencilerin cep telefonuna daha kolay erişebileceğini ancak bilgisayar ve tablet gibi araçlara daha zor erişeceğini ve hükümetlerin bu husus çerçevesinde öğrencilere destek sağlaması gerektiğini belirtmiştir⁸. Benzer bir şekilde Milli Eğitim Bakanlığının açıkladığı eğitim istatistiklerinde derslere EBA üzerinden katılan öğrencilerin %45'inin bilgisayar, %5'inin tablet ve %54'ünün ise mobilden eğitim süreçlerine dahil olduğu belirtilmiştir⁹. Bu duruma yönelik bir çözüm sunmak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 7 Ekim 2020 tarihinde yapılan açıklamada öğrencilere aşamalı olarak 500 bin tablet dağıtılacağı belirtilmiştir¹⁰. Öğrenci erişimlerinin az olmasının yanı sıra öğrencilerin erişim araçları da eğitim sürecine yeterli bir düzeyde dâhil olamadıklarını göstermektedir. Erişebilen öğrencilerin yarısından fazlasının mobil ile derse dâhil olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin pandemi sırasında eğitim faaliyetlerine ara vermelerinin ardından uzaktan eğitim sürecine geçmeleri neticesinde yaşadıkları öğrenme kayıpları da önemli bir husus olarak olumsuz yönde öğrencileri etkilemiştir (Çelik, 2020b). Derslere erişememe, katılmama ya da derslerin online eğitim sürecinde yapılmaması gibi noktalar öğrencilerde öğrenme kayıpları riskleri söz konusu olmuştur. Ayrıca dezavantajlı grupların öğrenme kayıplarının uzaktan eğitim sürecinde daha da artması söz konusu olabilmektedir. Mart ayı itibarıyla eğitim yılının ikinci

döneminde öğrenciler sınavsız bir şekilde yalnızca ilk dönem değerlendirmelerine göre sınıfları geçmiştirler. Bu nedenle öğrenme kayıpları için telafi eğitimleri gündemi oluşturmuştur.

Öğretmenler bu sürecin en etkin aktörlerindedir. Ders yapma, araçlara erişim ve teknolojik okuryazarlık seviyeleri eğitim süreçleri için önemli olmuştur. Bunun yanı sıra veli ve öğrenci iletişimi de etkili bir faktör olmaktadır (Çelik, 2020b). Eğitim-Bir-Sen'in yaptığı bir çalışmada öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin %24'ünün canlı ders yapmadığı, %45'inin ise haftada birkaç gün canlı ders yaptığı görülmektedir (Eğitim-Bir-Sen, 2020). Bu nedenle öğretmenlerin ders yapma durumları, öğrenciler ve velilerle kurdukları iletişimler eğitim süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Olumsuz noktada öğrencilerin öğrenme kayıpları daha da artmaktadır. MEB uzaktan eğitim istatistiklerini belirli aralıklarla kendi sitesinden paylaşmaktadır. Temel eğitimde 18 milyon öğrenci bulunurken pandeminin başladığı ilk eğitim döneminde (23 Mart-5 Haziran) 7 milyon 220 bin öğrencinin aktif olarak derslere katıldığı görülmektedir¹¹. Bu sayının azlığının yanı sıra öğrencilerin hangi aralıklarla ne kadar derse girdiği bilinmemektedir. Bu nedenle derslere dahil olma oranı da düşüktür. Öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine dahil olmalarının kısıtlı bir oranda gerçekleşmesi de öğrenme kayıpları ve eşitsizlikleri daha da artırmaktadır.

Salgının bir etkisi de öğrencilerde meydana gelebilecek olan psikolojik etkilerdir. Okul, öğrenciler için eğitim ortamı haricinde sosyalleşme alanıdır. Bu nedenle öğrencilerin sosyal alanlarından uzak kalmaları ve bunun yanı sıra sokağa çıkma yasağı gibi etkenlerle karşı karşıya kalmaları ve aynı zamanda pandemiden kaynaklı yaşanan olumsuz sağlık durumları öğrencileri negatif bir biçimde etkilemektedir. Pandeminin uzun sürmesi sonrasında sağlık, ekonomi gibi durumlarda öğrencilerin olumsuz etkilenmeleri

8) <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-responses-to-covid-19-embracing-digital-learning-and-online-collaboration-d75eb0e8/>

9) <https://www.meb.gov.tr/turkiye-uzaktan-egitim-istatistikleriyle-dijital-dunyanin-listelerini-zorladi/haber/21158/tr>

10) <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-500-bin-tabletin-dagitimina-gelecek-haftadan- itibaren-basliyor/1998880>

11) <http://yegitek.meb.gov.tr/www/sayilarla-uzaktan-egitim-23-mart-5-haziran-2020/icerik/3054>

olasıdır (Reimers ve Schleicher, 2020). Bu durum öğrencilerin eğitim faaliyetlerini ve psikolojik süreçlerini etkilemektedir. Çelik ve Şahin (2020) tarafından yapılmış olan bir nitel çalışmada öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin motivasyonlarının başta yüksek olduğu ancak okulların uzaktan eğitime devam etmeleriyle birlikte motivasyonlarının daha da düştüğü hatta derslere katılım ve ödevleri yapma oranlarının iyice azaldığı belirtilmiştir. Bu noktada öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerinde motivasyonlarının giderek düştüğü ve eğitim süreçlerinden giderek uzaklaştıkları söylenebilir. Aynı çalışmada velilerle yapılan görüşmelerde de öğretmenlerin derslere devam etme, veliler ile kurdukları iletişim düzeyine göre bu sürecin daha etkili geçtiği belirtilmiştir.

Sonuç

Yeni tip koronavirüsün görülmesinin ardından eğitim faaliyetlerinin uzaktan gerçekleştirilmesi yönündeki kararlar neticesinde ülkeler altyapılarına ve ortamlarına göre kararlar almıştır. Ülkelerin genel olarak nisan ayı sonrasında kısmen okulları açtığı ve eylül ayı sonrası yeni dönemde de okulları açmayı önceliledikleri görülmektedir. Türkiye’de ise okullar aşamalı olarak açılmış ancak kasım ayı sonu itibarıyla tekrar kapanarak uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitim sü-

reçleri getirdiği avantajların yanı sıra ciddi riskler de taşımaktadır. Dijital eşitsizlik, öğrenme kayıpları ve psikolojik olarak yaşanan durumlar öğrencilerin yaşadıkları eğitimsel eşitsizlikleri dijital boyutta da devam ettirmektedir. Öğrencilerin dijital araçlara sahip olmamaları ya da dijital araçları yeterince aktif kullanamamaları eğitimsel eşitsizliklerin dijital boyutta da devam ettiğini göstermektedir. Öğrenciler dijital araçlara sahip olmamaları sonucunda derslere katılamamakta, eğitim süreçlerine dahil olamamaktadır. Aynı şekilde sadece bu araçlara sahip olmak değil, ev ortamındaki fiziki ortam, velilerin ilgilenme oranları ve öğretmenlerle kurulan iletişimlerdeki farklılaşmalar aynı zamanda eğitimdeki eşitsizlikleri de ortaya yeniden çıkarmaktadır. Ayrıca bu süreçte derslerin yapılma durumuna bağlı olarak öğrencilerde erişim noktasında yaşanan aksaklıklar öğrenme kayıplarına neden olmaktadır. Buna yönelik telafi mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin hem eğitim gördükleri hem de sosyalleşme alanlarının olduğu okullar, öğrencilerin yaşadıkları psiko-sosyal süreçler de göz önüne alınarak tüm dünyada açılma eğilimindedir. Bu nedenle Türkiye’de de sorunların ilerleyen dönemlerde derinleşeceği göz önüne alındığında örgün eğitime bir an önce geçmek oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Çelik, Z. (2020a). *Covid-19 salgınının gölgesinde eğitim: Riskler ve öneriler*. (Odak Analiz No. 5). Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Çelik, Z. (2020b). Pandemi sonrası dünyada ve Türkiye’de eğitim. Perspektif Online. <https://www.perspektif.online/pandemi-sonrasi-dunyada-ve-turkiyede-egitim/>
- Çelik Z. ve Şahin, S.A. (2020). Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde eğitimsel eşitsizliklerin yeniden üretimi. Fatih Kaleci ve Emrah Başaran (Ed.), *Pandemi sürecinde sosyoekonomik değişim ve dönüşümler: Fırsatlar, tehditler ve öneriler* (587-623ss). Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayinevi.
- Dawadi, S., Giri, R. ve Simkhada, P. (2020). *Impact of COVID-19 on the education sector in Nepal-Challenges and coping strategies*. Sage Submissions. <https://doi.org/10.31124/advance.12344336.v1>
- Eğitim-Bir-Sen. (2020). *Pandemi sürecinde okulları güvenle açmak: Öğretmen ve veli araştırması*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Lemana, Y.C. (2020). Internet access is not a right, it is a privilege: Covid-19 pandemic’s exacerbation of the digital divide in the Philippines. *Cross Cultural Communications*.
- OECD. (2001). *Dijital divide*. <https://www.oecd.org/sti/1888451.pdf>
- Özer, M., Suna, H. E., Çelik, Z. ve Aşkar, P. (2020). Covid-19 salgını dolayısıyla okulların kapanmasının eğitimdeki eşitsizlikler üzerine etkisi. *İnsan ve Toplum*, 10 (4), 217-246. [dx.doi.org/10.12658/M0611](https://doi.org/10.12658/M0611)
- Reimers, F. M. ve Schleicher, A. (2020). *A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020*. OECD.
- Sen, A. ve Tucker, C. E. (2020). Social distancing and school closures: Documenting disparity in internet access among school children. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3572922> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3572922>
- Williamson B., Eynon R. ve Potter, J. (2020) Pandemic politics, pedagogies and practices: digital technologies and distance education during the coronavirus emergency. *Learning, Media and Technology*, 45:2, 107-114, doi: 10.1080/17439884.2020.1761641.

Büşra GÜR YILMAZ*

Ergenlik Dönemi ve Ergenlikte Dijital Bağımlılık

Giriş

Modern toplumun getirilerinden biri olan dijital dünya bireylere birçok bilgiye kolayca erişme, kendini ifade etme, farklı insanlarla iletişim kurma, çok farklı alanlarda eğlenceli vakit geçirme gibi olanaklar sağlar. Bu olanakların nasıl kullanıldığı dijital dünyanın bireyler üzerinde avantaj mı? Dezavantaj mı? oluşturduğunu belirler. Dijital dünyanın sunmuş olduğu avantaj ve dezavantajlardan en fazla etkilenenler ise ergenlerdir. Çünkü ergenler, eleştirel kapasiteye genelde sahip değildirler. Bundan dolayı da çevrimiçi içeriklerin ve kurulan ilişkilerin güvenilirliğini sorgulayacak yetiye sahip değildirler (UNICEF, 2017). Bununla birlikte ergenler dijital dünyanın içerisinde çok çabuk kaybolabilmekte, vakitlerinin çoğunu bunun için harcayabilmekte, bu davranışları alışkanlığın ötesine geçerek çabucak bağımlılığa dönüştürebilmektedir. Aynı zamanda ergenlik dönemi, dijital bağımlılık açısından kritik bir dönemdir. Dijital dünyanın sunduğu sosyal medya, akıllı telefon, internet ve dijital oyunların kullanımı ergenler arasında daha yaygındır. Bundan dolayı ergenler dijital bağımlılık konusunda daha hassastır ve birincil riskli gruptur (Savcı ve Aysan, 2017). Bütün bu veriler dijital bağımlılığın özellikle ergenlik döneminde daha fazla önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Bu yüzden yapılan

bu çalışmada öncelikle ergen bireyleri daha iyi anlayabilme adına ergenlik döneminin belli başlı bazı kritik özellikleri göz önünde bulundurulmuş ve dijital bağımlılık ergenlik dönemi temel alınarak incelenmiştir.

Ergenlik Dönemi

Ergen sözcüğü batı kaynaklarında “adolescence” olarak geçen kelimedenden türeyen “adolescent” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır (Avcı, 2010). Ergenlik, insan gelişimi baz alındığında çocukluk dönemini takip eden dönemden erişkinliğe kadar olan süreç arasında bulunan bir dönemdir (Koç, 2004). Ergenliğe dair yapılmış çeşitli tanımlar vardır. Bunlardan birkaçını ele alacak olursak, Lindgren ve Byrne ergenliği, yetişkinlik ve çocukluk dönemlerini baz alarak iki dönem arasındaki gelişim aşaması olarak tanımlamıştır (Avcı, 2010). Santrock’ a göre ergenlik, 10-12 yaşlarında başlayan yetişkinlik ve çocukluk arasında köprü vazifesi gören bir gelişim dönemidir (2012) Aristo’ya göre ise ergenlik, bireylerde seçim yapabilme kabiliyetinin geliştiği evre ve dönemdir (Sarıkaya, 2015). G. Stanley ise “stresli ve fırtınalı” kelimeleriyle ergenlik dönemini tanımlar (Koç, 2004). Piaget ergenliği soyut işlemsel düşüncenin kişide gelişmeye başladığı ya da gelişti-

*] Öğretmen, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul / Türkiye
busragr53@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3098-5237

ği dönem olarak tarif eder (Özçelik ve Karamustafaoğlu, 2002). Bir başka tanımda ise ergenlik, çocukluktan erişkinliğe geçişte fiziksel, cinsel ve psikososyal değişim, olgunlaşma ve gelişme olarak yapılmıştır (Parlaz, Tekgül, Karademirci ve Öngel, 2012). Ergenlik dönemini UNESCO'da tanımlamıştır. UNESCO ergenlik dönemini, kişinin öğrenim gördüğü, ekonomik bağımsızlığını elde edemediği, hayatını kazanmakla meşgul olduğu ve evli olmadığı bir gelişim dönemi olarak tanımlar (Koç, 2004). Görüldüğü gibi ergenlik döneminin birçok tanımı yapılmıştır. Tanımlar yapılırken ergenlik döneminin farklı özellikleri temel alınarak bu özelliklerin baskınlığına ve önemine işaret edilmiştir. Ergenlik kavramıyla çok karıştırılan erenlik ise ergenlik döneminde bulunan kişilerin fiziki ve hormonal olgunlaşmalarıdır (Santrock, 2017).

Ergenlik döneminde bireyler fiziksel, hormonal ve duyuşsal değişimler yaşarlar. Bu değişimler hızla geliştiği için çoğu ergenin bu sürece adapte olması zaman alır. Ve ergenin hem kendisiyle hem çevresiyle çatışması başlar. Bu çatışmaların Ergenlik döneminde meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin bireylerde oluşturduğu farklılaşmayla ortaya çıktığı söylenebilir

Ergenlik döneminde bireyler fiziksel, hormonal ve duyuşsal değişimler yaşarlar. Bu değişimler hızla geliştiği için çoğu ergenin bu sürece adapte olması zaman alır. Ve ergenin hem kendisiyle hem çevresiyle çatışması başlar. Bu çatışmaların Ergenlik döneminde meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin bireylerde oluşturduğu farklılaşmayla ortaya çıktığı söylenebilir (Gündüz, 2012). İnsan gelişimi dönemlerinin içinde belki de en hızlı ge-

leşime ve değişime uğranılan ergenlik dönemine adım atmayı ve ergenlikteki değişimi erinliğe ulaşmayı başlatan ve sağlayan faktör ise hormonlardır. İnsan gelişiminin en önemli ve kritik dönemi olarak sayabileceğimiz ergenlik döneminin çeşitli özellikleri vardır. Bu özellikleri içerikleri bakımından bilişsel ve sosyoduygusal olarak kategorize edebiliriz. Ergenlik dönemine ait en önemli ve kritik özellikler ise bilişsel özelliklerde soyut düşünme, ergen benmerkezciliği sosyoduygusal özelliklerde ise benlik saygısı ve kimlik oluşturmaktır.

Ergenlikte Bilişsel Gelişim

Çocukluk döneminden çıkan ergen insan gelişiminin gereği olarak bazı farklılıklar ve gelişim özellikleri gösterir. Hormonların tetiklediği ergenlik dönemindeki hızlı değişim fiziksel olduğu kadar bilişsel ve duygusal değişimleri de kapsamaktadır. Ergen bir bireyin bir sonraki gelişim dönemi olan ilk yetişkinliğe adım atmasındaki süreci yöneten en önemli gelişim alanı bilişsel (zihinsel) gelişimdir. Ergenlik dönemindeki en zor gelişim süreci bilişsel gelişim sürecidir (Gül ve Güneş, 2009). Ergenlik dönemindeki bilişsel gelişim ve değişimin başlıcaları soyut düşünme ve benmerkezciliğidir. Bundan dolayı ergenlikte bilişsel gelişim soyut düşünme ve benmerkezcilik özellikleriyle incelenecektir.

Ergenlik döneminde soyut düşünme: Birey çocukluk döneminde sahip olduğu somut işlemler döneminden ergenlikle birlikte soyut işlemler dönemine geçer. Ancak yapılan son çalışmalarda elde edilen bulgular yalnızca üç ergenden birinin ergenlik döneminde soyut işlemler dönemine geçtiğini gösterir (Santrock, 2017). Soyut işlemler dönemine geçişle birlikte soyut düşünen ergen, dış dünyayı daha farklı bir şekilde algılar, olayları sorgulamaya başlar, kendisi ve dünya ile ilgili düşünmeyle daha fazla meşgul olur (Avcı, 2010). Ergen soyut düşünmeyle birlikte daha geniş ve derin düşünmeye başlar, anı düşünmekle kalmayıp

geçmiş ve geleceği de düşünerek sorgulamaya başlar (Gündüz, 2012). Soyut düşünceyle birlikte ergen ideal hayat şartlarının ne olduğunu, gelecekteki olasılıkların neler olabileceği ve bütün bunlarla ilgili neden düşünmeye başladığını düşünür (Santrock, 2017).

Zihinsel gelişim alanının kurucusu olan Piaget soyut düşünmeyi sahip olduğumuz en önemli başarı olarak addeder (Öngen, 1993). Piaget'e göre insan gelişiminin son aşaması olan soyut düşünme ergenlik döneminde 11-15 yaşları arasında ortaya çıkar ve tüm yetişkinlik süresince devam eder (Santrock, 2017). Soyut düşünme ve soyut düşünme evresi bireylere şekil veren temel bir unsur olarak kabul edilebilir. Soyut düşünme ergen bireylerde ahlaki yapıyı şekillendirir ve değerlerin farkına varabilmeyi sağlar (Koç, 2004). Toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte her toplumda bireylerin uyması beklenen ahlaki kurallar mevcuttur. Soyut işlemler dönemine dayanan ahlaki kuralların farkına varıp kabullenme yeterli ve uygun bir soyut düşünme ve bilişsel gelişimle mümkündür. Bundan dolayı aynı zamanda ergenlik dönemi soyut düşünebilmeye birlikte ergenlerin ahlaki değerler bakımından

hassas oldukları bir dönemdir. (Koç, 2004). Bütün bu gelişim ve değişimleri değerlendirdiğimizde ve göz önünde bulundurduğumuzda özetle soyut işlemler dönemiyle birlikte soyut düşünebilme ergenin kişiliğinin oluşmasında yardımcı olurken davranışlarında farklılıklar meydana gelmesini sağlar.

Ergen benmerkezciliği: Ergen benmerkezciliği, ergen bireyin davranış ve görüntüsüyle ilgili öz farkındalığının artmasıdır (Santrock, 2017). Bu dönemde ergen kendini çok önemser ve dünyanın merkezinde görür. Bundan dolayı kendine saatlerce zaman ayırabilir. Elkind'e göre ergenlik döneminde benmerkezciliğin ortaya çıkmasının nedeni, ergen bireyin soyut işlemler dönemiyle birlikte kendisini ve başkalarını soyut olarak değerlendirmekte güçlük çekmesidir (Özçelik ve Karamustafaoğlu, 2002). David Elkind' a göre ergenlikte benmerkezciliğin iki önemli ögesi vardır. Bunlar hayali seyirci ve kişisel hikâyedir (Santrock, 2017). Hayali seyirci, ergen bireyin diğer insanların kendisi kadar onun davranış ve görüntüsüyle ilgilendiğini, ona hayran olduğuna ya da tam aksine aşırı eleştirel olduğuna inması ve hayali bir seyirciyle daima birlikte oldu-

ğunu düşünmesidir (Özçelik ve Karamustafaoğlu, 2002). Bu inanışla birlikte ergen bireyle dış görüntüleriyle fazlaca ilgilenirler ve dış görünüşlerini oldukça önemserler. Bir ergen için giyimi, yüzündeki sivilceleri, saç vb. oldukça önemlidir. Ergen benmerkezçiliğin ikinci ögesi olan kişisel hikâye ise, ergenin sahip olduğu tek ve yenilmez olduğu düşüncesidir (Santrock, 2017). Kişisel hikayeye birlikte ergen bireyler eşsiz olduklarını düşündükleri için kimsenin onları anlamayacağını düşünür, yenilmez olduklarını düşündükleri içinde çoğu olgu ve olay karşısında tedbirsiz davranırlar.

Ergenlikte Sosyoduygusal Gelişim

Sosyoduygusal gelişim, ergen bireyin kendini ifade edebilmesi, oto kontrolünü sağlayabilmesi, kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde olması ve yine kendisiyle ve çevresiyle barışık olmasıdır (Durualp, 2014). Ergenlik döneminde sosyoduygusal gelişim, bilişsel gelişimin tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. Çünkü insan gelişimi alanları birbirleriyle etkileşim içerisindedir. Sosyoduygusal gelişim ergenlerin duygu ve kişiliklerindeki değişikliklerle birlikte diğer insanlarla olan ilişkilerindeki gelişim ve değişimleri de içerir (Eryılmaz, 2011). Bundan dolayı ergenlik döneminin önemli gelişim alanlarından biri olan sosyoduygusal gelişim, dönemin kritik unsurlarından olan ve birbirleriyle ilişkileri bulunan benlik saygısı ve kimlik oluşturma bakımından incelenecektir.

Benlik saygısı: Branden'e göre benlik saygısı, kişinin kendisine olan güveni ve doyum duygusudur (Sarıkaya, 2015). Yine benlik saygısı, kişinin benliğe dair genel değerlendirme boyutudur. Benlik kavramı ise, benliğin daha özel alanlardaki değerlendirmesidir (Santrock, 2017). Benlik saygısı, kendini aşağı ya da üstün görmeden kendinden memnun olma, kendini değerli görme, kendini olduğu gibi kabullenme ve kendine güvenmeyi sağlayan olumlu bir duygu durumu-

dur (Sarıkaya, 2015). Benlik saygısı bireylerin mutlu, doyuma erişmiş bir hayat yaşamasında önemli bir role sahiptir. Kişilerin benlik saygısı, içinde bulunduğu kültürün etkisiyle ve fiziksel görünümüyle de ilişkilidir (Gönül, 2008). Nitekim ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda ergenlerin bedenlerinden memnun olmaları ile benlik saygıları arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Koç, 2004). Rogers'ın kişilik kuramında benlik saygısı oldukça önemlidir. Benlik algısal alanın bir parçasıdır ve kişinin kendi hakkında sahip olduğu bir imajdır. Benlik "ben neyim?" ve "ben ne yapabilirim?" sorularının farkında olmayı sağlar (Sarıkaya, 2015).

Ergenlik ve ileri çocukluk dönemleri benlik saygısının oluştuğu önemli dönemlerdir. Ergenlik döneminde bireyler kendi dış görünüşleriyle oldukça ilgili olduğundan dolayı benlik saygıları fiziki etmenler kapsamında etkilenip şekillenebilir. Benlik saygısı özellikle ergenlerde bazen gerçeğe aykırı inanç ve algıları yansıtır Örneğin ergen bir bireyin benlik saygısı akranlarına kıyasla daha zeki olabilir ya da kız bir ergen bireyin benlik algısı çirkin olduğuna dair bir algılamaya işaret edebilir.

Ergenlik ve ileri çocukluk dönemleri benlik saygısının oluştuğu önemli dönemlerdir. Ergenlik döneminde bireyler kendi dış görünüşleriyle oldukça ilgili olduğundan dolayı benlik saygıları fiziki etmenler kapsamında etkilenip şekillenebilir. Benlik saygısı özellikle ergenlerde bazen gerçeğe aykırı inanç ve algıları yansıtır (Santrock, 2017). Örneğin ergen bir bireyin benlik saygısı akranlarına kıyasla daha zeki olabilir ya da kız bir ergen bireyin benlik algısı çirkin olduğuna dair bir algılamaya işaret edebilir. Bütün bu algılamalar doğru olmayabilir. Ergen bireylerin algılarının tam tersi bir durum söz konusu olabilir. Ergenlerde

doğru bir benlik saygısının oluşması oldukça önemlidir. Zira benlik saygısı ahlaki kurallara, insani ilişkilere, akademik başarıya önemli etkileri olan bir unsurdur.

Kimlik oluşturma: Ergenlik döneminin bir diğer önemli özelliği de kimlik oluşturmaktır. Kimlik, bireyin kendini betimlemesi ve birçok parçadan oluşan yine parça parça gelişen bir unsurdur (Santrock, 2017). Aynı zamanda kimlik, bireyin kendisini duyumsamasıyla ilgili psikolojik bir duyumsamadır (Gönül, 2008). Ergenlik dönemi, ergenlerin bireysel kimlik oluşturdıkları temel evredir (Sarıkaya, 2015). Ergen gelişiminde kimlik oluşumunun önemini vurgulayan Erikson'un psikososyal gelişim evrelerinden beşinci gelişim evresi kimlik oluşturmaktır. "Kimlik kazanmaya karşı kimlik bocalaması" olarak geçen beşinci evre bir sonraki gelişim dönemi için önemli bir belirleyicidir. Erikson'a göre kimlik kazanma yaşam boyu devam eden, tek bir gelişim evresine sıkıştırılmaması gereken bir unsurdur. Ancak kimlik keşfi ergenlik döneminde fazlasıyla yoğunlaştığından ergenlik dönemi kimlik kazanmada kritik bir gelişim evresidir (Atak, 2011). Erikson'a göre ergenlerin kimlik keşfine yoğunlaşmasının sebepleri; fiziksel görünüşte meydana gelen değişiklikler, gelişen bilişsel kapasite, geleceğe yönelik önemli kararları alma zamanı olması gibi nedenlerdir (Gönül, 2008). Ergen bireyin bu evrede çözmesi gereken karmaşa kimlik kazanma karmaşasıdır. Ergen bu evrede kendisine "ben kimim?" sorusunu sorarak cevaplarını "özdeşleşme" ve "taklit" araçları ile olacağı kişiye bürünerek cevaplandırmaya çalışmaktadır (Gürses ve Kılavuz, 2011). Ergenlerin kimlik kazanması yetişkinlik sorunlarına karşı hazır olmayı gerektirmektedir ve temel güven duygusunu kazandırır (Gönül, 2008). Bundan dolayı kimlik kazanmak ile benlik saygısı birbiriyle ilişkilidir ve ergenin bu dönemde sağlıklı bir kimlik edinebilmesi gelecek gelişim evreleri açısından oldukça önemlidir.

Ergenlikte Dijital Bağımlılık

Bağımlılık, bireylerin herhangi bir madde veya davranış üzerinde kontrolsüz davranması ve onusuz hayatını idame ettirememesi durumu (Çetinkaya, 2019). Aynı zamanda bağımlılık, herhangi bir hastalığı tedavi etme dışında kullanılan her herhangi bir madde için gittikçe artan önüne geçilmeyecek derecede istek ve arzu uyandıran, istek ve arzunun karşılanmamasıyla birlikte de oluşan olumsuz ruhsal ve bedensel durumlardır (Aslan, 2019). Ögel'e göre ise bağımlılık, bireylerin kullandığı maddeyi birçok kez denemesine rağmen bırakamaması ve gittikçe artan kullanım oranı oluşması, kullanmayı bıraktığında ise yoksunluk belirtilerinin meydana çıkması, zararlarının farkında olmasına rağmen kullanmayı sürdürmesi durumudur (Balcı ve Baloğlu, 2018). Bağımlılık sadece madde üzerinden gerçekleşmez. Bazı bağımlılıklar davranışsal bağımlılıklar olarak nitelendirilir ve bu bağımlılıkların kökeninde sürekli tekrarlanma vardır (Çetinkaya, 2019). Davranışsal bağımlılık, bireylerin zarar verici sonuçları olmasına rağmen kontrolsüz bir şekilde bir davranışı devam ettirmesidir (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Özdinçler, 2018). Bireylerin yaşadığı teknolojiye yönelik internet, akıllı telefon, sosyal medya, sanal oyunlar gibi davranışsal bağımlılıklar "dijital bağımlılık" adı

Çocukların ve ergenlerin küçük yaşlardan itibaren teknolojiyle tanışıp dijital maruz kalmalarının olumlu ve olumsuz yönleri her zaman tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte dijital unsurların doğru bir şekilde kullanılmaması halinde gelişim ve sağlık sorunları ortaya çıkabileceğine dair bulgular mevcuttur.

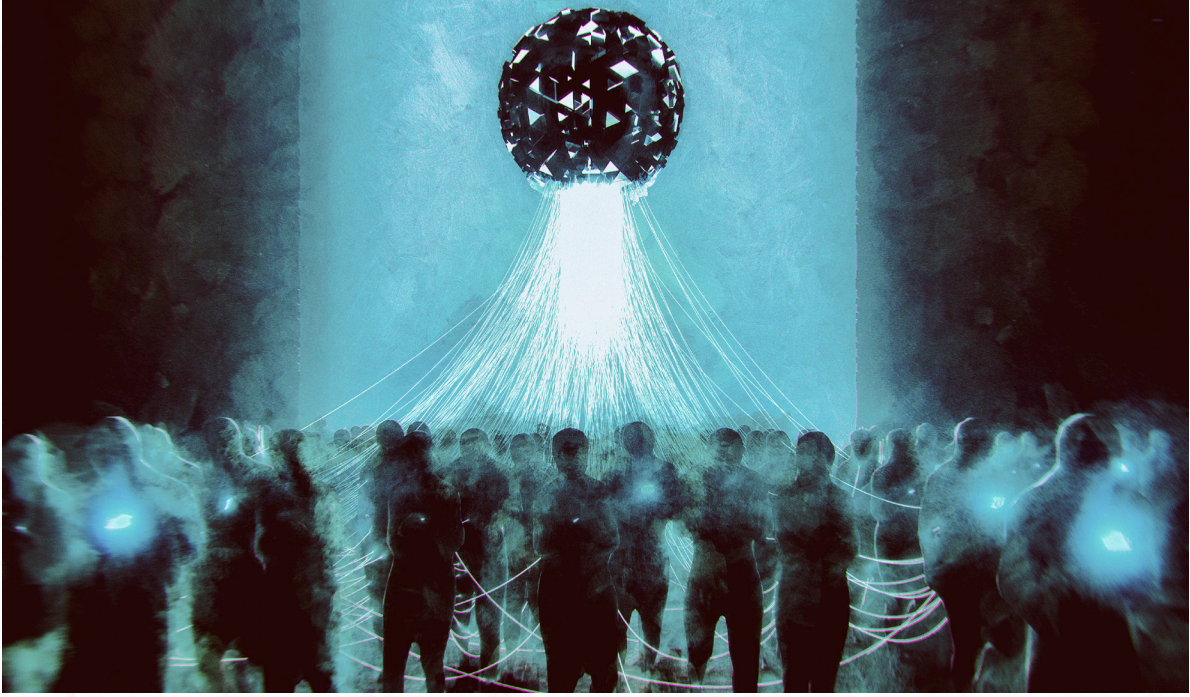
altında toplanmıştır (Aslan, 2019). Davranışsal bağımlılıklar doğurduğu sonuçlar bakımından oldukça önemlidir. Çocukların ve ergenlerin küçük yaşlardan itibaren teknolojiyle tanışıp dijital maruz kalmalarının olumlu ve olumsuz yönleri her zaman tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte dijital unsurların doğru bir şekilde kullanılmaması halinde gelişim ve sağlık sorunları ortaya çıkabileceğine dair bulgular mevcuttur (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Özdiçler, 2018). Günümüz dünyasında çocuk ve ergenlerin kaliteli zaman geçirecekleri yerlerin oldukça sınırlı olması, teknolojiyle donanmış bir çağda olmamız ve sürekli dijital maruz kalmamız dijital bağımlılıklara kapı açan faktörlerdir.

Ergenlik dönemindeki bireyler yeteri kadar psikolojik olgunluğa erişemediklerinden ve karmaşık bir dönem geçirmelerinden dolayı dijital bağımlılıkta birincil risk faktörü grubundadırlar. Yapılan araştırmalarda ergenlerin dijital bağımlılığa iten sebeplerin bazı psikolojik ihtiyaçlar olduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyaçlar; başarı, bağımsızlık, eğlence, saygı, kendini gerçekleştirmez. Ergenler bu ihtiyaçlarını dijital bağımlılıkla gidermeye çalışmaktadır.

"İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcı İstatistikleri" raporuna göre, dünya nüfusunun %37'si sosyal medya, %50'si internet, %66'sı akıllı telefon kullanmaktadır. TÜİK 2018 yılı raporuna göre ise, hanelerin %96'sında cep telefonu olduğu, internet kullanımının 16 yaş grubunda %59,6 olduğu ifade edilmiştir (Ektiricioğlu, Aslantaş ve Yüksel, 2018). Yine Almanya merkezli araştırma kurulu olan GFK Türkiye üzerinden yapmış olduğu bir araştırmada Türkiye'deki toplam teknolojik alet satımları 12 milyon olduğu ve bunların

8,95 milyonunun akıllı telefon olduğu sonucuna ulaşmıştır (Çetinkaya, 2019). Verilerden de anlaşıldığı üzere teknoloji kullanımı gün geçtikçe artarken bu kullanım özellikle ergen yaş gruplarında daha yaygındır. Ergenlik dönemindeki bireyler yeteri kadar psikolojik olgunluğa erişemediklerinden ve karmaşık bir dönem geçirmelerinden dolayı dijital bağımlılıkta birincil risk faktörü grubundadırlar (Anlayışlı ve Serin, 2019). Yapılan araştırmalarda ergenlerin dijital bağımlılığa iten sebeplerin bazı psikolojik ihtiyaçlar olduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyaçlar; başarı, bağımsızlık, eğlence, saygı, kendini gerçekleştirmez. Ergenler bu ihtiyaçlarını dijital bağımlılıkla gidermeye çalışmaktadır (Dursun ve Eraslan Çapan, 2018). Ergen bireyler, yaşadıkları karmaşık duygu ve düşünceler sonucu içe kapanıklık, çevresinden uzaklaşma, yalnızlık, aile üyeleriyle çatışma, arkadaşları ve çevre tarafından beğenilmeme ve onaylanmama korkusu, soyut düşünmeyle birlikte kendisinin ve dünyanın geleceği ile ilgili olarak kaygılar yaşama durumlarla karşı karşıya gelebilirler. Bütün bunların sonucu ergenleri dijital bağımlılığa sürükler. Çünkü ergenler yaşadıkları bu duygu ve düşüncelerden dolayı sosyal onay ve akran kabulünü önemserler. Dijital ise ergenler için bu onay ve kabulü karşılayabilecek bir araçtır (Ektiricioğlu, Aslantaş ve Yüksel, 2018). Dijital bağımlılığın bazı belirtileri vardır. Bu belirtileri şu şekilde sıralayabiliriz;

- *Sadece birkaç dakika zaman harcayacağını ifade edip farketmeden saatlerce zaman ayırmak.*
- *Çevredeki insanlara dijital unsurlara ayrılan vakit hakkında doğru bilgi vermemek.*
- *Uzun süre dijitali kullanmaktan dolayı oluşan fiziksel rahatsızlıklardan yakınmak.*
- *Gerçekten uzak bir kişiliğe bürünmek ve yüz yüze iletişimi sanal iletişime tercih etmek.*
- *Teknolojiyle geçirilen zamandan dolayı yemek yemeyi, ders çalışmayı ve randevuları aksatmak.*

- Dijitale ayrılan fazla zamandan dolayı vicdan muhakemesi yaparken aynı zamanda bu vakitlerde duyulan hazdan dolayı git geller yaşamak.
- Dijitale erişilemediği zaman eksik ve huzursuz hissetmek (Çetinkaya, 2019).
- Dijital bağımlılığın aynı şekilde sebep olduğu bazı sorunlarda vardır. Bu sorunlar;
- Gözlerde hassasiyet
- Boyunda ağrı
- Ellerde uyuşukluk
- Yorgun hissetme
- Akademik başarıda düşüş
- Bireysel, okul ve aile problemleri
- Zamani iyi kullanmada başarısızlık
- Düzensiz uyku ve yeme içme alışkanlığı
- Fiziksel etkinliklerden uzaklaşma
- İnternet arkadaşlığını önemseyip diğer arkadaş gruplarından uzaklaşma (Çetinkaya, 2019).

Dijital bağımlılığın sebep olduğu sorunlar incelendiğinde hem fiziki hem de sosyal boyutta

ciddiye alınması gereken önemli sorunlar olduğu aşikârdır. Özellikle insan gelişiminin en önemli evresi olan, bireyin kimliğinin büyük oranda şekillendiği ergenlik döneminde bu sorunlar aile içi çatışmalara ve iletişim bozukluklarına sebebiyet verebilir.

Dijital bağımlılık yukarıda yapılan tanımda ifade edilen internet ve sosyal medya, dijital oyun, akıllı telefon unsurları etrafında yoğunlaşmaktadır. Bundan dolayı çalışmaya bu unsurlara değişilerek devam edilecektir.

İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığı

İnternet bağımlılığı dijital bağımlılık türleri arasında ilk tanımı yapılan ve kriterleri belirlenen bağımlılık türüdür (Aslan, 2019). Kandell internet bağımlılığını, yapılan faaliyetten bağımsız olarak internete karşı duyulan psikolojik bağımlılık olarak tanımlamıştır (Şahin, 2014). Sosyal medya ise, sosyal ağ sitelerinin genel adıdır ve internet bağımlılığı içerisinde değerlendirilir (Aslan, 2019). Young'a göre internet bağımlılığı, internet kullanımında aşırıya kaçılarak internete bağlı kalınmadan geçen zamanın önemsiz olduğunu düşünmek ve bu internetten yoksun kalış sonucu

aşırı sinir, saldırganlık haliyle sosyal hayatın ve sosyal ilişkilerin giderek bozulması durumudur (Derin ve Bilge, 2016). Yine Young'a göre internet kullanımının üç aşaması vardır. Bunlar; kullanıcının çevrim içi aktiviteyle birlikte gördüğü ilk şeyden büyülenmesi ve takıntı haline getirmesi, aşırı kullanım sonucundan sıkılması ve hayal kırıklığına uğraması, kullanıcının dengeyi sağlayarak internet kullanımını hayatın normal bir parçası haline getirmesidir (Balıkçı, 2018). İnternet bağımlılığı kapsamında sosyal medya ise Bireylerin kendilerini istedikleri şekilde ürettiklerine inandıkları için özelde daha fazla bağımlısı vardır. Ve yine aynı şekilde herkesle her düzeyde kontrolsüz iletişim kurulan bir mecra olması sebebiyle ve uygunsuz içeriklere aile denetimi olmadan kolay erişilebildiğinden ergen bireyler için tehlike arz etmektedir (Aslan, 2019). Sosyal medya kendini olduğundan farklı gösteren kişilerden dolayı da soyut düşünmeye başlayan ve kimlik kargaşası içerisinde olan ergenleri farklı hayatlara özendirmektedir.

Ergen bireylerin %58'inin interneti oyun oynama ve Chat yapma amacıyla kullandığı sonucuna ulaşmıştır. İnternet bağımlılığıyla ilgili yapılan bir çalışmada ise, ergen bireylerde internet bağımlılığıyla depresyon arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Mesch ise yapmış olduğu çalışmada ergen bireylerin internette zaman geçirdiği süre arttıkça aile ve arkadaşlarıyla geçirdikleri zaman azaldığı için özellikle aile ile çatışma yaşandığını tespit etmiştir.

Teknolojinin geliştiği ve giderek gelişmeye devam ettiği günümüzde internet kullanımı oldukça yaygındır. TÜİK' in istatistiğine göre, Türkiye'de 2017 yılında internet kullanıcı sayısı %67'dir. Bu oranla birlikte erkeklerin %75'i kadınların

%59'nun internet kullandığı tespit edilmiştir (Balıkçı, 2018). Ve yine TÜİK verilerine göre Türkiye'de internetle birlikte sosyal medyada geçirilen zaman ortalama 2 saat 48 dakikadır (Altun ve Ulusoy, 2018). İnternetin hayatımıza kattığı sayısız faydalar vardır. Ancak internetin güvensiz bilgilerin olması, bilişim suçlarını barındırması gibi zararları da mevcuttur. Bu zararlar özellikle ergenlik dönemi bireylerini tehdit etmektedir. Çünkü teknolojiyle birlikte internet kullanımı ergenler arasında daha yaygındır ve bunun sebebini Andreassen, sanal ortamda otorite olmamasından dolayı ergenlerin ilgisini çekmesine bağlamaktadır (Savcı ve Aysan , 2017). Bakay'ın Türkiye'de yaptığı çalışmada ergen bireylerin %58'inin interneti oyun oynama ve Chat yapma amacıyla kullandığı sonucuna ulaşmıştır (Şahin, 2014). İnternet bağımlılığıyla ilgili yapılan bir çalışmada ise, ergen bireylerde internet bağımlılığıyla depresyon arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Anlayışlı ve Serin, 2019). Mesch ise yapmış olduğu çalışmada ergen bireylerin internette zaman geçirdiği süre arttıkça aile ve arkadaşlarıyla geçirdikleri zaman azaldığı için özellikle aile ile çatışma yaşandığını tespit etmiştir (Derin ve Bilge, 2016). Ergen bireyler internetle fazla zaman geçirmeleri sonucu aile çatışmasından dolayı aile içi bağları zedelenmekte ve yeterince sosyalleşemediği için toplumsal gelişimi olumsuz etkilenmektedir. Bununla birlikte zamanı dengeli kullanamadığı için akademik başarısı da oldukça düşmektedir.

Dijital Oyun Bağımlılığı

Modern dönemin bir diğer getirisi olan şehirleşme çocuk ve ergenlerin oyun oynayabileceği ve vakit geçirebileceği alanları kısıtlamıştır. Bununla beraber gelişen teknolojiyle birlikte dışarıda oynan oyun ve etkinliklerin yerini dijital oyunlar almıştır (Yalçın Irmak ve Erdoğan, 2016). Oyun bebeklerin, çocukların ve ergenlerin gelişim süreçlerini etkileyen önemli bir aktivitedir. Risk-

li davranışların daha sık karşılaştığı ergenlik döneminde ergen bireylerin duygusal ve sosyal yalnızlık hissinden dolayı sanal oyunlara daha çok yönlendikleri düşünülmektedir (Gürgan, Karaman ve Minaz, 2018). Yine yapılan araştırmalar sonucu oyuna yönelişte gerçeklerden kaçış, hükmetme arzusu, stresle baş etme, heyecan, meydan okuma, sosyalleşme gibi etkenler ergenleri dijital oyuna yönlendirmektedir (Balıkçı, 2018). Günümüzde ergen bireyler arasında dijital oyun dünyası popülaritenin bir imgesi haline gelmiştir. Ergenlerde bu popüler dünyaya ve bu dünyanın içerisinde yer alan akranlarına uyum sağlamak ve kendilerini onların dışında hissetmemek için bu dünyaya adım atarlar. Zamanla kontrolden çıkan oynama süresinde diğer bağımlılıklar gibi dijital oyunu da bir bağımlılığa dönüştürür. Dijital oyunların bağımlılığa dönüşmediği takdirde ergenlerin gelişiminde faydalı olduğu noktalar vardır. Bunlar; grup yönetme becerisi, hedef belirleme, temel matematik becerisi, ortak ilgi alanlarının bulunduğu insanları bulmaktır (Balıkçı, 2018). Günümüz dijital oyunlarının geneli şiddet içeriklidir. Oyunların şiddet içerikli olması ergenlerin karmaşık dünyasında büyük bir risk faktörü oluşturur. Çünkü bu oyunlar sorunların çözümünün şiddetle olduğu, hedefe şiddetle va-

rıldığı, başarılı olmak ve galip gelmek için şiddet adına her yolun kullanılabileceği mesajı vermektedir (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Özdiçler, 2018). Bütün bu mesajlar ise ergen bireylerin gerçek hayatlarında şiddeti başköşeye koymalarına sebebiyet vererek onları şiddetin her kapıyı açtığına inandırmaktadır.

Yee, oyuncuları bağımlı hale getirecek derecede oyuna motive eden bileşenleri “oyuna dalma”, “başarı” ve “sosyal” başlıkları altında incelemiştir (Gürgan, Karaman ve Minaz, 2018). Bu bileşenleri incelediğimizde;

Başarı bileşeni

- *Yükselme-İlerleme: Oyun içerisinde güç ve ödül elde ederek statü kazanma isteği.*
- *Mekanik: Oyundaki karakterinin performansını yükseltmek amacıyla oyunun sistemini çözme gerekliliği.*
- *Rekabet: Diğer oyuncularla rekabet içerisinde olma duygusu.*

Sosyal bileşen

- *Sosyalleşme: Diğer oyuncularla iletişime geçme fırsatı.*
- *İlişki: Zaman mekân fark etmeden oyuncular arasında oluşan anlamlı ilişkiler olanağı.*

- *Ekip Çalışması: Bir gruba ait olma hissinden mutluluk duyma.*

Oyuna dalma bileşeni

- *Keşif: Bulma ve keşfetmeye dayalı bir sistem olması ve bir sonraki adımda karşılaşılabilecek olan yenilikler ve bilinmezlikleri keşfetme duygusu ve isteği.*
- *Rol yapma: Gerçek hayatta sahip olmak istediği role bürünebilme olanağı.*
- *Özelleştirme ve Kontrol: Oyunun karakterini ve ortamını kendine göre özelleştirebilme fırsatı.*
- *Gerçeklerden Kaçma: Günlük hayattaki olumsuz duygulardan kaçma olanağı (Gürkan, Karaman ve Minaz, 2018).*

Hareketsiz kalındığından dolayı obeziteye sebebiyet verme, diğer dijital bağımlılıklar gibi aile bireyleriyle geçirilen az vakitten dolayı aile bireyleriyle çatışma yaşanması, yalnızlık, depresyon, anksiyete, olumlu sosyal davranışlarda azalma, dikkat sorunları, şiddetin normalleşmesiyle birlikte şiddete karşı duyarsızlaşma, empati ve yardımseverlik davranışlarında azalmadır.

Dijital bağımlılığın ergen bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin başında şiddet içerikli oyunlardan dolayı şiddette başvurma olduğu belirtilmişti. Bununla birlikte dijital bağımlılığın ergen bireylere vermiş olduğu diğer zararlar; hareketsiz kalındığından dolayı obeziteye sebebiyet verme (Çetinkaya, 2019), diğer dijital bağımlılıklar gibi aile bireyleriyle geçirilen az vakitten dolayı aile bireyleriyle çatışma yaşanması, yalnızlık, depresyon, anksiyete, olumlu sosyal davranışlarda azalma, dikkat sorunları, şiddetin normalleşmesiyle birlikte şiddete karşı duyarsızlaşma, empati ve yardımseverlik davranışlarında azalmadır.

Akıllı Telefon Bağımlılığı

Günümüz dünyasının en fazla maruz kaldığı dijital akıllı telefonlardır. Teknolojinin geldiği son noktayla birlikte akıllı telefonların fonksiyonları arttıkça hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Dünya çapında yapılan bir araştırmada 2016 yılında akıllı telefon kullanımı 4,30 milyar iken bu rakamın 2020 yılında 4,78 milyara ulaşacağı öngörülmüştür (Mustafaoğlu, Zirek, Yasacı ve Özdinçler, 2018). Yine yapılan diğer bir araştırmada akıllı telefon kullanımına sebebiyet veren faktörlerin başında sosyal ilişkilerin kurulması, emoji ya da gönderilerin hediye olarak algılanması, arkadaşlık kurma isteği olduğu tespit edilmiştir (Yıldırım ve Kişioğlu, 2018). Her kesimden insanın yaygın bir şekilde kullandığı akıllı telefonlar özellikle ergenler tarafından sorunlu kullanılmakta hatta bu sorunlu kullanım bağımlılık seviyesine ulaşmaktadır (Çetinkaya, 2019). Akıllı telefon bağımlılığı diğer dijital bağımlılıklar gibi davranışsal bağımlılıklar kategorisinde değerlendirilir (Savcı ve Aysan, 2017). Hayatımızı hemen hemen her alanda kolaylaştıran akıllı telefonların kullanım süreleri sınırlandırılmadığında kişinin tüm odak noktası telefon ekranı olur kişi çevresiyle etkileşimini ve iletişimini keser, gerçek hayattan uzaklaşır (Aslan, 2019). Ergenler arasında yaygın olan dijital kullanımı kapsamındaki akıllı telefon kullanımının bağımlılığa dönüşmesinin sebebinin Yen ve arkadaşları, ergenlerin sanal ortamları ve dijitaleri psiko-sosyal problemlerle başa çıkmada alternatif bir araç olarak görmelerine bağlamaktadır (Savcı ve Aysan, 2017). Akıllı telefon bağımlılığı peşinde internet bağımlılığını da getirir (Yıldırım ve Kişioğlu, 2018).

Akıllı telefonla birlikte kullanılan akıllı cihazların yoksunluğundan kaynaklanan mutsuzluk, endişe ve huzursuzlukla ortaya çıkan çağımızın hastalığı nomofobi akıllı telefondan uzak kalma korkusudur (Yıldırım ve Kişioğlu, 2018). Nomofobi

biyle birlikte akıllı telefon bağımlılığının bazı belirtileri vardır. Bu belirtiler;

- Akıllı telefonun sık sık kontrol edilmesi.
- Akıllı telefonun gün boyu hiç kapatılmaması ve birlikte uyunması.
- Akıllı telefonla çok fazla vakit geçirilmesi.
- Akıllı telefon kullanımıyla ilgili fazla para harcanması.
- Akıllı telefonların kullanımına izin verilmeyen yerlerden uzak durulması.
- Akıllı telefonun şarjının bitmesi, kontör ve internetin bitmesi, cihazın kaybolması gibi düşüncelerin endişe vermesi (Yıldırım & Kişioğlu, 2018).

Akıllı telefonlar cezp edici uygulamalarından dolayı özellikle ergen bireylerin vazgeçilmezi konumuna gelmiştir. Ergenler her konuda akıllı telefonlara başvururken derslerde bile not tutmak yerine yazılanların fotoğraflarını çekmeyi tercih etmektedirler (Aktaş ve Yılmaz, 2017). Aynı zamanda akıllı telefonlardan ayrı geçirdikleri zaman dilimlerinde huzursuz oldukları için

ders esnasında sürekli akıllı telefonları kontrol etme davranışında buldukları için dikkatleri dağılmaktadır ve bunun sonucunda akıllı telefon bağımlılığı olan çoğu ergende akademik başarı düşmektedir. Akıllı telefon bağımlılığının sebep olduğu diğer sonuçlar ise; uyku problemi, dikkat eksikliği, baş ağrısı, duygu-durum bozukluğudur (Çetinkaya, 2019). Bütün bu olumsuzluklar göz önüne alındığında kimlik kargaşası içerisinde olan ergen bireylerin denetimsiz erişimin merkezi olan akıllı telefon kullanımlarının denetlenmesi ve bağımlılığa dönüşmesinin önüne geçilmesi hem ergenler hem de sağlıklı toplum yapısı açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

İnsan gelişiminin belki de en kritik evresi ergenlik dönemidir. Ergenlik dönemiyle ilgili sayısız tanım ve araştırmalar yapılmıştır. Neredeyse hepsinin vardığı ortak kanı ise ergenlik döneminin hızlı değişimlere misafirlik ettiği karmaşık bir dönem oluşudur. Bu dönemde ergen bireyler çevrelerine karşı fazla hassasken çok çabuk içi-

ne kapanma ve popüler olanın peşinden gitme davranışlarını gösterebilmektedir. Kimlik kargaşası, soyut düşünme, benmerkezciliğin ve benlik saygısının getirmiş olduğu duygu karmaşasıyla birlikte hızla değişen fiziksel gelişim ergenleri stresli, karmaşık, zor ve hassas bir döneme itmektedir. Dönemin bu özellikleri dolayısıyla ergen bireyler her zaman popüleritenin zararlı getirileri karşısında birincil risk faktöründe olan insan gruplarıdır.

Günümüz dünyasının vazgeçilmezi ve modern toplumun bir getirisi olan teknolojik gelişmelerin sayısız yararları ve cezbedici içeriği insanları her zaman kendine çekmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte dijitalde kolay erişim adeta dijital çağı oluşturmuş en küçükten en büyüğe her yaşta insanın iç içe olduğu bir unsur haline gelmiştir. Dijitalin kullanım süresi denetlenmediği takdirde meydana gelen dijital bağımlılık özellikle gençlerimizi tehdit eden çağımızın hastalığı konumundadır. Dijitalin kullanımı ergen bireylerin arasında yaygındır. Araştırmalar dijitalin

ergenler arasında yaygın oluşunun sebebinin ise dijital dünyada otorite olmamasına, ergenlerin kendilerini dijitalde daha iyi ifade edebildiklerine inanmasına ve başarı, rekabet, akran onayı, gerçek dünyanın gerçeklerinden kaçış faktörlerine bağlanmaktadır. Dijitalde elde edilen kontrolsüz bilgi erişimi de bu sebeplere eklenince telafisi zor sonuçlar doğurmaktadır. Ergenler dijital bağımlılıktan dolayı uyku düzeninde bozukluk, baş ağrısı, göz ağrısı gibi fiziksel zararların yanında toplumdaki yalıtılmışlık, aile içi çatışma, akademik başarıda düşüş, depresyon, şiddete eğilim, yüz yüze ilişkilerde zayıflık, dikkat eksikliği, gerçek dünyaya duyarsızlık ve anksiyete gibi birçok psikolojik ve sosyal zararlarda görmektedirler. Sosyalleşme adına dijital ağın tuzağına düşen ergen bireyler git gide asosyal olmaya ve toplum meselelerine duyarsızlaşıp kendilerini adeta dijitalde çevirmektedirler. Toplum geleceğimiz için oldukça önem arz eden ergen bireylerin dijital bağımlılık ağına düşmesini engellemek sağlıklı bir toplum için olmazsa olmazlarımızdandır.

Kaynakça

- Altun, D., ve Ulusoy, M. (2018). Ergenlerin teknoloji ve sosyal medya hakkındaki algıları: okul öncesi öğretmen adaylarının sahip oldukları metoforların incelenmesi. *Uluslararası Necati Bey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, 443-452. Balıkesir, Türkiye.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.
- Aktaş, H., ve Yılmaz, N. (2017). Üniversite gençlerinin yalnızlık ve utangaçlık unsurları açısından akıllı telefon bağımlılığı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 85-100.
- Anlayışlı, C. Ve Serin, N. B. (2019). Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve depresyonun cinsiyet, akademik başarı ve internete giriş süreleri açısından incelenmesi. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 25(97), 753-767.
- Aslan, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *International e-Journal of Educational Studies*, 4(7), 27-41.
- Avcı, M. (2010). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-63.
- Balcı, Ş. Ve Baloğlu, E. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişki: "Üniversite Gençliği Üzerine. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 29, 209-223.
- Balıkçı, R. (2018). *Ergenlerde çevrim içi oyun bağımlılığı ve agrasif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çetinkaya, S. (2019). *Algılanan anne baba tutumlarının ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Derin, S., ve Bilge, F. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş düzeyi. *Türk Psikolojik Ve Rehberlik Dergisi*, 6(46), 35-51.
- Dursun, A. ve Eraslan Çapan, B. (2018). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve psikolojik ihtiyaçlar. *İnönü Üniversitesi*, 19(2), 128-140.
- Durualp, E. (2014). Ergenlerin sosyoduygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet ve sınıfa göre incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 11(26), 13-25.
- Ektiricioğlu, C., Aslantaş, H. ve Yüksel, R. (2018). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. 1. *Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam*, (s. 1-20). Burdur.
- Eryılmaz, A. (2011). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 49-66.
- Gönül, E. (2008). *Kimlik statülerinin 22-30 yaşlar arasındaki genç yetişkinlerin yaşadığı kaygı düzeyiyle ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Gül, S. K., ve Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, XI(1), 79-101.
- Gündüz, T. (2012). *Ergenlik dönemi din eğitimi*. ebsad: http://www.ebsad.org/img/20140407__8648187518.pdf adresinden alınmıştır
- Gürkan, U., Karaman, B. ve Minaz, B. (2018). 14-24 yaş arası öğrencilerde sosyal ve duygusal

- yalnızlığın oyun bağımlılığıyla ilişkisi. *Uluslararası Necatibey Eğitim Ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, 303-356. Balıkesir.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(III), 153-166.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-256.
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. Ve Özdiñçler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 11(5), 227-247.
- Öngen, D. (1993). Ergenlikte zihinsel gelişim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(1), 289-302.
- Özçelik, B. ve Karamustafaoğlu, O. (2002). Ergenlik dönemi ve ergenlerde suisid açısından risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Düşünen Adam*, 2(15), 68-76.
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(4), 10-16.
- Santrock, J. W. (2017). *Yaşam boyu gelişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sarıkaya, A. (2015). *14-18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Savcı, M. ve Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağıllık: internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağıllığı yordayıcı etkisi. *Düşünen Adam*, 30(3), 202-216.
- Şahin, N. (2014). *Ergenlik problemleri ve başatma yöntemleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- UNICEF (2017). *Dijital dünya ve çocuklar*. Unicef-turk.org: <https://www.unicefturk.org/yazi/SWC2017> adresinden alınmıştır
- Yalçın Irmak, A. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137.
- Yıldırım, S., ve Kişioğlu, A. N. (2018). Teknolojinin getirdiği yeni hastalıklar nomofobi, netlessfobi, fomo. *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi*, 25(4), 473-480.

Türkiye’de Yükseköğretim Kurumları ve Covid-19 Sonrası İçin Beklentiler

Zekeriya YERLİKAYA*

Giriş

18 ve 19. Yüzyillardaki enerji kaynaklarının keşfi ile hızla başlayan sanayi devrimi, akabinde 20. Yüzyılın başlarındaki bilimsel ve teknolojik alanlardaki çok önemli keşifler ve gelişmelerle devam etti. Günümüzde de bu gelişmeler baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Dünya ülkeleri arasında ve bu alanlarda muazzam bir rekabet var. Bu nedenle, diğer ülkelerle rekabet ortamında avantajlı bir konuma gelmek için, ülkemizdeki üniversitelerde gerçekleştirilecek olan nitelikli Ar-Ge, eğitim-öğretimin yanında, sosyal ve endüstriyel alanlarda ilgili kuruluşlarla yapacağı, karşılıklı çıkar esasına dayalı ve başarılı sonuçlar verebilecek işbirliği model ve uygulamalarını geliştirilmesi ülkemizin geleceği açısından

son derece önem arz etmektedir. Türkiye’de her ile bir üniversite kazandırılmaya ilişkin sürdürülen yoğun çalışmalar hedefine ulaşmış ve 2006-2008 yıllarında arka arkaya kurulan 41 devlet üniversitesi ile artık Türkiye’de üniversitesi olmayan il kalmamıştır (Arap, 2010).

Türkiye’de, İstanbul Üniversitesi 18 Kasım 1933’te Türkiye’nin ilk ve tek üniversitesi olarak öğrenim hayatına başlamış olan kurumdur. Okulun bazı birimlerinin temeli, İstanbul’un fethinin akabinde yani 30 Mayıs 1453’te Fatih Sultan Mehmet’in emriyle kurulan Sahn-ı Seman medreselerine kadar dayandırılması nedeniyle, okulun kuruluşu da bu tarihe kadar uzandığı ifade edilmektedir (URL-1).

Şekil 1. İstanbul Üniversitesi, Beyazıt Kampüsünden görüntüler (URL-1).

*] Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Kastamonu/Türkiye
zyerlikaya@kastamonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3659-2100

Şekil 1. İstanbul Üniversitesi, Beyazıt Kampüsünden görüntüler (URL-1).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, üniversitelerin Ar-Ge çalışmaları neticesinde bilgi üretmesi, üretilen bilginin makale, sempozyum, kitap vb ulusal ve uluslararası bilimsel yayınlarla evrensel bilgiye katkı sunmasıyla birlikte, özellikle endüstriyel boyutuyla ilgili olan bilgilerin de patentleştirilerek ekonomik bir değere dönüştürülmesi ve toplumsal refaha katkı sağlaması beklenir. Bunlarla birlikte, bu kurumlarımızın, milli kültürümüzü yaşatmak ve onu tefekküre kaynak yapmak hususundaki rolü de geliştirilmelidir. Rahmetli Nurettin Topçu'nun ifadesiyle "mâbet milletin kalbi ise, üniversite beyni demektir" (Topçu, 1970). Çağımızdaki 'üniversite' kavramı artık bu yaklaşımlar üzerinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle, yükseköğretim kurumlarımızın ve bu kurumların bünyesinde kurulan araştırma ve uygulama merkezlerinin ve Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin (Teknokentlerin veya Teknoparkların) kuruluş amaçları, toplumsal ihtiyaçları ve sorunları belirlemek ve bu doğrultuda çözümler üretmektir. Yükseköğretim kurumlarında, gittikçe artan öğrenci nüfusu ve bu öğrencilerin farklı ihtiyaçlarının söz konusu olması, yükseköğretimin amaçlarının kapsamını genişletse de

bu kurumların araştırma ve sosyal ve endüstriyel konularda ilgili kuruluşlarla işbirliği işlevi ön planda olması gerekmektedir (URL-2).

Bu çalışmada, Türkiye’de kurulu bulunan ve nicel anlamda önemli bir konuma ulaşan mevcut yükseköğretim kurumlarımız ile ilgili bazı tespitler ve değerlendirilmelerle birlikte, özellikle nitelik anlamda kaydettiğimiz bazı olumlu gelişmeler de sunulacak ve Covid-19 salgın hastalığında sonra, önümüzdeki dönemlerde bu iyileşmelerin daha da ileriye taşınması açısından bazı önerilerde bulunulacaktır.

Türkiye’deki Yükseköğretim Kurumlarımız ile İlgili Bazı Tespitler

Yükseköğretim kurumlarının başlıca misyonları; araştırma laboratuvarlarıyla, Teknoloji Geliştirme Bölgeleriyle ve diğer araştırma merkezleriyle evrensel bilgiye katkı verecek ve toplumsal sorunlara çözüm üretecek bilimsel çalışmalar yapmak, eğitim-öğretim hizmeti vermek, sanayi kuruluşlarına danışmanlık yapmak, üretilen teknik bilgiyi patentleştirmek ve bu bilgiyi ekonomik bir değere dönüştürmektir.

Türkiye'deki yükseköğretim sistemimizdeki üniversite sayısı 1990'lı yıllardan itibaren hızlı bir artış göstermiştir. 2006 yılından sonra üniversitesi olmayan ilimiz kalmamıştır. 2000'li yıllardan sonra 76 yeni devlet üniversitesi kurulmuştur. Mayıs 2020 tarihi itibarıyla toplam üniversite sayısı 209'a ulaşmıştır, bunlardan 80 âdeti vakıf (5 adet Vakıf MYO dâhil) ve 129 âdeti de devlet üniversitesidir. Bu kurumlarımızdaki öğretim elemanın sayısı 175 bine ulaşmıştır (URL-3). Bu gelişmelerle beraber, ülkemizdeki Ar-Ge ve eğitim-öğretim çalışmalarında bazı olumlu yönde gelişmeler kaydedilirken bir yandan da nicel ve nitel anlamdaki bu hızlı gelişmelerin bazı olumlu ve olumsuz sonuçları da ortaya çıkmıştır.

Center for World University Rankings (CWUR) adlı bir kuruluş, her yıl dünyadaki üniversiteleri 7 faktöre göre değerlendirerek ve puan vererek sıralamaya tabi tutmaktadır. CWUR'un bu değerlendirmesi dünya çapında 99 ülkeye ait 20 bin üniversiteyi kapsamakta ve bu haliyle küresel olarak yapılmış en geniş akademik değerlendirme niteliği taşımaktadır. CWUR, söz konusu sıralamayı şu faktörlere göre yapmaktadır: Eğitimin kalitesi (%25), mezunların iş bulma oranı (%25), öğretim kadrosunun kalitesi (%10), araştırma sayısı (%10), yüksek kaliteli yayın sayısı (%10), dışarıdaki etki (%10) ve üniversitenin yayınladığı kitap ve makalelerden yapılan alıntı sayısı (%10). CWUR'un bu değerlendirmesi dünya çapında 99 ülkeye ait 20 bin üniversiteyi kapsıyor ve bu haliyle küresel olarak yapılmış en geniş akademik değerlendirme niteliği taşımaktadır. 2019-2020 dönemi verilerine göre değerlendirmeye alınan 20.000 üniversiteden ilk 1.000 üniversite içinde 10 adet Türk üniversitesi yer alırken, 2020-2021 dönemi verilerine 11 adet Türk üniversitesi bu sıralamada yer almıştır (URL-4).

Diğer bir değerlendirme çalışmasında, Dünya Fikri Haklar Örgütü (WIPO), Cornell Üniversitesi ve INSEAD işbirliğinde hazırlanan ve 'inovasyon

girdi alt endeksleri ve inovasyon çıktı alt endeksleri' gibi iki temel alt göstergeye dayalı olarak değerlendirilen Küresel İnovasyon Endeksinde (KİE), 2019 yılı rakamlarına göre Türkiye 129 ülke arasında 49. sırada yer almıştır (URL-5, URL-6).

Dünyadaki üniversiteler sıralamasında ilk 1.000 üniversite içinde yer alan üniversite sayımızın düşük seyretmesinin ve KEİ sıralamamızın tatmin edici düzeyde olmamasının birçok nedeni vardır. Bu nedenler kısaca şu şekilde ifade edilebilir:

- Türkiye'de özellikle 1970'li yıllarda günümüze kadar yoğun olarak yaşanan ve işsizlik baskısı, Ar-Ge'ye ayrılan kaynakların ve alt yapının yetersiz oluşu, terör olayları, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle; Türkiye'den yurt dışına uzun yıllar devam eden fakat son yıllarda siyasi iradenin ve ilgili kuruluşların bazı olumlu düzenlemeleri ve teşvikleri ile tersine çevrilmeye çalışılan beyin göçü nedeniyle akademiye yaşanan kayıplar (Bakırtaş ve Kandemir, 2010; URL-7, URL-8)...
- Yükseköğretim kurumlarının sayıca yetersizliği; üniversite-sanayi işbirliğinin yeterince gelişmemesi ve her üniversitede olması gereken Teknoloji Geliştirme Bölgeleri vb Ar-Ge ve üretim merkezlerinin 2000'li yıllara kadar önemsenmemesi...
- Özellikle fen, sağlık ve mühendislik bilimleri alanlarında patent, proje vb üniversite-sanayi işbirliği neticesinde yapılan çalışmalara, akademik unvan ve terfilerde yeterince değer verilmemesi...
- Üniversitelere ve sanayi kuruluşlarına, özellikle teknoloji alanında uygulamalı eğitim almış başarılı-nitelikli ara eleman yetiştirecek olan meslek liselerine olan ilgiyi azaltan ve üniversiteye geçiş aşamasında bu liselerin mezunlarına yönelik uygulanan, üniversitelerin ilgili birimlerine, teknik anlamda nitelik-

li eleman geçişini de engelleyen ve 10 yıldan fazla süren üniversite giriş sınavlarındaki kat-sayı adaletsizliğinin yol açtığı sorunlar...

- Türkiye’yi bazı devletlerin sömürge ülkesi haline getirmeyi amaçlayan, emperyalistlerin hizmetinde olan ve kökü dışarıda legal ve/veya illegal görünümlü FETÖ, PKK vb yapıların, KPSS, ALES, yabancı dil vb sınavlarda yaptığı usulsüzlükler neticesinde, özellikle kamusal alana sızmalarının devletin işleyiş mekanizmalarına zarar vermesi...
- 12 Eylül 1980 darbe ürünü olan ve adeta yamalı bohçaya dönmüş 2547 sayılı YÖK yasa-sının, o tarihten bugüne sayıları 27’den 209’a ulaşan bağlı kurumları idarede, planlamada, koordine etmede yetersiz kalması...

Yükseköğretim kurumlarımızda, özellikle mühendislik, sağlık ve fen bilimleri alanlarındaki akademik unvan ve terfilerde, uluslararası dergilerde yayımlanmış makaleler 2010’lu yıllara kadar, hemen hemen tek kıstas idi. Öğretim üyelerimizin büyük bütçeler harcayarak ve büyük emekler sarf ederek ürettikleri bilgi ve teknolojileri evrensel manada yayınlarla tanıtılması-duyurulması elbette önemlidir. Fakat Yıllarca öğretim üyelerimizin on binlerce liralık üniversite BAP projeleri, yüzbinlerce veya milyonlarca liralık TÜBİTAK proje destekleri ile yaptıkları araştırmalar sonucu üretilen ve sanayide üretime ve ekonomik bir değere dönüştürülmesi ve sır olarak değerlendirilmesi gereken bilgiler süzgeçten geçirilmeyerek yurt dışı dergilerde yayımlandı veya bu kurumların idaresini elinde bulunduran irade tarafından yayımlanmasına göz yumuldu. 1990’lı Yılların başında, hatırı sayılır bir bütçesi olan ve Türkiye Havacılık ve Uzay Sanayisi için, ileri teknoloji kompozit malzeme geliştirecek bir TÜBİTAK Ar-Ge projesinde görev almış biri olarak ifade etmeliyim ki, o dönemlerde ülkemizin kaynaklarını dışarıya pompalayan bilimsel ve teknolojik sömürü ve mandacılık sistemine bu tür yanlış uygulamalarla adeta çanak tutulmuştur.

Ülkemizde Bilimsel ve Teknolojik Alanlardaki Bazı Olumlu Gelişmeler

Son yıllarda, devletimizin ilgili kurumları tarafından, her üniversitemize ve kamu/özel sektörde çeşitli araştırma kuruluşlarına önemli destekler sağlanmaktadır. Bilimsel araştırmalarla elde edilen bilgilerin, evrensel bilgiye katkı sunması, günlük hayattaki yaşam tarzına yansıtılması ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmaların yanında, bu bilgilerin teknolojiye ve üretime yansıtılmasına yönelik çalışmalar da hız kazanmıştır. Bu nedenle, özellikle nitelikten taviz verilmeden kaynakların verimli kullanılması, yönetim kademesinde, akademik ve idari birimlerde idealist, vatansever ve liyakatli insanların istihdamı konusuna azami düzeyde dikkat edilmesi gereği de ayrı bir önem kazanmıştır.

Özellikle 2010’lu yıllardan sonra, yükseköğretim sistemimizdeki bazı olumlu değişimlerin ve devletimizin ilgili organlarının bu tür işbirliklerini teşvik edecek maddi ve manevi destekler sağlanması neticesinde, dikkat çekici ve insanlarımızı gururlandıran olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler şu şekilde özetlenebilir:

1) Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki Gelişmeler:

Bu alandaki en önemli gelişmelerden bir tanesi, birçok üniversitemiz bünyesinde kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleridir (bu bölgeler Teknoparklar veya Teknokentler olarak da adlandırılır). Teknoparklar; “Üniversiteler/araştırma kurumları ve sanayi kuruluşlarının aynı ortam içerisinde araştırma, geliştirme ve inovasyon çalışmalarını sürdürdükleri; birbirleri arasında bilgi ve teknoloji transferi gerçekleştirdikleri; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği organize araştırma ve iş geliştirme ekosistemleri” şeklinde tanımlanmıştır (Keleş ve Tunca, 2010). Teknoparklar bilgi toplumunun bir sonucu olan yenilikçi girişimcilerin kümeleniği alanlardır. Devletimizin sağladığı destek ve teşviklerle bu

alanlar cazip hâle getirilmeye çalışılmış, girişimcilik özendirilmiş, üniversiteler ve sanayiciler arasında iş birliği artırılmaya çalışılmıştır.

Dünyada 5 bine yakın teknopark bulunuyor. Bu teknoparklarda başta yazılım, bilgisayar ve iletişim teknolojileri, elektronik, makina ve teçhizat imalatı olmak üzere; tarım, medikal, enerji, kimya, gıda, savunma, otomotiv gibi birçok sektörden firmalar Ar-Ge faaliyetleri yürütmektedir.

Türkiye’de de 2001 yılında 4691 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, sanayicimizi araştırmacı ve üniversitelerimiz ile buluşturmak ve teknolojik üretime yönelik yeni ürün ve üretim yöntemleri geliştirmelerini sağlaması hedefiyle kurulmaya başlanan teknoparkların sayısı, Şubat 2020 itibarıyla, toplamda 85 adete ulaşmıştır (Ankara’da 10 adet, İstanbul’da 11 adet, Kocaeli’nde 5 adet, İzmir’de 4 adet, Konya’da 2 adet, Gaziantep 2 adet, Antalya 2 adet, Mersin 2 adet, Hatay 2 adet ve Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Isparta, Eskişehir- (Bilecik), Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya, Urfa, Düzce, Çanakkale, Kahramanmaraş, Tekirdağ, Van, Çorum, Manisa, Niğde, Burdur, Yozgat, Kırıkkale, Balıkesir, Karaman, Muğla, Afyonkarahisar-(Uşak), Aydın, Batman, Osmaniye, Zonguldak, Karabük, Nev-

şehir, Çankırı, Kastamonu, Kırklareli, Giresun ve Rize’de 1’er adet). Bu teknoparklarda 67’si faaliyetine devam etmektedir ve 18’inin ise altyapı çalışmalarının devam etmesi sebebiyle hali hazırda faaliyete geçmemişlerdir (URL-9).

Bunlardan ODTÜ Teknopark, İTÜ ARI Teknopark, YILDIZ Teknopark, BİLKENT Cyberpark, BOĞAZIÇI Teknopark, Teknopark İSTANBUL gibi kuruluşlarımız çok önemli başarılarla imza atan örnek teknoparklarımızdan sadece bir kaçıdır. Bu firmaların %37’si yazılım sektöründe, %17’si Bilgisayar ve İletişim Teknolojileri sektöründe, %8’i Elektronik ve %6’sı Makina ve Teçhizat İmalatı alanlarında faaliyet göstermektedir. Bu teknoparklarda 5 binden fazla firma faaliyet göstermekte ve 50 bine yakın personele istihdam sağlanmaktadır. Yabancı sermaye açısından baktığımızda, Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde toplam 290 adet yabancı/yabancı ortaklı firma yer almaktadır. Bu Teknoparklarda tamamlanan Ar-Ge proje sayısı 29.792, yürütülen Ar-Ge projesi 8.682 adettir. Bölgelerde faaliyet gösteren firmalar tarafından tescil ettirilen patent sayısı 1.053 ve başvuru süreci devam eden patent sayısı 2.260’dır. Teknoparklardaki şirketlerin yaptığı teknolojik ürün ihracatı 4 milyar dolara ve toplam satış miktarı da 60 milyar TL’ye ulaşmıştır (Cansız, 2017).

2) Eski Bilimsel Anlayışın Değişmesi: Her şeyden önemlisi, teknoloji üretemeyen, yaşamsal sorunlarımızı çözemeyen eski bilimsel anlayış değişmeye başlamıştır. Ülkemizin kaynaklarını dışarıya pompalayan bilimsel ve teknolojik sömürü ve mandacılık sistemine karşı, milli ve yerli direniş başlamıştır. Sadece makale yayımlamakla, atıf almakla sorunların çözülemeyeceğinin ve başkalarının ekmeğine yağ süren araştırmaların bize bir faydası olmadığını/olamayacağını anlaşılmıştır.

3) Ar-Ge Çalışmaları ile Evrensel Bilgiye Verilen Katkı ile Beraber Endüstriye ve Toplumsal Sorunların Çözümüne Önem verilmesi: Evrensel bilgiye katkının yanında, Ar-Ge çalışmaları neticesinde elde edilen bilginin sosyal boyutunda toplumsal sorunların çözümüne katkı vermesi, teknik ve endüstriyel boyutunda da patentleştirilerek ülke kalkınmasına yönelik uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır. Son dönemlerde, uzun süredir üzerimizde etkisini devam ettiren bilimsel ve teknolojik işgale karşı; çalışarak, keşfederek, üreterek direnmeye başladık. Kamu ve özel sektörde, bilim teknoloji ve Ar-Ge merkezlerinin sayısı hızla artmaktadır. Akıllı telefon, elektrikli oto yakında piyasaya çıkacak. Bütün engellere

rağmen, kamu ve özel sektör işbirliği kapsamında ilk defa YERLİ MOTOR, İHA, SİHA, ALTAY TANKI, ATAK HELİKOPTERİ, GÖKTÜRK UYDUSU, ANKA İNSANSIZ HAVA ARACI, MİLLİ DENİZALTI, MİLLİ UÇAK, LAZER GÜDÜMLÜ FÜZELER vb kendi teknolojik cihaz ve silahlarımızı üretmeye başladık, kendi irademizle yurtiçinde ve yurt dışında özellikle askeri ve güvenlik alanlarında ve terörle mücadelede çok başarılı operasyonlar yapıyoruz. MİLLİ YAZILIMLAR geliştiriyoruz, sağlık sektöründe kullanılan MR vb önemli cihazlar üretmeye başladık. Yerli-milli ilaç ve salgın hastalıklara karşı aşı vb yıllarca dışa bağımlı olduğumuz bu tür stratejik konularda devletimizin ve özel sektörün ilgili kurumlarında müthiş bir motivasyon ve özgüven var ve bu çalışmalar son hızla devam etmektedir.

Covid-19 Sonrası için Yükseköğretim Kurumlarımızdan Beklentiler ve Bazı Öneriler

Covid-19 salgın hastalığı süreci, bilimsel bir yaklaşım içerisinde olmanın sorunlara çözüm noktasında ne kadar önemli olduğunu bize bir kez daha göstermiştir. Sağlık Bakanlığımız bünyesinde oluşturulan bilim kurulunun bu başkanlığı-

mızla birlikte ortaya koyduğu performans ve hal-kıymızla kurduğu mükemmel-uyumlu iletişim ve akabinde bu salgın ile mücadelede alınan olumlu sonuçlar birçok kesimden ve birçok dünya ülkeleri tarafından takdir edilmiştir.

Önümüzdeki dönemlerde, yeni bir yapılanma ile ve yeni stratejiler geliştirerek yükseköğretim kurumlarımızdan, daha iyi verim almak için daha büyük bir çaba içerisinde olmalıyız.

Bu kapsamda yükseköğretim kurumlarımızın yönetimlerinin ve çalışanlarının şu hususlara dikkat etmeleri önem arz etmektedir:

1) Kalıcı başarıya sahip ve sürdürülebilir-kaliteli bir hizmet vermek için, öncelikle kaliteli hizmet üretilmeli ve kaliteli insan yetiştirilmelidir. Bu nedenle, YÖK tarafından başlatılan akademik ve alana özgü standartların bir yükseköğretim programı tarafından karşılanıp karşılanmadığını ölçen değerlendirme ve dış kalite güvence sistemi ve süreçleri (akreditasyon) konusunda hareketle, üniversitelerimizde; yönetim, eğitim-öğretim, Ar-Ge, inovasyon ve üretim kalitesinin artırılması öncelikli hedeflerimiz arasında olmalıdır.

“Bir kalite sistemi olmayan, iç ve dış denetimi ciddi yapılmayan, özellikle yönetici konumundakilerin hesap verebilir ya da hesap sorulabilir konumda olmadığı kurumların, yan gelip yatan amiri ve ona bakıp da yan gelip yatan personeli olur...” düşüncesi ve “Hiç kimse mükemmel değildir ancak mükemmeli aramalıdır” ilkelerinden hareketle; kurumlarımızdaki yönetim anlayışını, kalite yönetim sisteminin de bir gereği olarak daha da geliştirmemiz lazım ve bu yönetim anlayışı her daim “insanı esas alan” bir düşünceye dayalı olmalıdır.

2) “Bir kalite sistemi olmayan, iç ve dış denetimi ciddi yapılmayan, özellikle yönetici konumundakilerin hesap verebilir ya da hesap sorulabilir konumda olmadığı kurumların, yan gelip yatan amiri ve ona bakıp da yan gelip yatan personeli olur...” düşüncesi ve “Hiç kimse mükemmel değildir ancak mükemmeli aramalıdır” ilkelerinden hareketle; kurumlarımızdaki yönetim anlayışını, kalite yönetim sisteminin de bir gereği olarak daha da geliştirmemiz lazım ve bu yönetim anlayışı her daim “insanı esas alan” bir düşünceye dayalı olmalıdır.

3) Milli ve manevi kültürümüze uygun, dünyadaki çağdaş eğitim sistemlerini de inceleyerek ve kalite sitemlerini de dikkate alıp uygulayarak, eğitim alanında ve bilimsel araştırma kurumlarımızda yeni bir ruhla ve yeni yapılanmayla geleceğe hazırlanmamız lazım. İçimizde var olan zararlı insanlarla her daim mücadeleden de taviz vermemeliyiz. Unutmayalım, bir zamanlar Ahilik Kültürüyle kaliteli ürün ve hizmet üretme alanında dünyaya örnek olmuş bir millet idik, istersek yeniden başarabiliriz (Karatop ve Kubat, 2018). Bunu da doğruluktan, dürüstlükten, liyakatten taviz vermeyenler ve gerektiğinde fedakârlık yapanlar, yani Ömer Seyfettin’in ‘Pembe İncili Kaftan’ hikâyesindeki İstanbul efendisi gibi, gerçek bir vatansever ruhuyla hareket eden/edecek olanlar başaracaktır.

4) İnançımız ve kültürümüz; işlerimizde istişare etmemizi, âdil olmamızı; dini, dili, ırkı ne olursa olsun, yöneticilerin idare ettiği halkının meselelerini çözme konusunda gayret göstermesini, lüks ve israftan kaçınmamızı, merhametli davranmamızı, iletişim becerilerimizi geliştirmemizi ve halkın sevgisini-güvenini kazanmamızı tavsiye eder. Yönetimler tarafından alınan kararlar, kendi beklentilerinden ziyade akdeminin ve toplumun beklentilerine göre alınmalı, bireyselliğe meydan verilmemeli, yönetimlerde, insan ve toplum ilişkilerinde “biz” düşüncesi hâkim kılınmalıdır. Tüm

dünyayı her alanda sarsan, yeni bir dünya düzeline doğru gittiğimiz bu Covid-19 salgını sonrasında, dünya ülkeleri arasındaki rekabette öne sıralarda yer almak için tüm kurumlarımızda bu anlayışı hâkim kılmak ve geliştirmek zorundayız. Böyle bir yaklaşımı merkeze alan ve tüm dünyaya örnek olacak bir yükseköğretim modelini hayat geçirmek için de ayrıca çaba göstermeliyiz.

5) 18 ve 19. Yüzyıllardaki enerji kaynaklarının keşfi ve akabinde hızla başlayan sanayi devrimi, 21. Yüzyılda da, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerle baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Dünya ülkeleri arasında ve bu alanlarda muazzam bir rekabet var. Bu nedenle, diğer ülkelerle rekabet ortamında avantajlı bir konuma gelmek için, ülkemizdeki üniversitelerin ve sanayi kuruluşlarının, karşılıklı çıkar esasına dayalı başarılı sonuçlar verecek işbirliği model ve uygulamalarını geliştirmeleri gerekiyor. Üniversite sanayi işbirliğine yönelik araştırma faaliyetlerinde uygulanabilirlik ve inovasyon niteliği çok önemlidir. Düşük katma değerli ürünlerden ziyade ileri teknoloji ürünlerin Ar-Ge ve üretim faaliyetlerine daha çok ağırlık verilmesi, dünya ülkeleri arasındaki rekabette ülkemize büyük kazanımlar sağlayacaktır. Üniversite sanayi işbirliğinin geliştirilmesinde, her ilimizde kurulu bulunan üniversitelerimizin bünyesinde, araştırma için yeterli donanımına sahip 'Araştırma laboratuvarlarının' olması ve Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin (Teknoparkların veya diğer adıyla Teknoparkların) kurulması büyük önem arz etmektedir.

6) Nitelikli eğitim-öğretim, Ar-Ge çalışmaları ve bu çalışmaların hem toplumsal sorunlara çözüm üretmede hem de üretilen bilginin Teknopark vb oluşumlarda ve sanayi ile işbirliği halinde üretime geçirilerek ekonomik bir değere dönüştürülmesini sağlamak için; daha uyumlu bir yönetici-çalışan ilişkisinin gelişmesine ortam hazırlanmalı, çalışan personelin motivasyonu artırılmalı ve çalışanlar arasında iletişim kanalları geliştirilmelidir.

7) Devletimizin üniversiteye tahsis ettiği ve üniversitenin döner sermaye kanalından elde ettiği gelirlerinin artırılarak, üniversitenin, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayan bir kurum haline gelmesi, bu gelirlerle üniversitenin çeşitli altyapı sorunları, eğitim-öğretimde ve araştırma birimlerindeki ihtiyaçlar için kullanılması sağlanmalıdır.

8) Covid-19 salgın hastalığının, başta sağlık alanı olmak üzere, tüm dünyada, ekonomik ve sosyal anlamda da birçok alanda olumsuz etkileri olmuştur ve bu etkileri uzun süre devam edecektir. Buna benzer krizler aynı zamanda bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Covid-19 salgın hastalığı sürecinde, Sağlık Bakanlığımız bünyesinde oluşturulan bilim kuruluna benzer kurulların tüm bakanlıkların bünyesinde oluşturulması ve hatta özel sektörde, belediyelerde ve diğer kamu kurumlarında da benzer danışma kurullarının oluşturulmasının çok yararlı sonuçları olacaktır. Yükseköğretim kurumlarımızın kamu ve özel sektör kurumlarıyla, bu şekilde sistemli bir işbirliğine girmesinin, Covid-19 sonrası hem ülkemizdeki hem de dünyadaki gelişmelere bilimsel bir bakış açısı getirmesi, sorunlara bilimsel çözümler üretmesi ve verimliliği artırması noktasında çok yararlı sonuçları olacaktır.

9) Bu salgın hastalık sürecinde, başta sağlık alanı ve sağlık turizmi olmak üzere; örgün ve uzaktan eğitim, ziraat, gıda, kimya, yeni nesil kablosuz ağ ve diğer kitle iletişim (telekomünikasyon) teknolojileri, enerji, vb alanlarında faaliyet gösteren sektörlerin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Üniversitelerimizin, bölgesindeki kamu ve özel sektör kurumlarıyla etkili bir iletişim ve istişare mekanizmasını geliştirmeleri ve yukarıda ifade edilen sektörlerle ilgili, araştırma ve ihtisaslaşma alanları doğrultusunda stratejiler belirleyip bu alanlara yoğunlaşmaları halinde, bölgesel sorunlarının ve ulusal çaptaki sorunların çözümüne önemli katkıları olacaktır.

10) Covid-19 sürecinin bize hatırlattığı en önemli konulardan birisi de yeni nesil kablosuz ileri teknoloji araçlarının ve bilginin önemini kavramak olmuştur. Önümüzdeki yıllarda bu teknolojiler hayatın her alanına girecek, birçok iş uzaktan internetle kontrol edilecek ve yönetilecek ve siber güvenlik konusu da çok önemli olacaktır. Bu ileri teknolojilere hükmeden ve bilgiyi kontrol eden bir Türkiye dünyada güçlü ülkeler arasında yer alacaktır. Bu nedenle, kurumsallaşmasını tamamlamış, nitelikli akademik ve idari personele, gerekli araştırma altyapılarına sahip üniversitelerimize büyük görev düşmektedir. Özellikle YÖK tarafından belirlenen ve Ocak 2020 tarihine kadar sayıları 11 olan ve kendilerine "Araştırma Odaklı İhtisasslaşma Üniversiteleri" projesi kapsamında önemli misyonlar yüklenen üniversitelerimize de bundan sonraki süreçlerde önemli görevler düşmektedir (URL-10).

11) Türkiye'den yurt dışına nitelikli beyin göçünün tersine çevrilmesi için son zamanlarda başlatılan çalışmaların sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nitelikli iş gücünün, özellikle sağlık bilimleri alanında tıbbi ilaç, cihaz geliştirme çalışmalarına ve ileri teknoloji sanayi po-

litikalarının içerisine dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda yurtdışından dönüşü cazip kılmak için, dönmek isteyenlere mevzuat, patent ve fikri mülkiyet gibi konularda gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır (URL-11, Boğaziçi Üniversitesi, 2011).

12) Her ilimizde üniversitelerin bulunması ve sayılarının artması önemlidir ve doğru bir stratejidir. Fakat kaynakların verimli kullanılması noktasında, bir üniversitenin fakülte, bölüm, meslek yüksekokulu ve öğrenci sayısını artırmaktan ziyade, bölgesel ihtiyaçlar, araştırma ve ihtisaslaşma alanları da göz önünde bulundurularak, yükseköğretim alanında "küçük ölçekli fakat yüksek bütçeli nitelikli bir üniversite modeli"ne odaklanmak daha doğru bir strateji olacaktır. Bugünkü fotoğrafta bazı üniversitelerimizde bunun tam tersi bir yapılanma var ve bu bakış açısının değişmesi gerekiyor. Bu nedenle, özellikle 2006 yılından sonra kurulan ve kurumsallaşmakta ve verimlilikte hala sıkıntı yaşayan üniversitelerimizde yeniden bir planlamaya gidilmesi kaçınılmazdır.

13) Bugüne kadar bir takım değişiklikler geçirmesine rağmen, uygulamada istenen sonuçları vermeyen, adeta yamalı bohçaya dönmüş 2547

sayılı YÖK yasasının, meclisteki siyasi partilerimizin siyaset üstü bir konu olarak ele almaları ve yeni bir yasal düzenlemeyle, yetki ve sorumluluklarının çoğunu üniversitelere devretmiş, üniversitelerin bağlı bulunduğu ve fonksiyonu daha çok planlama, denetim ve koordinasyon olacak bir modelin (Yükseköğretim Denetleme ve Koordinasyon Kurulu) hayata geçirilmesi için çalışmaların başlatılması ve biran önce bu çalışmaların neticelendirilmesi bu alandaki başarımıza büyük ivme kazandıracaktır.

14) Üniversitelerimizin hem buldukları bölgeye olan katkılarını arttırmak hem de belirli alanlarda ihtisaslaşmaya teşvik etmek amacıyla, özellikle 2006 yılı sonrasında kurulmuş olan yükseköğretim kurumlarına yönelik "Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması" projesi Haziran 2015'te YÖK ve Kalkınma Bakanlığının işbirliğiyle başlatılmış ve Aralık 2018 tarihi itibarıyla bu proje kapsamına alınan üniversite sayımız 15 olmuştur (URL-12).

Covid-19 sonrası süreçte üniversitelerimizdeki ihtisaslaşma projesinin önemi daha da artacaktır. Üniversite yönetimlerinin ve akademisyenlerin, ihtisaslaşma alanları doğrultusunda ortaya

koyacakları projelerin niteliği, bölgedeki halkla, kamu ve özel sektör yöneticileri ile kuracakları sağlıklı iletişim, halkın ve özel sektör kuruluşlarının desteği, üniversitelerimizde kurulan/kurulacak olan teknoparkların ağırlıklı olarak ihtisaslaşma proje doğrultusunda faaliyet göstermesi ve bu teknoparkların başarısı bu projeyi başarıya ulaşılabilecek etkenler olarak ifade edilebilir.

Üniversite yönetimlerinin ve akademisyenlerin, ihtisaslaşma alanları doğrultusunda orta koyacakları projelerin niteliği, bölgedeki halkla, kamu ve özel sektör yöneticileri ile kuracakları sağlıklı iletişim, halkın ve özel sektör kuruluşlarının desteği, üniversitelerimizde kurulan/kurulacak olan teknoparkların ağırlıklı olarak ihtisaslaşma proje doğrultusunda faaliyet göstermesi ve bu teknoparkların başarısı bu projeyi başarıya ulaşılabilecek etkenler olarak ifade edilebilir.

Sonuç

Güçlü bir Türkiye'nin yolu, bilim ve teknoloji alanındaki başarılarından geçecektir. Bu tür bilimsel ve teknolojik anlamdaki değişimi gerçekleştirecek olan da üniversitelerdir ve üniversitelerin toplumun tüm kesimleriyle ve özellikle sanayi kuruluşları ile gerçekleştirecekleri işbirliğidir. Bunlar birlikte, milli kültürümüzü yaşatan ve onu tefekküre kaynak yaparak gerçek fonksiyonlarını icra edecek, eğitim-öğretim ve araştırma alanlarındaki değişime öncülük edecek/etmesi gereken kurumlar yine üniversitelerdir. Ülke olarak bunları başarabilirsek, gerçek dünyada keşfettiğimiz kadar özgür, ürettiğimiz kadar güçlü ve bağımsız olacağız. Bu kapsamda, üniversitelerimizde nitelikli bir eğitim-öğretim ve bugüne kadar gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmalarını daha da ileriye taşımak için ülkemizdeki kamu ve özel sektör kurumlarıyla ortak akıl ve istişare ile so-

runlara çözüm üretecek bir yükseköğretim sisteminin gündeme getirilmesi ve bu sistemin hayata geçirilmesi büyük önem kazanmıştır. Bazı üniversitelerimizde araştırma ve ihtisaslaşma kapsamında gerçekleştirilecek olan proje çalışmalarının başarıya ulaşması da ayrıca önemlidir. Bu açıdan da değerlendirildiğinde, bu üniversitelerimizin yönetimlerinin ve personelinin sorumlulukları büyüktür. Türkiye'yi 2023, 2053 ve 2071 hedeflerine taşıyacak olan kadrolar da; "Güneş gibi bir enerji kaynağı gibi dışarıya ısı vermemek ve evreni ısıtmamak nasıl imkânsızsa, yaratılanı yaratandan ötürü seven insanlar veya idareciler açısından da, yaratılana hizmetten uzak kalmak, sorunlar karşısında kayıtsız kalmak ve çileler karşısında duygusuz davranmak da o kadar imkânsızdır" diyebilen ve bu düşüncede hareket edebilen kadrolar olacaktır.

Kaynakça

- Arap, S., K. (2010), Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65 (1), s. 1-29.
- Bakırtaş, T.; Kandemir, O. (2010). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği, Kastamonu Eğitim Dergisi, 18 (3), 961-974.
- Boğaziçi Üniversitesi, (2011). Rekabet Edilebilirlikte Beyin Göçü ve Beyin Kazanımı Konferansı Sonuç Kitabı. İnovasyon ve rekabet odaklı Kalkınma Çalışmaları uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul.
- Cansız, M. (2017). 2023'e Doğru Türkiye'de Teknoparklar, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın No:2972.
- Karatop, B; Kubat, C. (2018), Ahiliğin Türk Kalite Yönetim Sistemine Etkisi, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1.
- Keleş, M. K.; Tunca, M. Z. (2010). Türkiye'deki Teknokentlerin Mevcut Durumun İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (11), s. 1-22.
- Topçu, N. (1970), Kültür ve Medeniyet, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 78.
- URL-1: <https://listelist.com/istanbul-universitesi/>
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-2: http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1791.pdf
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-3: <https://istatistik.yok.gov.tr/>
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-4: https://www.urapcenter.org/Rankings/2020-2021/World_Ranking_2020-2021
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-5: <https://medium.com/innocentrumblog/k%C3%BCresel-i%C3%87novasyon-endeksi-2019-sonu%C3%A7lar%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1-5c35495692d6>
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-6: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>
- URL-7: <http://www.ufuk2020.com/haberler/turkiyenin-beyin-gocu-sorununa-kisa-bir-bakis.html>
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-8: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/strateji_belgeleri/BTP_UP/15btyk_2005_10.pdf
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-9: https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/istatistik/TGB_%C5%9EUBAT_2020_%C4%B0statistiki_Bilgiler_02.03.2020.pdf
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-10: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yok-arastirma-universiteleri-icin-5-aday-daha-belirleyecek/1698831>
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-11: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1294821719-2.Tersine_Beyin_Gocu_Politikalarının_Sanayi_Politikalarına_Entegrasyonu.pdf
Erişim tarihi: 22.12.2020
- URL-12: <https://bolgeselkalkinma.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/ihisaslasma-kapsaminda-5-yeni-daha-universite-belirlendi.aspx>
Erişim tarihi: 22.12.2020

Pandemi Şartlarında Eğitim-Öğretim Faaliyetlerine Dair Tespit ve Öneriler

Yavuz BAYRAM*

Eğitim-Öğretim Çabalarımızın Geçmişi

Pandemi döneminde yaşananlardan başta öğretmenler ve öğretim elemanları olmak üzere velisinden okul yöneticisine, öğrencisinden siyasetçisine kadar herkesin payına düşen birtakım tecrübeler ve sorumluluklar ortaya çıkmıştır. Bunlara geçmeden önce eğitim-öğretim faaliyetlerinin geçmişiyle ilgili kısa bir değerlendirmede bulunmak, bugün için yapılacak tespit ve önerilerin isabet oranlarına katkı sağlayabilecektir.

Eğitim-öğretimle ilgili tartışma ve değerlendirmeler, her dönemde toplumların, özellikle de eğitim-öğretim alanındaki paydaşların gündeminde olmuştur. Nitekim “Osmanlılardan önce İslâm dünyasında özellikle tıp, kıraat ve hadis alanlarında öğretim yapan ihtisas medreselerinin kurulduklarını görmekteyiz.” (Zengin, 2002, s.17) Diğer taraftan Göktürk Kitâbeleri’nden günümüze kadar geçen uzun sürecin her evresinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin idarecilerin, din adamlarının, şair ve yazarların gündeminde olduğu görülür. Akyüz’ün (2006, s.1) Türk eğitim tarihinin tarihi bilinen ilk Türk toplumları ile başladığını söylemesi bu bağlamda anlamlıdır. Bu gündemin yoğunluğunu ortaya koymak noktasında tek başına Anadolu’da *Beylikler Dönemi (13.Yüzyılın sonu ile 15.Yüzyılın başları)* olarak da bilinen ve Selçuklu Devleti’nin yıkılması ile Osmanlı’nın güçlü bir devlet olarak kendini kanıtlamasına kadar geçen süreçte telif veya tercüme

edilmiş eserleri akla getirmek bile yeterli olacaktır.¹ Diğer taraftan eğitim eksenli söz konusu tartışma ve değerlendirmelere Osmanlı’nın kuruluşundan yıkılışına kadarki uzun sürecin hemen her döneminde rastlamak mümkündür.

Buna karşın hâlihazırda eğitim camiamız, genellikle eğitim-öğretimle ilgili çabaları en fazla Tanzimat’a kadar götürmektedir. Kimilerine göre eğitimle ilgili çabalar, ancak ve sadece Cumhuriyet’le birlikte ortaya çıkmıştır. İlk medreseyi daha Orhan Gazi zamanında kurmuş olan Osmanlı (Ünal, 2005, s.109) zamanında gerçekleştirilmiş eğitim-öğretimle ilgili faaliyetler, kimi zaman bilinçli olarak görmezden gelinmiş; kimi zaman da yok zannedilmiştir. Ne yazık ki bu görmezden gelme tavrı, günümüze kadar uzanmıştır. Üstelik akademik camiayı da kapsayacak biçimde genişlemiştir. Akademik camiada hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleriyle diğer makale ve kitaplar incelendiğinde sözü edilen görmezden gelmenin pek çok örneğine rastlamak mümkündür.

Bu bağlamda değerler eğitimiyle ilgili gündemin ve üretilen metinlerin incelenmesi, güçlü bir kanaat edinilmesi için yeterli olacaktır. Zira ilgili bildirilerde, makalelerde ve kitaplarda genellikle değerler eğitimiyle ilgili ilk çıkış noktası olarak Batılı kaynaklar ortaya konulmaktadır. Bu yönde tespit yapanların ve bunu akademik bir yayında

*] Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.
ybayram@omu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3571-8720

1) Bu dönemde üretilmiş eserlerle ilgili bilgi için bkz.: Şentürk ve Kartal, 2004; Eflatun, 2016.

paylaşmakta bir sakınca görmeyenlerin Türk-İslâm edebiyatının yüzlerce yıllık birikiminde üretilmiş binlerce eğitsel içerikli metinden habersiz olmaları veya habersizlermiş gibi davranmaları, büyük bir talihsizliktir.² Şüphesiz söz konusu görmezden gelmenin ideolojik sebepleri vardır ve bu gayet doğaldır. Doğal olmayan, bu şaşılığın ve görmezden gelmenin bilimsel ölçütlere dayanırılmaya kalkışılmasıdır. Şimdilik bu tespit ve değerlendirmelerle yetinip asıl konuya geçmekte yarar olacaktır.

Pandemi Sürecinde Eğitim

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de eğitim-öğretim faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla stratejiler ve planlamalar oluşturulmaya çalışılmış, kanuni düzenlemeler yapılmış, eğitim-öğretim faaliyetleri için bütçeler oluşturulmuştur. Özellikle 21.Yüzyılla birlikte eğitim-öğretim faaliyetlerine ayrılan bütçeler, diğer alanlara ayrılan bütçelerin önüne geçmiştir. Bununla bağlantılı olarak Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan öğretmen sayısı yaklaşık iki katına çıkarılmış, pek çok yeni okul ve hizmet binası inşa edilmiş, defalarca yasal düzenlemeler yapılmış ve kampanyalar başlatılmıştır. Buna karşın ne yazık ki elde edilen sonuçlar, başta eğitim-öğretim faaliyetlerinin nitelik kazanması için en çok çaba harcayanlar olmak üzere kimseyi yeterince tatmin etmemiştir.

Bu süreçte eğitim-öğretimin kesintisiz bir şekilde yüz yüze yapıldığını da özellikle vurgulamak gerekir. Çünkü pandemi sürecinde yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin hiçbir işe yaramadığını söyleyenlerin temel dayanağı, eğitim-öğretim faaliyetlerinin uzaktan yapılamayacağı öngörüsüdür. Bu öngörü sahiplerinin gözen kaçırdıkları temel gerçek, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yüz yüze de hiçbir zaman istenen nitelikte gerçekleştirilemediğidir. Bu tartışmayı erteleyip pandemi

2) Bu bağlamda örnek metinler ve eserler için bkz.: Bayram 2015.

sürecinde yürütülmeye çalışılan eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgili bazı tespitleri **eksiklikler ve öneriler** ekseninde ortaya koymakta yarar var. Zira kimisi pandemi öncesinde³ kimisi de 2019 sonu itibarıyla başlayan pandemi sürecinde⁴ hazırlanmış olan bazı yayınlarda uzaktan eğitim ve pandemi döneminde eğitim eksenli birtakım değerlendirmeler yapılmışsa da bunların sayısı henüz yeterli düzeyde değildir. Bu yazıda sözü edilen değerlendirmelere mütevazı da olsa bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1) Pandemi döneminde eğitim-öğretim faaliyetlerinin nitelikli biçimde yürütülmesi önündeki en önemli engel, içinde bulunulan olumsuz şartlar değildir. Bu bağlamda en önemli engel, mevcut şartlarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin hiçbir şekilde yürütülemeyeceği noktasında oluşan yanlış algıdır. Öyle ki bu bağlamda öğrencisinden öğretmenine, velisinden yöneticisine, herhangi bir vatandaşın siyasetçisine kadar toplumun hemen her kesimi aynı fikirde görünmektedir. Bu ön kabul, haklı gerekçeleri de bulunmakla birlikte, aslında bir yılgınlığı ve yenilgiyi kabullenmişliği yansıtmaktadır. Bu arada her zaman ve her şartta eğitim-öğretim sürecinin devamlılığının sağlanabileceği inancı iyice zayıflamıştır. Yeterli motivasyonla öğrenmenin ve öğretmenin binbir yolunun bulunabileceği gerçeği de unutulmuştur. Oysa *"Sorun/algısı ne kadar yüksek olursa olsun, mutlaka bir/den çok çözüm*

3) Pandemi öncesine ait yayınlara örnek için bkz.: Bozkurt, 2017, s.85-124; Aziz, 1975; Aziz, 1977, s.19-27; Barkan, 1988; Bayam ve Aksoy, 2002, s.169-175; Bozkurt, 2016; Çallı, Bayam ve Karacadağ, 2002; Çukadar ve Çelik, 2003, s.31-42; Fidan ve Okan, 1975; İşman, 1998; Kaya, 2002; Özdil, 1986; Özer, 1989; Somuncuoğlu, 2005.

4) Pandemi sürecindeki yayınlara örnek için bkz.: Ak, Levent, Çiçekler ve Ertürk, 2020, s.1-10; Akyüz ve Numanoğlu, 2020, s.1-16; Baysal ve Ocak, 2020, s.676/705; Can, 2020, s.251-295; Ertuğ, 2020, s.11-53; Esennur, 2020, s.1987-2018; Eti ve Karaduman, 2020, s.635-656; Karadağ ve Yücel, 2020, s.171-192; Keleş, Atay, Karanfil, 2020, s.155-174; Koyuncuoğlu, 2020, s.635-662; Özdoğan ve Berkant, 2020, s.13-43; Sarı ve Sarı 2020, s.49-63; Sönmez, Yıldırım ve Çetinkaya 2020, s.855-876; Ülker, 2020, s.989-1010; Yamamoto Telli ve Altun 2020, s.25-34.

yolu vardır.” (Demirtaş, 2018, s.15) Diğer taraftan unutulmamalıdır ki “Eğitimin önünde kişi, grup ya da toplum kendisinden başka çözümsüzlük yoktur.” (Demirtaş, 2018, s.15)

Süreç, eğitim-öğretim faaliyetlerinin paydaşlarının dayanıklılık ve kararlılık gösterme, alternatif yol ve yöntemlerden yararlanma, beklenmedik şartlara uyum sağlama, yeni teknolojik imkânlardan yararlanma ve her şartta motivasyonunu koruma bağlamında bir tür test imkânı da sağlamıştır. Süreçte her şeye rağmen “*Yiğit, zor zamanda belli olur.*” misâli öğrenme ve öğretme motivasyonundan bir an olsun vazgeçmeyen pek çok öğrencinin, öğretmenin, yöneticinin, velinin olduğunu hepimiz gözlemledik. Buna karşın süreçte adeta kılını kıpırdatmamak için her türlü bahaneye sarılanların bulunduğunu da gözlemledik. Bu bakımdan süreç, bir turnusol kâğıdı işlevi görmüştür.

Pandemi sürecinde karşılaşılan sorunların doğru tespiti, gerekli önlemlerin alınması ve benzer süreçlere karşı hazırlıklı olunması bağlamında ciddi bir adım olacaktır. Bu noktada kamuoyunda yapılan her türlü yorumun değerlendiril-

mesi, doğru tespitlerin eksiksiz biçimde ortaya konması bağlamında önemlidir. İlgili süreçteki bazı sorunlara bu yazı çerçevesinde yer verilmeye çalışılmasının temel gayesi de budur. Şu hâlde ilk sorun, pandemi şartlarında eğitim-öğretim faaliyetlerinin beyhude bir uğraş olacağı yönündeki ön kabuldür. Yukarıda da izah edilmeye çalışıldığı gibi bu ön kabul, aslında yenilginin kabulüne gelmektedir. Kimi paydaşlar, daha işin başında vazgeçmişlerdir. Vazgeçenlerin eğitim-öğretim faaliyetlerine yüz yüze eğitime geçildiği dönemde de kendilerinden beklenen katkıyı yapamayacakları unutulmamalıdır.

Pandemi sürecinde görülmüştür ki yüz yüze eğitim yapılırken gayretli ve başarılı olan eğitimciler, pandemi sürecinde de gayretli ve başarılı olmuşlardır. Pandemi öncesinde teknolojik araç gereçlerle arasına mesafe koymuş bazı eğitimcilerin bile mecbur kalınca teknolojik araç gereçlerden yararlanma noktasında kendilerinden beklenmedik bir motivasyon ortaya koydukları gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Daha önce öğrencilerini sosyal medya ortamlarından, mesaj gruplarından ve her türlü dijital

ortamdan uzak tutmak için velileriyle birlikte sıkı bir denetim mekanizması oluşturan bazı öğretmenlerimizin pandemi şartları ortaya çıkınca bu tür dezavantajlı ortamları nasıl elverişli bir eğitim-öğretim ortamına dönüştürdüğünü yakinen gözlemlemiş bir eğitimci olarak ortaya koymaya çalıştığımı ifade etmeliyim. Böyle öğretmenlerimiz ve hocalarımız, asıl engelin pandemi şartları olmadığı somut bir örneğidir.

Eğitim camiasının bütün paydaşları yanında kamoyununun da pandemi sürecinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin asla nitelikli bir içerikle yürütülemeyeceği yönündeki algısının değişmesi gerekir. Şüphesiz bu bağlamda önderlik etmek ve örnek olmak, öğretmenlerimizin ve hocalarımızın görevidir. Örnek uygulamalarla bunun kanıtlanması, iyi örneklerin paydaşlarla ve kamuoyu ile paylaşılması, söz konusu ön kabulün ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde yetki sahibi olanların da gerekli teknolojik altyapı imkânlarının sağlanması hâlinde uzaktan eğitimde niteliğin yakalanmasının imkânsız olmadığına inanmaları gerekir.

Bu değerlendirmeler ışığında eğitim camiasının bütün paydaşları yanında kamoyununun da pandemi sürecinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin asla nitelikli bir içerikle yürütülemeyeceği yönündeki algısının değişmesi gerekir. Şüphesiz bu bağlamda önderlik etmek ve örnek olmak, öğretmenlerimizin ve hocalarımızın görevidir. Örnek uygulamalarla bunun kanıtlanması, iyi örneklerin paydaşlarla ve kamuoyu ile paylaşılması, söz konusu ön kabulün ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan eğitim-öğretim faa-

liyetlerinin yürütülmesinde yetki sahibi olanların da gerekli teknolojik altyapı imkânlarının sağlanması hâlinde uzaktan eğitimde niteliğin yakalanmasının imkânsız olmadığına inanmaları gerekir. Zira bu bağlamda zaman zaman en yetkili ağzardan yapılan değerlendirmelerde uzaktan eğitimle bu işin yapılamayacağı yönündeki yorumlar, öğrencilerimiz ve öğretmenlerimiz dahil herkesin bakış açısını etkilemekte ve gündeme getirmeye çalıştığımız ön kabul ve ön yargıyı güçlendirmektedir. Unutulmamalıdır ki asıl ve en büyük sorun, uzaktan eğitimin kendisi değil uzaktan eğitim için gerekli teknolojik imkânlar yanında bilgi, birikim, gayret, hassasiyet ve motivasyondan eksikliğidir.

2) Teknolojik araç-gereç talebinin ciddi düzeyde arttığı pandemi döneminde eğitim-öğretim sürecinin önündeki önemli bir engel de imkân ve fırsat eşitsizliğinin belirgin biçimde artmış olmasıdır. Pandemi öncesinde de var olan engeller, bu dönemde daha da artmış ve eğitim-öğretim faaliyetlerini kimi paydaşlarca imkânsız hâle getirmiştir. Söz gelimi pandemi sürecinde eğitim-öğretim faaliyetlerine katılım için internet erişimi bulunan bilgisayar, tablet ve/ya akıllı telefon sahibi olmak; asgari koşulların arasında yer almaktadır. Ne yazık ki öğrencilerimiz arasında düzenli bir internet imkânından mahrum olan önemli bir kesim vardır. Kesin bilgiler olmamakla birlikte böyle öğrencilerimizin sayısı milyonlarca ifade edilecek düzeydedir. Yüz yüze eğitimde okula ulaşamayan öğrenci, eğitim-öğretim noktasında nasıl bir dezavantajla karşı karşıyaysa dijital eğitim ortamlarına erişemeyen öğrenci de aynı düzeyde bir dezavantajla karşı karşıya demektir. Her ne kadar Millî Eğitim Bakanlığı beş yüz bin tablet bilgisayar dağıtmakta ise de hâlâ milyonlarca öğrencinin bu dezavantajla karşı karşıya olması, telafisi neredeyse imkânsız ölçüde önemli bir eksikliklerdir.

Bu arada pandemi sürecinden sadece birkaç yıl önce (2015) bizzat ilgili bakanlık tarafından dağıtılmış yedi yüz bin tabletin uzaktan eğitim aşamasında öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak

biçimde kullanılamıyor olması, en hafif ifadeyle büyük bir talihsizliktir. Zira bir şekilde söz konusu tabletlerin etkin biçimde uzaktan eğitim kapsamında öğrenciler tarafından kullanılmasına imkân sağlanabilmesi beklenirdi. Diğer taraftan okullarımızdaki teknolojik altyapının önemli unsurlarından olan akıllı tahtaların da uzaktan eğitim kapsamında daha etkin biçimde kullanılmasının sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda bazı okullardaki uygulamaların bütün okulları kapsayacak biçimde genişletilmesi mümkündür.

İnternet imkânı olmayan öğrenciler için yapılan çalışmaların yaygınlaştırılması, desteklenmesi, geliştirilmesi ve mağdur öğrenci kalmayacak bir düzeye ulaştırılması önemlidir. Şüphesiz bu noktada da başta gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve yeterli maddi kaynak temin edilmesi gibi engeller bulunmaktadır. Uzaktan eğitimle ilgili olarak yukarıda bahsedilmiş olan ön kabul olmasaydı, ihtiyaç sahibi öğrenciler için internet erişimi sağlanmasına yönelik çok daha fazla kampanya düzenlenebilir ve çok daha fazla katkı sağlanabilirdi.

Diğer taraftan düzenli biçimde internet imkânı olmayan öğrenciler için yapılan çalışmaların yaygınlaştırılması, desteklenmesi, geliştirilmesi ve mağdur öğrenci kalmayacak bir düzeye ulaştırılması önemlidir. Şüphesiz bu noktada da başta gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve yeterli maddi kaynak temin edilmesi gibi engeller bulunmaktadır. Uzaktan eğitimle ilgili olarak yukarıda bahsedilmiş olan ön kabul olmasaydı, ihtiyaç sahibi öğrenciler için internet erişimi sağlanmasına yönelik çok daha fazla kampanya düzenlenebilir ve çok daha fazla katkı sağlanabilirdi. İnsanların yararına inanmadıkları bir sistem için gayret göstermelerini ve fedakârlıkta bulunmalarını beklemek beyhudedir.

Bununla birlikte kimi okullarımızda organize biçimde topluca, kimi okullarımızda da öğretmenlerimizin bireysel olarak öğrencilerin internet imkânına kavuşmaları için çaba gösterdiklerini ve gereğinde maddi katkıda da bulduklarını ifade etmekte yarar var. Diğer taraftan başta üniversitelerimiz olmak üzere bazı kurum ve kuruluşların da ihtiyaç sahibi öğrencilerin kullanımı için internet imkânı sağlanması yönünde örnek uygulamalar yaptıkları görülmektedir. Uzaktan eğitimin imkânları ve eğitim-öğretim faaliyetleri açısından öneminin anlaşılması, söz konusu örnek uygulamaların nicelik ve nitelik bakımından artmasını sağlayacak önemli bir husustur. Bu sebeple ilgili araç-gereç ve imkânların sağlanması kaydıyla, uzaktan eğitim yoluyla çocuklarımızın geleceğe hazırlanabilmeleri için yapılan çalışmalara katkı sağlanmasının pekâlâ mümkün olabileceği gerçeği, bütün paydaşlarca kabul edilmelidir.

3) Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin motivasyon sorunu yaşadıkları; bu sebeple birçoğunun derslere düzenli olarak katılmadıkları, katıldıkları derslerde de dikkatsiz ve özensiz oldukları yönünde tespit ve değerlendirmelerle karşılaşılmaktadır. Bu tespitler, büyük oranda doğrudur; ancak aynı zamanda eksiktir. Zira söz konusu motivasyon sorunu, öğrencilerimizle yöneticilerimizden kamuoyuna kadar her kesimde motivasyon eksikliğine ilişkin örneklerle karşılaşmak mümkündür. Diğer taraftan eğitim-öğretim faaliyetlerinin yüz yüze yapıldığı dönem ve ortamlarda da benzer biçimde motivasyon sorunlarıyla karşılaşılabilirdiği unutulmamalıdır. Pandemi döneminde söz konusu motivasyon sorununun büyümüş ve daha çok öğrenciyi, daha çok öğretmeni, daha çok veliyi, daha çok yöneticiyi etkilemiş olması; biraz da pandemi şartları kadar karar vericilerin uzaktan eğitim imkânlarına ve eğitim neferlerine karşı tereddüt göstermelerinin ve bu tereddüdü kararlarına yansıtmasının bir sonucudur.

Söz gelimi uzaktan eğitimle ilgili derslere devam eden öğrenci sayısı, devam etme zorunluluğunun kaldırıldığına yönelik kamuoyuna açıklama yapılmasından sonra ciddi oranda düşmüştür. Öyle ki birçok öğretmenimiz, bu açıklamadan sonra 2019-2020 eğitim-öğretim yılının bahar yarıyılında boş sınıflarla karşı karşıya kalmıştır. Doğru olan, devam mecburiyetinin toptan kaldırılması yerine, geçerli mazeretlerle sınırlandırılmasıydı.

Derslere devam noktasında bölgeler, okullar ve dersler arasında farklılıklar olması, bir yere kadar doğaldır. Söz konusu farklılıkların öncelikle öğrencilerin profilleriyle ve ailelerin maddi imkânlarıyla doğrudan ilgili olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte öğrencilerin bir okuldaki aynı derslere katılım düzeyleri arasında önemli farklılıkların bulunması, üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir husustur. Eğitimde niteliğin sağlanması için bu ve benzeri karşılaştırmaların yapılması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde yarar olacağı âşikârdır.

Ne yazık ki yüz yüze eğitim döneminde olduğu gibi uzaktan eğitim döneminde de derslerine en üst düzeyde motivasyonla hazırlanan, bilgi ve

birikimini geliştirmek için gayret eden, öğrencilerinin yetişmesine daha çok katkı sağlayabilmek için emek veren öğretmenlerimizin bu bağlamda hiçbir motivasyon ve gayret sahibi olamayanlardan yeterince ayrılmadığı görülmektedir. Bu arada mevcut mevzuatımızın da gayretli ile gayretsiz, verimli ile verimsiz, duyarlı ile duyarsız arasında ayırım yapmak için elverişli olmadığını ifade etmek gerekir. Kaldı ki eğitim sistemimiz, yüzlerce yıldır çocuklarımızın ve gençlerimizin gerçek yeteneklerini ve potansiyellerini keşfetmek ve geliştirmek noktasında yetersizdir.

4) Pandemi sürecinde yaşanan en önemli sorunlardan biri ölçme ve değerlendirme noktasında ortaya çıkmaktadır. Zira sağlıklı bir ölçme ve değerlendirmenin yapılamadığı bir ortamda sağlıklı eğitim-öğretim faaliyeti de yapılamaz. Ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin etkili, gerçekçi, geçerli ve adaletli biçimde yapılması, öğrencilerin emeklerinin karşılığını hakkıyla almalarını sağlayacak; böylece eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için elverişli bir ortamın oluşturulması çabalarına katkı sağlanmış olacaktır. Bu sayede emeğin ve dürüstçe çalışmanın kıymeti de somut biçimde ortaya konmuş olacaktır. Ayrıca farklı

alanlarda Türkiye'nin geleceğinde katkısı olacak gençlerin yetiştirilmesi de ölçme ve değerlendirme sürecindeki isabetle doğrudan ilintilidir. İsa- betli ölçme ve değerlendirme, sadece bir tespit, sıralama vasıtası ve sonuç değil; aynı zamanda öğrenciler için iyi bir motivasyon aracıdır.

Pandemi şartlarında yararlanılabilecek uzak- tan eğitim imkânları, hâlihazırda uzaktan ölç- me-değerlendirme için asla uygun ve yeterli değildir. Hele hele online sınavların geçerliliğın- den asla söz edilemez. Öncelikle her öğrenci; bilgisayar, tablet, internet erişimi, kamera gibi gerekli teknik donanım ve materyale sahip de- ğildir. Diğer taraftan uzaktan eğitim imkânlarıyla her öğrencinin sırf kendi bilgisi, becerisi, birikimi ve deneyimi doğrultusunda ölçülmesi ve değer- lendirilmesi mümkün değildir. Sosyal medyada veya başka ortamlarda pandemi sürecinde ger- çekleştirilmiş online sınavlarla ilgili değerlendir- me ve yorumlar da bu gerçeğe işaret etmektedir. Nitekim online sınav sonuçlarıyla oluşan sırala- maların yüz yüze yapılan sınavların sonuçlarıyla oluşan sıralamalarla önemli oranda farklılık gös- termesi, bu bağlamda dikkate alınması gereken önemli işaretlerdendir.

Bu arada online sınavlara göre çoğunlukla daha isabetli olmakla birlikte yüz yüze yapılan sınavların bütünüyle yeterli ve geçerli nitelikte olduğu kanaatinin de yalnızca bir varsayımdan ve ön kabulden ibaret olduğu unutulmamalıdır. Zira yüz yüze eğitim sürecinde de ölçme ve de- ğerlendirmeyle ilgili ciddi sorunlarla karşılaşıl- bilmektedir. Derste işlemediği konulardan soru sorup öğrenciyi ters köşe yapmakla övünenler, kopya çekenlere göz yummak suretiyle dürüst öğrencilere haksızlık yapanlar ve bunun farkın- da bile olmayanlar, sınav kâğıtlarını okumak için yeterince zaman ve emek harcamayanlar, sınav kâğıdını esas sahibi olan öğrenciden esirgeyen- ler, sınav için her yıl aynı soruları soranlar, soru- ların niteliğine önem vermeyenler, not verirken

bilgi ve birikim dışında ayırım yapmanın vebâlini umursamayanlar; bu bağlamda dikkate alınma- sı gereken önemli örnekler arasında yer almak- tadır. Sanki böyle yanlışlar hiç olmuyormuş gibi davranmak, başı kuma gömmekle güvende kala- cağını düşünmekten farksızdır. Yüz yüze de olsa sınavlara gereğinden fazla anlam yüklememek gerekir. Bununla birlikte rastgele veya "tahminle not vermekten daha az hata içerecekleri" (Başol, 2015, s.3) de unutulmamalıdır.

Pandemi şartlarının sağlıklı bir ölçme ve de- ğerlendirme için ciddi engeller ve dezavantajlar barındırdığı inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla birlikte ölçme ve değerlendirmenin olabildiğince sağlıklı biçimde yapılabilmesi için alınabilecek önlemler ve başvurulacak uygulamalar da vardır. Bu bağlamda ödev vermek, dosya hazırlatmak, ödevi elle yazdırmak, video çektiirmek, ses kay- dettirmek gibi yöntemlere sıklıkla başvuruldu- ğu görülmektedir. Ne var ki bunlar, öğrencilerin gerçek performanslarını tespit etmek için yeterli değildir. Şüphesiz bu aşamada ortaya konabile- cek farklı öneriler ve uygulamalar vardır. Bu yazı kapsamında da örnek bir uygulamanın esasları ve ayrıntıları hakkında bilgi verilmesinde yarar görülmektedir.

5) Öğrencilerin derslerdeki aktif katılım per- formanslarını ölçmeye odaklı bu yaklaşımda

öncelikle mazeretleri sebebiyle derslere katıla- mayacak öğrencilerin belirlenmesi ve ölçme-de- ğerlendirme sürecinde bu öğrencilere yönelik al- ternatif uygulamalardan yararlanılması gerekir. Derslere asgari katılımın % 50'nin altına düşme- mesi, uygulamanın sağlıklı bir şekilde gerçek- leşebilmesi için önemlidir. Ayrıca bu uygulama, daha çok etkileşimli olarak yapılan canlı dersler- de kullanılmaya müsait görünmektedir.

Yüz yüze derslerde olduğu gibi etkileşimli derslerde de konu arasında yeri geldikçe öğren- cilerin dikkatlerini ölçmeye ve dersle ilgilerini canlı tutmaya yönelik olarak sorular sorulur. Bu

soruların içerik bakımından kısa cevaplı olması; ancak sayı bakımından çok olması gerekir. Öğrencilerin özellikle kısa cevaplı soruları yazılı olarak vermeleri istenir. Sistemde yazılı cevaplar için ayrılan bölümde öğrencilerin bir ders boyunca vermiş oldukları cevaplar kaydedilir. Dersin hocası, dersten sonra bu bölümde yazılı cevapları hem nicelik hem de nitelik bakımından kontrol edip ilgili öğrencilerin hanelerine (doğru) cevap sayılarını yazar. Gerektiğinde zor ve çok az öğrenci tarafından cevaplanan sorular için özel değerlendirmeler yapılabilir. Not verme aşamasında da bu cevaplar ve ölçümlerin doğrultusunda bir değerlendirme yapılır. Nihai değerlendirmede derse aktif katılım performanslarının diğer ölçme-değerlendirme usulleriyle birlikte, kademeli olarak ve belirli ölçülerde dikkate alınması mümkündür. Dersteki ve cevapların kayıt altında tutulması, ölçme ve değerlendirmeyle ilgili tereddütler oluşması hâlinde somut kanıtlara ulaşma imkânı sağlayacaktır. Böylece ölçme-değerlendirme eksenli önemli sorunların ortaya çıkması önlenmiş olacaktır. Bu arada uzaktan eğitim için tercih edilen yazılımın sözü edilen cevapların

sistem üzerinden herkesin görebileceği biçimde yazılmasına ve kaydedilmesine uygun olması gerektiği de hatırdaki tutulmalıdır. Mevcut uygulamalar arasında bunun için uygun olan yazılımlar vardır.

Böyle bir uygulamanın da elbette birtakım zorlukları ve açıkları olacaktır; ancak unutulmamalıdır ki % 100 güvenilir bir ölçme ve değerlendirme sistemi, olsa olsa bir tek kâğıt üzerinde olabilir. Uygulamada böyle bir sistem zaten yoktur. Böyle bir uygulamanın en önemli dezavantajı, dersin öğretmenine ciddi bir iş yükü getirmesidir ki o da herkesin kutsallığıyla övündüğü öğretmenlik mesleğinin bir cilvesi olarak görülmelidir. Nitekim öğretmenlik, verilen emek ölçüsünde kutsaldır. Olağandışı durumlar, olağandışı çözümler gerektirir. Bu bağlamda somut bir örnek ortaya koymak amacıyla, aşağıda bir uygulama tablosu paylaşılmıştır. Tablodaki isimler kurgulanmıştır. Örnek olarak salı ve cuma günleri olmak üzere haftada iki kez yapılan bir ders seçilmiştir. Sütunlardaki ilk rakam cevap sayısını, ikinci rakam ise doğru cevap sayısını ifade etmektedir.

Tablo. Aralık Ayı Derse Aktif Katılım ve Katkı Performansı Tespit Çizelgesi (Örnek)

Sıra	Numara	Ad Soyad	Öğrencilerin derse aktif katılım, katkı verme ve soruları (doğru) cevaplama düzeyleri										Ekstra Katkı	PUAN
			Birinci Hafta		İkinci Hafta		Üçüncü Hafta		Dördüncü Hafta		Toplam			
			Salı Cevap s.	Cuma Cevap s.	Salı Cevap s.	Cuma Cevap s.	Salı Cevap s.	Cuma Cevap s.	Salı Cevap s.	Cuma Cevap s.		Cevap s.		
			Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.	Doğru s.		
1	323	Ayşe	5/4	3/3	3/2	6/4	2/2	-	4/4	2/1	25/20	**	90	
2	324	Ahmet	-	4/3	3/2	-	3/2	3/1	4/2	3/2	20/12	**	58	
3	325	Cem	6/5	-	-	-	4/4	6/5	3/3	7/5	26/22	*	93	
4	326	Çakır	1/0	-	1/0	1/0	-	2/0	1/0	2/0	7/0	-	-	
4	327	Deniz	4/2	3/3	2/1	2/0	-	4/2	3/3	3/2	21/13	**	62	
5	328	Efe	2/2	3/1	4/3	4/2	2/1	5/4	1/1	2/2	23/15	***	75	
6	329	Fatih	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ÖDEV	
7	330	Güneş	-	5/3	3/2	1/1	4/2	1/1	-	2/1	16/10	**	50	
8	331	Hale	-	5/4	-	-	5/4	-	-	6/4	16/12	****	68	
9	332	Irmak	4/1	5/2	5/2	6/1	5/1	4/1	6/1	4/1	39/10	-	40	
10	333	İrem	6/4	5/3	5/4	4/2	3/2	3/3	3/2	5/4	34/24	**	100	
..	

Notlar ve özel durumlar

Derste öğrencilere yönlendirilen sorulara, beklenen seviyenin üzerinde isabetli cevaplar (ekstra katkı) 5 puan (*) ile değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin dersteki sorulara verdikleri her doğru cevap 4 puan olarak değerlendirilmiştir. Buna göre 15 doğru cevabı iki de yıldız olan öğrencinin puanı $20 \times 4 = 80 + 10 = 90$ şeklinde hesaplanmıştır.

329 Fatih: Annesiyle görüşüldü. Evlerinde bilgisayar ve internet imkânı yok. Ödevlendirme yapıldı. Konuyla ilgili çözüm araştırılacak.

325 Cem: Babaannesi, Aralık ayının ilk haftasında salgın hastalık sebebiyle hayatını kaybetmiş. Karantinadayken derslere katılamamış. Telafi için ödevlendirme yapıldı.

326 Çakır: Derslere genellikle katılıyor. Bağlantı sorunu hiç yaşamadı; ancak soru sorulduğunda cevap vermiyor. Çoğu zaman görüntüsünü ve sesini açmıyor. İsmiyle hitap edildiği zamanlarda da sistemde aktif görüldüğü hâlde çoğunlukla ulaşamıyor. Annesiyle görüşüldü. Annesi, derse aktif katılım noktasında sözlerini dinletemediklerini, babasının da bu konuda çok çabaladığını; ancak sonunda onun da vazgeçtiğini söyledi.

332 Irmak: Derslerde aktif görünüyor; ancak çoğunlukla yanlış cevaplar veriyor. Sorular üzerinde yeterince düşünmüyor.

331 Hale: Babasıyla görüşüldü. Bilgisayarları ve tabletleri yok. Babası evde olduğu zaman telefonuyla derse katılıyor. Nihai puanı katıldığı derslerdeki performansı dikkate alınarak hesaplanacak.

Bakanlık, yüz yüze sınav yapma kararı alırsa derslere aktif katılım ve katkı puanları ve ödevler sınav puanlarıyla birlikte değerlendirilecek.

Pandemi döneminde eğitim-öğretim açısından önemli sorunlardan biri de mevcut imkânların bütün paydaşlarca verimli biçimde değerlendirilememesidir. Yukarıda uzaktan eğitim sürecinde yararlanılabilecek teknolojik araç gereçlerden ve bunların eksikliğinin oluşturduğu sorunlardan kısmen bahsedildiği. Bu noktada dikkate alınması gereken bir husus da söz konusu araç gereçlerin ve ilgili yazılımların verimli kullanılıp kullanılmadığıdır.

6) Pandemi döneminde eğitim-öğretim açısından önemli sorunlardan biri de mevcut imkânların bütün paydaşlarca verimli biçimde değerlendirilememesidir. Yukarıda uzaktan eğitim sürecinde yararlanılabilecek teknolojik araç gereçlerden ve bunların eksikliğinin oluşturduğu sorunlardan kısmen bahsedildiği. Bu noktada dikkate alınması gereken bir husus da söz konusu araç gereçlerin ve ilgili yazılımların verimli kullanılıp kullanılmadığıdır. Bilgisayarların, tabletlerin ve benzeri teknolojik araç gereçlerin ve bunlarla ilgili yazılımların pek çok uygulamasından ve avantajından kullanıcıların haberdar olmadığı bir gerçektir. Bilgisayar kullanıcılarının büyük bölümünün bilgisayar ortamında uzatma işareti bulunan bir harfin nasıl yazılacağını bilmiyor olması, bu bağlamda dikkat çekici, basit ama somut bir örnektir. Kaldı ki yüz yüze eğitim-öğretim açısından oldukça elverişli bir materyal olarak değerlendirilebilecek olan akıllı tahtaların da verimli biçimde kullanılmadığı, bazı öğretmenlerin sık sık öğrencilerin yardımına ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Demek ki öğrenci öğretmen ayrımı yapılmaksızın herkesin teknolojik araç ve gereçleri verimli biçimde kullanma noktasında gelişmeye ihtiyacı vardır.

Uzaktan eğitimle yapılan derslerde en çok kullanılan yazılımlar arasında EBA, EBA TV, Zoom ve Google Classroom gibi uygulamalar dikkat çekmektedir. Nitekim bu uygulamalar aracılığıyla dersler ve toplantılar yapılmakta, konferanslar ve seminerler düzenlenmekte; böylece yüz yüze yapılamayan birçok etkinliğin telafisine çalışılmaktadır. Bunlar arasında geliştirilmeye açık olmakla birlikte Millî Eğitim Bakanlığı tarafından üzerinde uzun yıllar çalışılmış olan EBA, çok önemli ve etkili bir içeriğe sahip görünmektedir. Öğretmenler, EBA üzerinden öğrencilerine ödev verebilmekte, etkinlik düzenleyebilmekte, talimatlar paylaşabilmekte ve öğrencilerin EBA üzerindeki hareketlerini gözlemleyebilmektedirler. Diğer taraftan öğrenciler de ödevleri ve sınavları dışın-

daki etkinliklere de katılabilmekte; dahası kendileri de belirli etkinlikler düzenleyebilmektedirler. Öğrencilerin düzenledikleri ve katıldıkları etkinlikler çerçevesinde puanla ödüllendirilmeleri ise EBA'nın motive edici özellikleri arasında dikkat çekmektedir. Ayrıca velilerin de kendi şifreleriyle birlikte EBA üzerinden çocuklarının performanslarını gözlemleyebiliyor olmaları önemlidir.

Benzer biçimde uzaktan eğitimin yürütülmesinde yararlanılan diğer uygulamaların da belirli avantajları bulunmaktadır. Öncelikle ses ve görüntü aktarımı imkânı sağlayan bu tür uygulamalar üzerinden eş zamanlı veya eş zamansız olarak ders yapmak mümkün olduğu gibi kimilerinde öğrencinin söz istemesi, cevabını yazılı olarak bildirebilmesi, ödevlerini sistem üzerinden gönderebilmesi, öğretmenin yaptığı yorum ve değerlendirmeleri görebilmesi gibi farklı özellikler de bulunmaktadır. Kuşku yok ki bu tür yazılım ve imkânlar, ancak onları verimli bir şekilde kullanabilecek öğrenciler ve öğretmenler sayesinde yeterli bir anlam ve işlev kazanmış olacaklardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Nurettin Topçu'nun (1970, s.56) işaret ettiği üzere *"Muallim, geçeceği yol bütün engellerle örtülü olduğu halde, buna tahammül etmesini bilen, tahammül etmesini seven idealcidir."* Pandemi döneminin olumsuz ve elverişsiz şartlarında görev yapmak zorunda kalmış öğretmenler olarak Topçu'ya (1970, s.57) biraz daha kulak vermekte yarar olacak: *"Tahammülsüzlüğün, şikâyetin başladığı yerde muallimlik davası biter. Muallim, daima muvaffakiyetsizliğinin, zaaflarının sebebini arayarak kendini düzeltmeye çalışmalıdır. Yine Gandhi, talebelerinde hata görürse, bunun sebebi nefsindeki kifayetsizlik olduğunu kabul ederek oruç tutuyordu. Muallim, kaderinin karşısına çıkardığı engellerle mücadele ederken sonuna kadar nefsinden fedakârlık yapmayı göze alabilen cesur insandır."* Şu hâlde her zaman ve her şart altında kutsal

bir meslek sahibi olmanın gereği, vazgeçmemek, yılgınlık ve gevşeklik göstermemektir.

Şüphesiz pandemi şartlarından hiç kimse memnun değildir; ancak unutulmamalıdır ki bu şartlar aynı zamanda kaçınılmaz bir gerçektir. Şartlar değişene kadar mevcut imkânları en iyi biçimde değerlendirip eğitim-öğretim faaliyetlerimizi olabildiğince nitelikli bir şekilde sürdürmek zorundayız. Uzaktan eğitimin önemli sorunları ve eksiklikleri vardır ve yüz yüze eğitimin yerini tutması mümkün değildir. Buna karşın uzaktan eğitimin bir mecburiyet olduğu unutulmamalıdır. Diğer taraftan derslerin evlerden uzaktan eğitim yoluyla yapılması zorunluluğunun birtakım avantajları beraberinde getirdiği de bir gerçektir. Nihayetinde veliler, öğrenciler ve öğretmenler, okula ulaşım için zaman, emek ve para harcamak zorunda kalmıyorlar. Sırf bu noktada fazladan harcanan zaman değerlendirilmiş olsa önemli bir kazanım olduğu ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan *"Toplumdaki değişim hızı, okullardaki değişim hızının kapasitesini aşmıştır."* (Turan, s.203) Bu yüzden sadece uzaktan eğitimde değil yüz yüze eğitimde de zaman zaman ciddi sorunlar yaşandığı unutulmamalıdır. Neticede pandemi dönemine kadar eğitim yüz yüze yapılıyordu ve bizler de harikalara imza atmıyorduk. Ne yazık ki öğrencilerle öğretmenler arasında iletişim sorunları hiç yaşanmıyor değildi. Az çok boş geçen veya ihmal edilen derslerle, derste öğrencisine hakaret eden öğretmenlerle veya öğretmene hakaret eden öğrencilerle de karşılaşmak mümkündü. Şimdi herkes dersin kayıt altında olduğu düşüncesiyle nisbeten daha dikkatli ve özenli davranmak zorunda. İşin iyi tarafından bakılınca bardağın bütünüyle boş olmadığı da görülecektir. Ayrıca başka seçeneğimiz olmadığı da bir gerçektir. Bir eğitimcinin mevcut şartlarda eğitim-öğretim adına en yüksek ve samimi motivasyonla işine sarılmaktan ve çözüm üretmeye çalışmaktan başka seçeneği yoktur.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ak M., Levent Ş., Çiçekler A.N. ve Ertürk M.A. (2020). "Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulamalarına Genel Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40/2, s.1-10.
- Akyüz H.İ. ve Numanoğlu G. (2020). "Üniversite Öğrencilerinin e-öğrenme Ortamlarına İlişkin Hazırbulunuşluk ve Beklentileri (Kastamonu Üniversitesi Örneği)", *Computer Education And Instructional Technology Education*, 1/1, s.1-16.
- Bozkurt A. (2017). "Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3/2, s.85-124.
- Aziz, A. (1975). *Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Aziz A. (1977). "Türkiye'de Radyo Televizyon İle Eğitim Uygulamaları", *Eğitim ve Bilim*, 2(7), 19-27.
- Barkan M. (1988). "Eğitim Amaçlı İletişim ve Videonun İşlevleri: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde Örgütsel Uygulama Model Önerisi", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Başol G. (2015). *Eğitimde Ölçe ve Değerlendirme*, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Bayam, M. ve Aksoy ve M. S. (2002). "Türkiye'de Uzaktan Eğitim ve Sakarya Üniversitesi Uygulaması". *SAU Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6/1, s.169-175.
- Bayram, Y. (2015). *Divan Şiiriyle Değerler Eğitimi: Ebednâme*, Samsun: İlkadım Belediyesi.
- Baysal E.A. ve Ocak G. (2020). "Covid-19 Salgını Sonrasında Okul Kavramındaki Paradigma Değişimine ve Okulların Yeniden Açılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18/2, s.676/705.
- Bozkurt A. (2016). *Bağlantıcı Kitleleşme Açık Çevrimiçi Derstlerde Etkileşim Örüntüleri ve Öğretenöğrenen Rollerinin Belirlenmesi*, d.t.. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can E. (2020). "Sanal Sınıf Yönetimi: İlkeler, Uygulamalar ve Öneriler", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6/4, s.251-295.
- Çallı İ., Bayam Y. ve Karacadağ M. C. (2002). "Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Geleceği ve Eüniversite", *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çukadar S. ve Çelik S. (2003). "İnternete Dayalı Uzaktan Öğretim ve Üniversite Kütüphaneleri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4/1, s.31-42.
- Demirtaş, A. (2028). *Eğitim Şart Ama Nasıl?*, Kocaeli: 5 Şubat Yayınları.
- Eflatun M. (2016). "Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi", *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, s.481-573.
- Ertuğ C. (2020). "Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye'de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları", *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6/2, s.11-53.
- Esennur S. (2020). "Eğitimin Ekran Üzerinden Teknolojik Dönüşümünde Pandemi Dönemi'nin Etkisi", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16/29, s.1987-2018.

- Eti İ. ve Karaduman B. (2020). "Covid-19 Pandemisi Sürecinin Öğretmen Adaylarının Mesleki Yeterlikleri Açısından İncelenmesi", *Millî Eğitim Dergisi*, 49/1, s.635-656.
- Fidan N. ve Okan K. (1975). "Açık Yükseköğretim Sistemleri ve Uzaktan Eğitim", Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- İşman A. (1998). *Uzaktan Eğitim*, Sakarya: Değişim Yayınları.
- Karadağ, E. ve Yücel C. (2020). "Yeni Tip Koronavirüs Pandemisi Döneminde Üniversitelerde Uzaktan Eğitim: Lisans Öğrencileri Kapsamında Bir Değerlendirme Çalışması", *Yükseköğretim Dergisi*, 10/2, s.171-192.
- Kaya Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Keleş H.N., Atay D., Karanfil F., (2020). "Covid 19 Pandemisi Sürecinde Okul Müdürlerinin Öğretim Liderliği Davranışları", *Millî Eğitim Dergisi*, 49/1, s.155-174.
- Koyuncuoğlu Ö. (2020). "Yükseköğretimde Yeni Normalleşme Senaryoları ve Önerileri", *Turkish Studies*, 15/6, s.635-662.
- Özdil İ. (1986). *Uzaktan Öğretimin Evrensel Çerçevesi ve Türk Eğitim Sisteminde Uzaktan Öğretimin Yeri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özdoğan A.Ç. ve Berkant H.G. (2020). "Covid-19 Pandemisi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi", *Millî Eğitim Dergisi*, 49/1, s.13-43.
- Özer B. (1989). "Türkiye'de Uzaktan Eğitim: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin Uygulamaları", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2/2, s.1-24.
- Sarı E. ve Sarı B. (2020). "Kriz Zamanlarında Eğitim Yönetimi: Covid-19 Örneği", *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3/2, s.49-63.
- Somuncuoğlu D. (2005). "Türkiye'de ve Dünyada Uzaktan Eğitim Uygulamaları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/3, s.85-100.
- Sönmez M., Yıldırım K. ve Çetinkaya G.Ç. (2020). "Yeni Tip Koronavirüs (SARS-CoV2) Salgınına Bağlı Uzaktan Eğitim Sürecinin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleriyle Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, 15/6, s.855-876.
- Şentürk A.A. ve Kartal A. (2004). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (1970). *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul: Hareket Yayınları.
- Turan, S. (2016). "Yarıncı Türkiye'nin Maarif Davası: Topçu'nun Düşünceleri Işığında Yeni Bir Değerlendirme", *40 Yıl Sonra Nurettin Topçu*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği, s.202-205.
- Ülker M., (2020). "Koronavirüs Salgını Döneminde Eğitim Uygulamalarının Öğrenci Ve Öğretmen Görüşlerine Göre Analizi: Kosova Cumhuriyeti Örneği", *Millî Eğitim Dergisi*, 49/1, s.989-1010.
- Ünal, M.A. (2005). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Yamamoto Telli G. ve Altun D. (2020). "Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin önlenemeyen Yükselişi", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3/1, s.25-34.
- Zengin, Z.S. (2002). *II.Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

1995-2019
MEMUR-SEN
Tarihi

*"Birlikte Örgütlendik,
Örgütlenerek Güçlendik"*

EĞİTİM-BİR-SEN TARİHİ

1992-2019

*Fikirden
Aksiyona
Birlikten
Sendikaya*

1992-2001

*Binlerden
Yüzbinlere
Etkiden
Genel Yetkiye*

2001-2011

*Toplus Görüşmeden
Toplus Sözleşmeye
Genel yetkiden
Zirveye*

2011-2015

*Yerelden
Evrensel'e
Zirveden
Yeni Ufuklara*

2015-2019

*Çeyrek
Asırlık Tecrübeyle
Sınırları Aşan
Dayanışma*

1992-2019

www.ebs.org.tr

www.egitimebakis.org

[egitimbirsen](https://twitter.com/egitimbirsen)

[EBSGenelMerkez](https://www.facebook.com/EBSGenelMerkez)

[egitimbirsen](https://www.instagram.com/egitimbirsen)

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No:86 Altındağ /Ankara-TÜRKİYE